

**V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM**

## Tartalomjegyzék

Az új Ptk. elfogadott koncepciója és szabályozási tematikája –  
*Sáriné Simkó Ágnes / 3*

### Tanulmányok

- Szerzői jog, iparjogvédelem és a Ptk. koncepciója  
(I. rész) – *Faludi Gábor / 3*
- Átruházó szerződések – *Bíró György / 14*

### Külföldi kitekintés

- Az új holland öröklési jog – *Csizmazia Norbert / 30*

## Polgári jogi kodifikáció

ISSN 15851168

Kiadja a HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti M. u. 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600

Email: [hvgorac@hvgorac.hu](mailto:hvgorac@hvgorac.hu) • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője

Szerkesztőbizottság: Dr. Vékás Lajos, Dr. Boytha György, Dr. Gadó Gábor, Dr. Kisfaludi András, Dr. Lábady Tamás, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Sárközy Tamás, Dr. Weiss Emilia, Dr. Zlinszky János

**Megjelenik kéthavonta. Példányonkénti ára: 1295 Ft+áfa. Megrendelhető és megvásárolható a Kiadónál.**

A Polgári Jogi Kodifikáció információinak átvételéhez, az írárok bármilyen célú felhasználásához és újraközléséhez, másolásához a Kiadó előzetes engedélyre van szüksége.

Nyomás: ETOPrint Nyomdaipari Kft. • Felelős vezető: Balogh Mihály

# Az új Ptk. elfogadott koncepciója és szabályozási tematikája

A Magyar Közlöny 2002. évi 15. számában került közzétételre az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának tervezete, amelyet a Kormány az 1009/2002. (I. 31.) Korm. határozatával szakmai vitára bocsátott.

A viták során – melyek egy részéről ez a folyóirat is beszámolt – elméleti és gyakorlati szakemberek egyaránt kifejtették álláspontjukat. Többnyire jogászok, de gyakran más érintett szakterületek képviselői is véleményezték a tervezetet. A vita során mintegy 90 szervezettől, illetve magánszemélytől érkezett közel 1200 észrevétel. Állást foglalt több minisztérium és más országos hatáskörű szerv (pl. az Állami Számvevőszék, a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség, a Gazdasági Versenyhivatal, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, a Magyar Nemzeti Bank, a Magyar Szabadalmi Hivatal, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete). Megküldte beható véleményét a Legfelsőbb Bíróság elnöke és Polgári Kollégiuma, a Fővárosi Bíróság és 12 megyei bíróság, az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala, a legfőbb ügyész helyettese, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, az adatvédelmi biztos, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa. Írásban fogalmazta meg javaslatait 4 egyetemi jogi kar, számos egyesület és más civil szervezet, érdekvédelmi szövetség, gazdasági kamara és más testület. Konferencia keretében vitatta meg a koncepciót a Magyar Jogász Egylet fővárosi és több megyei szervezete, a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának tanácselnöki értekezlete és több egyetemi jogi kar. Számos rendezvény foglalkozott a koncepció egészével vagy egy-egy részterületével. A Magyar Jogász Egylet által 2002. június 6-8. között szervezett Hatodik Magyar Jogászgyűlés egyik központi témája volt a koncepció tervezete.

A munkacsoport vezetőkből álló Polgári Jogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság több ülést tartott, amelyeken folyamatosan megtárgyalta a módosító javaslatokat és átdolgozta a koncepció tervezetét. Ezt követően a Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottság

úgy döntött, hogy célszerű két részre osztani az észrevételek alapján átdolgozott koncepciót: az új Polgári Törvénykönyv megalkotásának legfontosabb elveit tartalmazó koncepcióra, valamint a normaszöveg kidolgozáshoz vezérfonalul szolgáló szabályozási tematikára.

A két anyag nem csak terjedelmében tér el egymástól (a koncepció mintegy 20, a tematika 220 oldalas), hanem jogi jellegében is. A Kormány 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozatával elfogadta a koncepciót, így attól csak a Kormány jóváhagyásával lehetséges az eltérés. A tematika viszont „rugalmasabb”: a Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottság határozata alapján el lehet térni kodifikációs előírásaitól, javaslataitól.

A koncepció az említett kormányhatározat mellékleteként megjelent a Magyar Közlöny 2003. évi 8. számában, valamint a Magyar Hivatalos Közlönykiadó kiadja a koncepciót és a tematikát együttesen tartalmazó kiadványt *Vélekedések* – a Főbizottság elnöke – előszavával a Magyar Közlöny különszámaként.<sup>1</sup>

A koncepció és a tematika elfogadásával az új Polgári Törvénykönyv előkészítése újabb szakaszába lépett: megkezdődött a kódex normaszövegének kidolgozása. A Kormány említett határozatában döntött arról is, hogy 2005. szeptember 30-ig kell elkészíteni az új Polgári Törvénykönyv egyeztetésre kerülő szövegét. Ezt követően kerülhet sor az újabb széleskörű szakmai vitára, valamint a tervezet közigazgatási egyeztetésére. A Kormányhatározat azt is egyértelművé teszi, hogy – bár az új Polgári Törvénykönyv több könyvből fog állni – az egész kódexet úgy kell elkészíteni egy időpontra, hogy arról az Országgyűlés egységben dönthessen.

Sáriné Simkó Ágnes

<sup>1</sup> Megrendelhető a Magyar Hivatalos Közlönykiadónál az 1394 Budapest 62, Pf. 357 postacímen vagy a 318-6668 faxszámon.

## Tanulmányok

# Szerzői jog, iparvédelem és a Ptk. koncepciója

## I. rész

### 1. Bevezetés és háttér

#### 1.1. A Ptk. koncepció általános kérdéseiből kiemelt elemek

Az alábbi tanulmány a Ptk. koncepció Magyar Közlönyben közzétett szövegét<sup>1</sup> alapul véve elsődlegesen azt vizsgálja, hogy szükség van-e a Ptk.-ban a licenc szerződések közös szabályaira. Emellett felidézi az említett koncepcióban a szellemi alkotásokhoz<sup>2</sup> fűződő jogok szabályozásának korszerűsítésére irányuló elemeihez korábban tett, az Igazságügyi Minisztériumhoz eljuttatott észrevételeket,<sup>3</sup> amelyek a dolgozatba a szerződési elemzés háttéréként beépülnek.

Az általános vizsgálat céljából ki kell emelni a koncepcióból néhány olyan általános elemet, amelyek a megíráshoz iránytűként szolgálnak.

„Az 1990-es rendszerváltozás a magánjogi változások területén olyan módosulásokat eredményezett, amelyek jogi rendezése átfogó, egy novelláris módosítás kereteit meghaladó új

törvény megalkotását teszik szükségessé” (Koncepció A. I.1., 3. o.)

„A koncepció nem foglalkozik a Ptk.-nak azokkal a rendelkezéseivel, amelyek (...) nem szorulnak változtatásra, mert jellegükkel fogva megfelelnek a piacgazdaság követelményeinek.” (Koncepció A. I.2. 4., 5. o.)

„A leendő Kódex nem lehet csak a hatályos jogot konzerváló törvénymű, de éppúgy nem akarhat mindenáron forradalmian újítani ott, ahol az élő jog gyakorlata már tartósan bevált megoldásokat alakított ki.” (Koncepció A. I.2. 4., 5. o.)

„A ma még nyitott és szakmai vitát igénylő kérdéseket a koncepció rendszerint csak felveti.” (Koncepció A. I.2. 4., 5. o.)

„A koncepció nem választ kifejezett külföldi modellt (...), merít a nemzetközi jogalkotás eredményeiből, és figyelembe veszi, hogy a polgári jog reformját több területen az EU jogalkotása közvetlenül befolyásolja.” (Koncepció A. I.2. 4., 5. o.)

(A kódex-jelleg előnyeiről) „Megmaradt viszont a homogén, vagy hasonló jogi módszert alkalmazó normákat koherens rend-

szerbe foglaló, egységes jogi terminológiára építő, a jogi normákat racionálisan rendező, a jogalkotó számára ésszerű rövidítéseket lehetővé tevő (...) törvénykönyvek iránti igény” (Koncepció A. IV. 8. o.).

„A koncepció a lehető legszélesebb körben integrálni kívánja a külön törvényekbe foglalt magánjogi szabályokat.” (Koncepció A. I.2. 5. o.)

„(...) hosszabb távú sikerre azok a törvénykönyvek számíthatnak, amelyek mind a szabályozási tárgy, mind pedig a szabályozási módszer viszonylagos homogenitására épülnek. (...) A Polgári Törvénykönyvön kívül maradó magánjogi normáknak a Kódex szubszidiáris jellegű háttér-joganyagát fogja képezni.” (Koncepció A. IV. 9. o.)

(Az új Polgári Törvénykönyv) „kisugárzik valamennyi polgári jogi normával rendezett vagy rendezhető kapcsolatra, és pedig függetlenül attól, hogy az adott norma kifejezetten háttér-jogszabályként jelöli-e meg a Polgári Törvénykönyvet, vagy sem” (Koncepció A. VI. 13. o.)

„(...) a Törvénykönyv szabályozási kereteinek – például eljárási vagy igazgatási szabályok esetében – határt szab az érintett normák módszerbeli eltérése.” (Koncepció A. V.1. 10. o.)

### *1.2. A koncepció szellemi alkotásokhoz fűződő jogok általános szabályait érintő tartalma*

A szellemi alkotásokhoz fűződő jogokat az új kódex Első Könyv V. Címében, a jelenlegi helyükkel megegyező helyen szabályozná. „A hatályos szabályozás sem rendszerbeli elhelyezését, sem az egyes rendelkezések tartalmát illetően lényegi módosítást nem igényel. A szellemi alkotásokra vonatkozó külön törvények megtartják a Kódexhez való kapcsolódásukat.” (Koncepció 32. o.)

„Az alkotmányos tulajdonfogalom mind tárgyát, mind tartalmát tekintve eltér a polgári jogi tulajdonjogtól. Általában az alkotmányjogi értelmezés szélesebb (...)” (Koncepció Dologi jogi könyv Általános Kérdések I. 4., 83. o.) A koncepció nem tér ki arra – ez teljesen érthető, hiszen a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok jövőbeli szabályait a személyhez fűződő jogokat követően helyezi el – hogy az alkotmányos tulajdonvédelem a szerzői jogi és iparjogvédelmi oltalom alkotmányos alapját is jelenti, de hivatkozásként az alkotmányos tulajdonvédelemre alapos:

„A szerzői vagyoni jogok is részesednek abból az alkotmányos védelemből, amely a 17/1992. (III. 30.) AB határozat értelmében az Alkotmánynak a tulajdonjogot oltalmazó rendelkezéseiből következik. Ezt az 1338/B/1992. AB határozat III. része a szabadalmi jogokra vonatkozóan már megállapította; nincs semmilyen indok arra, hogy a szabadalmi jogokra már elismert alkotmányos védelemből a szerzői vagyoni jogokat kizárjuk.”<sup>74</sup>

„Mennyiben lehet tulajdonjog tárgya és így átruházható a szellemi alkotás (...)?” (Koncepció Dologi jogi könyv II. 2. a), 85. o.)

### *1.3. A koncepció szerzői jogi és iparjogvédelmi szerződéseket érintő elemei*

„A jogszavatossági szabályokat az új Ptk.-ban a hibás teljesítés általános szabályai közé kell emelni, így alkalmassá téve ezeket a normákat a forgalomképes vagyoni értékű jogok átruházására irányuló szerződések hibás teljesítésének orvoslására is.” (Koncepció Kötelmi Jogi Könyv IX. fejezet 3. pont, 130. o.)

(...) „az adásvétel szabályainak megfelelő alkalmazását mondja ki a törvény a vagyoni értékkel bíró forgalomképes jogok visszatérő átruházására.” A koncepció itt a szerzői és szabadalmi (és valószínűleg valamennyi iparjogvédelmi) oltalomból eredő vagyoni jogokra is gondol, de nem a felhasználási (hasznosítási) használati engedélyezésre (licencia-szerződés), ez követke-

zik a koncepció alábbi tartalmi eleméből. [Koncepció, Egyes szerződéstípusok 4. a), 144. o.]

(...) „A külön törvényekben szereplő felhasználási szerződések (licencia-szerződések) általános szabályait a jelenlegi külön törvényekből az új Ptk.-ba kell integrálni.” (...) Ennek a következők az indokai a koncepció szerint:

- „Egészeben véve ezekben a szerződésekben semmi olyan különlegesség nincs, ami miatt külön törvényekben történő szabályozásuk indokolt volna.
- A Ptk.-ba integrálás során megszüntethetők a párhuzamos szabályok, és egyben kigyomlálhatók a felesleges eltérések”. Kicsit korábban ezzel szemben: „az eltérések arra vezethetők vissza, hogy az egyes szellemi termékek különböző alanyi jogokat tartalmaznak.
- A nem nevesített szellemi termékekre (...) vonatkozó felhasználási szerződések szintén szilárd jogi keretek közé kerülnek.”
- Az új Ptk.-ban a szellemi termékek felhasználásának engedélyezésére irányuló szerződések a használati köteleket követnék a szövegösszefüggés alapján valószínűleg külön fejezetben. (Koncepció, Egyes szerződéstípusok 5., 146. o., 7. 147. o.)

### *1.4. A koncepcióval összefüggő források*

A tanulmány a hozzáférhető észrevételek ismeretében készült,<sup>5</sup> és természetesen támaszkodunk a koncepció kidolgozása folyamán korábban a Polgári Jogi Kodifikáció c. folyóiratban megjelent tanulmányokra<sup>6</sup>, az ezekben kifejtett álláspontokat tekintjük a véleményalkotás szempontjából irányadónak. Az egyes észrevételekre szükség szerint térünk ki. Figyelemmel vagyunk az utóbbi években megjelent, a konkrét témánkhoz közvetetten kapcsolódó irodalomra is.<sup>7</sup>

### *1.5. A koncepció és a források alapján felvetődő kérdések*

Részét képezzék-e szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények a kódexnek? Hol, milyen szintű szerkezeti egységben és milyen terminológiát használva helyezkedjenek el az új kódexben a jelenleg a Ptk. 86–87. §-aiban található rendelkezések? Elegendő-e, és helyes-e az említett rendelkezések tartalma?

Végül a munka fő tárgyát jelentő, a tanulmány második részében feldolgozott kérdés: Szükséges-e a szerzői jogi és iparjogvédelmi jogátruházási szerződésekre utalni az adásvételi szerződés szabályai körében, és ezzel összefüggésben szükséges-e a szerzői jogi és iparjogvédelmi licencia-szerződések (egyes?) szabályainak a kódexbe emelése?

## **2. A Ptk. és a szerzői, illetve iparjogvédelmi törvények viszonya**

### *2.1. A viszony a normák kapcsolata alapján*

A viszony látszólag meglehetősen egyszerűen leírható. A Ptk. rögzíti, hogy minden szellemi alkotás a törvény védelme alatt áll. Ezen belül egyrészt meghatározza, másrészt a személyhez fűződő jogok megsértésére rendelkezésre álló szankciórendszerrel, és a jogsértő által elért hasznos eredményből való részesedés jogának kimondásával közvetlenül védi a külön jogszabályban nem nevesített szellemi alkotásokat és a know-how-t [Ptk. 86. § (3) és (4), 87. § (2)].

Emellett tökéletlenül és korszerűtlenül utal az egyes oltalomfajtákról szóló külön jogszabályokra. [Ptk. 86. § (2), kritikájára és a továbbfejlesztésre tett javaslatokra ld. a tanulmány 5. pontját.]

Végül a külön jogszabály által védett szellemi javakra vonatkozó jogok megsértése esetére – noha a külön jogszabályok önálló szankciórendszerrel rendelkeznek – felállít egy mögöttes védvonalat a személyhez fűződő jogok megsértése esetére alkalmazható jogkövetkezményekből. (Ptk. 87. § (1). „A személyhez fűződő jogok és a szellemi alkotások joga egymást kiegészítve, olykor egymást helyettesítve gondoskodik a jogalanyok védelméről. A jogaiban sértett fél választhat, hogy a jogvédelem melyik eszközével él, a külön jogszabályok biztosította jogokat érvényesíti-e, vagy a Ptk. 84. §-ban megjelölt lehetőségeket részesíti-e előnyben”. (A Ptk. kommentárja, KJK–Kerszöv CD Jogtár, a 86–87. §-okhoz fűzött magyarázat.) Az idézett magyarázat nem eléggé világos, és hiányos is. Ha ugyanis a külön törvény szerinti védelem a Ptk.-ban a személyhez fűződő jogok megsértése esetére meghatározott szankciórendszer tükörképe, akkor értelmetlen a választás. Ha van többlétszankció (pl. ma még a közérdekű bírság, vagy a bevezetni szándékozott sérelemdíj), akkor a tekintetben lehet a Ptk. alapján igényt érvényesíteni. Egyebekben pedig – amint fentebb írtuk – a nem nevesített szellemi alkotás és a Ptk.-ban nevesített know-how védelme épül kizárólag a Ptk.-ra.

A külön törvények felől nézve összetettebb a kép. A szerzői jogi törvény általános háttértörvénye a Ptk., de egyes szerzői jogi szabályok a kódex bizonyos rendelkezéseire is hivatkoznak. Az Sztj. néhány helyen felhívja külön is a Ptk.-t. Az egyik a felhasználási szerződés bírósági módosításának sajátos esete, az ún. bestseller klauzula [Sztj. 48. §, az e §-hoz fűzött magyarázatot ld. *A szerzői jogi törvény magyarázata*, szerk. Gyertyánfy Péter, KJK–Kerszöv, Budapest, 2000. (a továbbiakban: Sztj. magyarázat)], a másik pedig a vétkes szerzői jogsértés esetén alkalmazható kártérítési szankció, amely külön kitér a személyhez fűződő jogok megsértése esetén érvényesíthető (értelemszerűen nem vagyoni) kártérítésre. [Sztj. 94. § (2)].

Az iparjogvédelmi törvények pedig csak azon polgári jogi tárgyú tartalmi elemekhez kapcsolják a Ptk.-t, ahol a jogalkotó szükségtelennek látta a külön, az oltalmi tárgy sajátosságaihoz igazított magánjogi eltérő szabályozást. Az nyilvánvaló, hogy az oltalomképesség meghatározásának sajátos jellege, továbbá a szervezeti, közigazgatási, eljárási normák léte miatt szó sem lehet a Ptk. általános háttérszabály minőségéről. Így tehát az iparjogvédelmi törvények normáinak a Ptk.-hoz való viszonyuk szempontjából három típusuk van.

- Nem polgári jogi (szervezeti, eljárási) tárgyú normák. (Pl. 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról, a továbbiakban: Szt. VII. fejezet)
- Polgári jogi tárgyú, az oltalmi tárgy sajátosságából eredő, az abszolút jog létével, és gyakorlásával kapcsolatos külön normák. Ezek tárgy szerint – kissé általánosítva – a következők: teljes egészében az oltalomképesség pozitív és negatív feltételei; a jogosult személyének meghatározása; a kizárólagos jogok tartalma és terjedelme; kivételek a kizárólagos jogok alól; az oltalom egyéb korlátjai, az oltalom megszűnése. Részben ide tartoznak: az alkotás (tehát nem az oltalom) bitorlásáról, a több jogosult jogállásáról, a jogosultat illető rendelkezési jog gyakorlásának módjáról, a szolgálati/alkalmazotti alkotással összefüggő díjazási szerződésről és a jogsértés szankcióiról szóló szabályok. (Pl. Szt. 1–6. §, vagy 27–30. §, vagy Vt. = a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról szóló törvény 1–8. §, 12. §, 23–26. §)
- A polgári jog megfelelő rendelkezéseit vagy jogintézményeit felhívó szabályok, amelyek az iparjogvédelmi alkotók személyhez fűződő jogainak megsértésére, alkotásaik bitorlására, a licencia-szerződésre és a vétkes jogsértés esetén a kártérítésre rendelik a Ptk.-t háttérszabályként alkalmazni. [Pl. Szt. 7. § (6), 15. § (3), 26. § (3), 30. § (2), 34. § és 35. § (4), Vt. 7. § (3), 21. § (3), 22. §, 26. § (2), 27. § (5)].

Az összefüggések alábbi, gyakorlatias feltárása megmutatja, hogy nem képződik logikailag hibátlanul záró rendszer, de értelmezés útján az illesztés tökéletesíthető.

## 2.2. A viszony gyakorlati szemszögből

A Ptk. szabályai közül szerzői jogi, iparjogvédelmi ügyekben a gyakorlatban az alábbi tárgyú rendelkezések alkalmazására kerülhet sor.

### 2.2.1. A személyhez fűződő jogok megsértése

E jogok megsértése jogkövetkezményeiről szóló rendelkezésekhez több helyről és több úton is el lehet jutni:

- az iparjogvédelmi alkotók (a találmány, használati minta feltalálója, a topográfia, illetve a formatervezési minta szerzője) személyhez fűződő jogai megsértése esetén (Szt.) 7. § (1) és (6), 2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról, a továbbiakban: (Fmt.) 12. § (6), 1991. évi XXXVIII. törvény a használati minták oltalmáról, a továbbiakban: (Hmt.) 9. §, 1991. évi XXXIX. törvény a mikroelektronikai félvezető termékek topográfiájának oltalmáról, a továbbiakban: (Topt.) 5. §,
- az iparjogvédelmi alkotások (tehát nem az alkotásra vonatkozó kizárólagos vagyoni jogok!) bitorlásával összefüggésben az alkotók személyhez fűződő jogai bitorlással „kumulált” megsértése esetében (Szt. 34. §, Fmt. 22. §, Hmt. 9. §, Topt. 5. §), ha az igényt az alkotó, és nem a tőle az alkotásra vonatkozó vagyoni jogokat megszerző személy (a törvények terminológiája alapján a jogutód) érvényesíti,
- ha a jogosult személyhez fűződő jogait a szerzői jog, illetve az iparjogvédelmi jog által nem védett szférában, a jogosult kizárólagos jogainak megsértésével összefüggésben megsértik (pl. a vagyoni jogsértéssel összefüggően a jogosult jó hírnevének megsértése),
- a szerzői jogban annak meghatározása során, hogy ki jogosult fellépni a szerző személyhez fűződő jogainak védelmében a szerző halála után a vagyoni jogok átruházása esetén [Sztj. 14. § (1)]. Ha ugyanis a szerző életében a vagyoni jogait átruházza, akkor halála esetére alanytalanná válik a szerző védelmi időn belül még fennálló személyhez fűződő joga. Ez éppen azon műfajok esetében (pl. szoftver, adatbázis) lehetséges, ahol a szerzői hagyatéék gondozásával általában nem bíznak meg senkit. Ezt a helyzetet csak úgy lehet áthidalni, ha az Sztj. 3. § alapján felhívott Ptk. 84. § (3) bekezdését analógiával alkalmazzuk, és az ott megjelölt személyek (hozzátartozó, végrendelet útján juttatást kapott személy) nem a Ptk. szerinti kegyeleti jogot, hanem az Sztj. által meghatározott tartalmú, de szintén értelemszerűen részben kegyeleti jellegű személyhez fűződő jogot érvényesíthetik. Azért nem lehet a kétféle (az általános és a szerzői) „kegyeleti” jogot egy kalap alá venni, mert a szerző vagyoni joga halála után is változatlan tartalommal fennmarad. A vagyoni és személyhez fűződő jogok lényegi összefonódása miatt pedig a személyhez fűződő jogok szerző halála utáni időpontban megvalósuló gyakorlása több, mint egyszerű kegyeleti joggyakorlás.

### 2.2.2. A tulajdonátruházás, illetve az átadás szabályai

E rendelkezésekre a következő esetekben bukkanhat rá a jogalkalmazó.

- A jövőben alkotandó szerzői mű megalkotására, kapcsolódó jogi teljesítmény nyújtására és értelemszerűen a felhasználás engedélyezésére is kötött szerződések körében, ha a teljesítés (nem az engedély megadására nézve!) a művet, illetve a kapcsolódó jogi teljesítményt hordozó eredeti pél-

dány, illetve annak másolata, és egyes műfajtáknál a kísérő dokumentáció [pl. szoftver – Szt. 1. § (2) c) pont] átadásával valósul meg. Az átadás csak akkor kapcsolódik a tulajdonjog átruházásához, ha a szerződés alapján a jogszerző fél tulajdonjogot is szerez az alkotást (oltalmi tárgyat) hordozó dolgon. E szerződések szerzői mű és előadóművészi teljesítmény esetében felhasználási szerződések minősülnek.<sup>8</sup>

- A kötelezett az iparjogvédelmi oltalomra képes alkotás (szabadalmaztatható találmány, minta, topográfia), illetve know-how kidolgozására kötött (jellemzően kutatási) szerződés alapján keletkező, az alkotást hordozó dolog, leíró dokumentáció átadásával teljesít. Az iparjogvédelemben típus szerint elválnak, a gyakorlatban pedig akár összedolgozhatók, akár külön is állhatnak az alkotás létrehozására kötött kutatási, és a kidolgozott alkotás hasznosítására, illetve az alkotásra vonatkozó jogi oltalomból eredő vagyoni jogok átruházására/átszállására köthető szerződések [Ptk. 412. § (3)].
- A munkaviszonyban alkotott mű, illetve szolgálati (alkalmazotti) iparjogvédelmi alkotás átadására is alkalmazni kell e szabályokat azzal, hogy az átadási kötelezettséget végső soron a törvény írja elő [Szt. 30. §, Szt. 11. § (1) és (2)].
- Már oltalom alatt álló, vagy feltételesen ekként minősülő, tehát „kész” szellemi javak esetében a jogi oltalmat hordozó dolog, dokumentáció átadására is irányadók a rendelkezések a többszörözést, illetve előállítás és/vagy forgalomba hozatal engedélyező licenca-, vagy jogátruházási szerződés alapján, ha ezt a szerződés előírja Értelemszerűen az első jogszerű forgalomba hozatal engedélyezéséről van szó a jogkimerülés miatt, vö. pl. Szt. 23. § (5), Szt. 20. §.

### 2.2.3. A közös tulajdon szabályai

A közös tulajdon szabályait érdekes módon csak a szerzői jogi törvény általános utaló rendelkezése alapján (ha a közös műre vonatkozó szabályok nem tartalmazzak eltérést) és a közös védjegyoltalom védjegy törvényben nem rendezett, az oltalmi tárgy sajátosságai miatt szükséges eltérésekkel nem fedett kérdéseiben lehet alkalmazni, ha pusztán a szabályok egymás mögé rendelését tekintjük. Az iparjogvédelmi oltalom alatt álló alkotásoknál csak a jogosult-társ törvényben megkívánt nyilatkozatának pótlása rendelhető el a Ptk. alapján [Szt. 26. § (3)]. Ekkor azonban a közös tulajdon szabályain túllépve a joggal való visszaélés speciális rendelkezése jelenti a jogalapot. Az Szt. 3. § alapján a szerzői művekre és kapcsolódó jogi teljesítményekre nézve a közös tulajdon szabályait a közös művekre vonatkozó szerzői jogi szabályok mögött lehet alkalmazni. A Vt. 21. § az Szt. 26. §-ának tükröképe, tehát a Ptk. mintájára, a szükséges sajátosságokkal bővített „közös tulajdoni” szabályokat tartalmaz, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy a 22. § általában is felhívja a Ptk.-t a közös oltalom nem rendezett kérdéseiben is háttérszabályként. A közös szabadalomról és szabadalmi igényről az Szt. 26. § lényegében a Ptk. közös tulajdoni szabályai alapján rendelkezik, de a „tulajdon tárgya sajátosságainak” megfelelő eltérésekkel. A mintatörvények és a Toptv. visszautalnak az Szt. 26. §-ra [Fmt. 13. § (4), Hmt. 17. § (3) Topt. 8. § (3)].

### 2.2.4. A szerződések általános szabályai

E rendelkezések értelemszerűen a felhasználási, hasznosítási, használati, illetve jogátruházási szerződések hátterét jelentik, mégpedig a szerzői jogi felhasználási szerződés esetében mind a már elkészült, mind a jövőben megalkotandó művek felhasználására kötött szerződések nézve. A kapcsolat azonban a tanulmány céljára figyelemmel részletesebb kifejtést igényel, amelyet a tanulmány második része tartalmaz.

### 2.2.5. A deliktualis felelősségi szabályok

A szerződésen kívüli kártérítés szabályait egyértelmű utalások alapján vétkes jogsértés esetén mind a szerzői jogban, mind az iparjogvédelem terén alkalmazni kell [Szt. 94. § (2) és 99. §, Szt. 34. § és 35. § (4), Fmt. 22. §, 23. § (2), Hmt. 19. § (2) Topt. 10. § (2), Vt. 27. § (5)]. A törvényi rendelkezések vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy a használati minta feltalálója és a topográfia szerzője az alkotás bitorlása esetén nem igényelhet kártérítést. Legalábbis az Szt.-ben az alkotás bitorlásáról szóló rendelkezésnél megtalálható, a kártérítési szabályok alkalmazását felhívó utalás az említett két törvényben hiányozni látszik, és általános, a Ptk.-t háttérjogszabályként felhívó rendelkezés e törvényekben, mint írtuk, nincs. Ugyanakkor mégis el lehet jutni a deliktualis felelősségi szabályokhoz a Ptk. 87. § (1) bekezdése útján alkalmazható 84. § (1) bekezdés e) pontja alapján.

### 2.2.6. A jogszavatosság

A jogszavatosság jogintézménye a szerződésekhez kapcsolódik, ezért e kérdéskört is a második rész érinti.

### 2.2.7. A bérlet és a haszonkölcsön szabályai

A megfelelő szerzői jogi terjesztési móddal kapcsolatos szerződések, illetve jogviták mögött állnak. A Ptk.-hoz vezető utat az Szt. 3. § általános utalása kínálja.

### 2.2.8. Az öröklési jog

Az öröklési szabályok az alkotók vagyoni jogainak és a felhasználási/hasznosítási jogok öröklésére irányadók, ha a jogosult magánszemély. A védelmi/oltalmi idő tartama miatt a probléma a gyakorlatban csak a szerzők és esetleg az előadóművészek jogai körében él, de nem kizárt az iparjogvédelmi oltalomban részesülő alkotások esetében sem. Ha a szerző magánszemélyként egyben felhasználó is (ez a jogi helyzet a szerzői kiadás példáján keresztül érzékeltethető), akkor a felhasználási jog öröklésének tényállása is felvetődik. A vagyoni jogok, illetve felhasználási/hasznosítási /használati jogok átszállására’ az egyes jogi személyek (jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok) jogutódlására, illetve megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket pedig természetszerűen alkalmazni kell.

### 2.2.9. Bevezető rendelkezések

Természetesen a konkrét szabályok mögött alapvető szintű, a szerzői jogi és iparjogvédelmi ügyekben is előkerülő rendelkezések húzódnak, például előnyök szerzése végett a saját felróható magatartásra való hivatkozás, továbbá a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalma. E rendelkezésekhez persze csak közvetetten, a Ptk. valamely szabályán túllépve lehet eljutni. Az Szt. 3. § útján közvetlenül is felhívhatók a Ptk. bevezető rendelkezései (pl. utaló magatartás).

## 3. Részét képezze-e szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények a kódexnek?

Magunk is támogatjuk a koncepcióból is kitűnő, és valamennyi felsorolt forrás által támogatott, illetve elfogadott álláspontot<sup>10</sup>: a szerzői jogi és iparjogvédelmi törvények nem emelhetők be a kódexbe. A koncepció általános elemei is tartalmazzák ennek indokait és az új kódex könyveinek felsorolása önmagáért beszél.

A magunk részéről ehhez azt tesszük hozzá, hogy a szerzői jogban is egyre inkább előfordulnak közigazgatási tárgyú, és ehhez igazodó módszerrel szabályozott normák (az Sztj. közös jogkezeléséről szóló XII. fejezete: 86–88. és 93. §-ok, ezzel kiegészíthető *Bacher*, 3.3., 30. o.) és nem kizárt, hogy a szabad felhasználás és a hatékony műszaki intézkedések védelme ütközésének feloldására az EU Infosoc. Irányelvéhez (2001/29/EU irányelv) közelítő jogalkotási tevékenység eredményeképpen újabb hasonló rendelkezések jelennek meg az alapvetően magánjogi szabályok között.<sup>11</sup> Rangos nemzetközi fórumon kifejtett mérvadó álláspontok szerint is meglehetősen ritka a szerzői jogi és iparjogvédelmi szabályrendszer beépítése a magánjogi kódexekbe és ellene erős érvek szólnak, nem utolsósorban a jogterület nemzetközileg többesen kötött volta miatt (WIPO által adminisztrált egyezmények, a TRIPS-WTO, és Európában a közösségi másodlagos jog).<sup>12</sup> Az érveket itt azért nem soroljuk tovább, mert úgy tűnik, e kérdésben nincs min vitakozni.

Mellesleg jegyezzük meg, hogy hasonlóan erős indokok szólnának az ellen a jelenleg ismereteink szerint napirenden nem lévő törekvással szemben is, ha egységes szellemi alkotás és termék, vagy szellemi tulajdoni kódex alkotásába fogna a jogalkotó. A francia magánjogi kódex háttér előtt megalkotott példa<sup>13</sup> is bizonyítja, hogy a külön törvények rendszeres egymás mögé rendezésén túl közös általános szabályokat nemigen lehet találni a szerzői jogra és az iparjogvédelemre, és még a szerzői jogon belül sincs igazi általános része a szerzők jogainak és a kapcsolódó jogoknak, valamint az iparjogvédelmen belül is lényeges az iparjogvédelmi alkotások és az árujelzők közötti különbség.

#### 4. Hol, milyen szintű szerkezeti egységben és milyen terminológiát használva helyezkedjenek el az új kódexben a jelenleg a Ptk. 86–87. §-aiban található rendelkezések?

##### 4.1. Az eddigi vélemények

Az előző kérdésre adott egységesnek tekinthető válaszból is adódik, hogy a Ptk. és a szellemi alkotásokhoz (javakhoz) fűződő jogok jelenlegi összekapcsolása esetleges tartalmi, rendszertani felülvizsgálatának kérdése felvetődik.

A koncepció szerint a jelenlegi megoldás megfelelő.

*Boytha* szerint a rendelkezések helyén nem kell változtatni, de – figyelemmel arra, hogy a szellemi javak közé alkotásokon kívül más oltalmi tárgyak is tartoznak – a „szellemi alkotások és más szellemi termékek” fogalma alatt kell a jogi összekapcsolást megteremteni.<sup>14</sup>

*Bacher*, *Ficsor* és az MSZH *Ficsor* álláspontjával tartalmilag egyező véleménye szerint a szellemi alkotások védelmét fel kell váltani a szellemi tulajdon védelmével és a vizsgált rendelkezéseket a dologi jogi könyvet követően, vagy azon belül, önálló részben, illetve címben kellene elhelyezni. Különbség e véleménycsoporton belül, hogy *Bacher* „szellemi tulajdonjog” című szerkezeti egységben, *Ficsor* és az MSZH a szellemi tulajdon koncepciója mentén, és ilyen elnevezés alatt javasolják a szerzői jog és iparjogvédelem közös vonásait megragadni.<sup>15</sup> Jó néhány észrevétel – gyakran indokolás nélkül – csatlakozott ehhez az állásponthoz.<sup>16</sup> Az álláspontból, úgy gondoljuk, az folyik, hogy az érintett szerkezeti egység címe „szellemi tulajdon”, vagy „a szellemi tulajdon védelme” lehetne. *Bacher* a fenti megoldás kiegészítésére javasolja, hogy a Ptk. személyiségi jogi fejezete utaljon arra, hogy a szellemi tulajdon alkotásához fűződő személyiségi jogok a törvény védelme alatt állnak. (Ilyen vélemény elhangzott a Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács e kérdéssel foglalkozó 2002. május 29-i ülésén is.)

##### 4.2. Álláspontunk

A jogterület elnevezésére alkalmasnak tartjuk a „szellemi alkotások és egyéb szellemi termékek” elnevezést. Ugyanakkor, a különböző vélemények közötti kompromisszumos javaslatként helyesnek tartanánk azt is, ha az elnevezés „szerzői jog, szerzői joghoz kapcsolódó jogok, iparjogvédelem” lenne. Mindkét esetben javasoljuk megtartani a rendelkezések helyét a személyhez fűződő jogokat követően. A szabályokat önálló részben, és értelem szerűen önálló címben és külön fejezetben javasoljuk elhelyezni. A javaslat szerint a *Személyek* c. Első Könyv Második részének I. Címe és ezen belül I. fejezete (a Cím egy fejezetből állna) tárgyalná a szellemi javakkal kapcsolatos általános Ptk. szabályokat.

Az első javaslat indokait *Boytha* kellő részletességgel kifejtette.<sup>17</sup> A második javaslat előnye, hogy elkerüli a tulajdoni és személyiségi megközelítés közt feszülő, a jogterület kettős gyökeréből, és a szerzői jog és iparjogvédelem belső, immanens különbségeiből táplálkozó ellentmondást, ezek tárgyalását áttolja az elmélet és az oktatás területére. Lehet ugyanis, hogy ez nem is oldható fel megnyugtatóan, talán azért, mert mindkét felfogás jelentős, eredményesen nehezen, vagy egyáltalán nem cáfolható igazságtartalmat hordoz. (A jogterület legtágabban vett tárgyát kutató, a világ egyik legjelentősebb tudományos intézetének elnevezése is elkerüli az elméleti állásfoglalást: Max Planck Institut für ausländisches und internationales Patent- Urheber- und Wettbewerbsrecht. Hasonlóképpen a szakma művelésére alakult német és magyar egyesület nevei sem tükröznek megközelítésbeli hovatartozást (Deutsche Vereinigung für gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht, Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület) A „Dologi jog” c. könyv címéhez hasonlóan nem a szabályozás tárgyát (dolog), hanem jellemző elnevezését adja meg. Ahogy a dologi jogon belül sor kerül a dolog fogalmának meghatározására, úgy a Ptk. egyes törvényekre utaló szabálya útján [jelenleg a Ptk. 86. § (2) bekezdés hiányos felsorolása] közvetetten található majd meg a szabályozás különböző tárgyainak fogalmi (pl. szerzői mű stb.). Az alábbiakban több oldalról megkíséreljük indokolni javaslatunkat.

#### 4.3 Részletes indokolás a szerkezeti és terminológiai kérdésben

##### 4.3.1. A jogterület jövőbeli kötése a személyhez fűződő jogokhoz

Mindenekelőtt rá szeretnénk mutatni egy olyan összefüggésre, amelyet egyik forrás sem említ, de a szellemi javak jogvédelmi szintje jövőbeli megőrzésének álláspontunk szerint kiemelkedően fontos tényezője lehet. Az alkotmányos tulajdonvédelem, mint a jogterület legmagasabb szintű jogi alapja,<sup>18</sup> a szintén alkotmányosan és nemzetközi egyezményekkel védett véleményszabadsággal és információs joggal ütköztetve a legfrissebb külföldi bírói gyakorlatban háttérbe szorulni látszik. Leegyszerűsítve: a szellemi javakra vonatkozó kizárólagos jog, mint „tulajdon” nem, vagy korlátozva érvényesül olyan esetben, amikor a jogsértő, tehát az oltalom alatt álló tárgyat engedély nélkül használó személy az említett alkotmányos jogát gyakorolja.

Az osztrák Legfelsőbb Bíróság pl. 2001-ben két általunk ismert esetben is úgy döntött, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (1993. évi XXXI. törvény) véleménynyilvánítási szabadságról szóló 10. Cikke ütközhet az alkotmányos tulajdonvédelem ernyője alatt létező szerzői engedélyezési joggal, és az utóbbi jog korlátozható az előbbi javára. Mindkét döntés internetes környezetben megvalósult felhasználást értékelt.<sup>19</sup>

Az irodalom azt kezdi jósolni, hogy az említett egyezmény szerzői jogi és iparjogvédelmi kizárólagos jogokat érintő/korlá-

tozó hatása szélesedni fog.<sup>20</sup> Sőt, az előrelátás már addig terjed, hogy a magánszféra szabadságának egyezményesen biztosított jogát (1993. évi XXXI. törvény 8. Cikk) is indokolatlanul korlátozhatják a magyar jogba már bevezetett (Sztj. 95. §),<sup>21</sup> az EU államainak a szerzői jogába csak a mostanában, illetve a közeli jövőben bekerülő, a hatásos műszaki intézkedés védelmére vonatkozó rendelkezések.<sup>22</sup>

Nemcsak a szerzői jog botolhat egyezményes emberi, illetve alkotmányos alapjogokba. Hasonló jellegű ütközéseket tárgyalnak különböző nemzetközi / és külföldi vitarendező fórumok (rendes bíróságok és kifejezetten a „domainjogi” vitarendezés fórumai) azonos vagy hasonló tartománynevek között, illetve Internet tartománynevek és védjegyek /kereskedelmi nevek között. A jelen észrevétel kereteit messze meghaladja a részletes tárgyalás, de a gyakorlat azt mutatja, hogy a véleménynyilvánító, általában fogyasztói, vagy állampolgári kritikát kifejező, de az árjelzővel kétségkívül összetéveszthető, sőt arra kifejezetten utaló domainnevek a védjegy / kereskedelmi név jogosultja terhére fennmaradnak.<sup>23</sup> Amire a hangsúlyt helyezni, az az a tény, hogy a védjegy-jog személyhez fűződő jogi gyökereinek hiánya oda vezethet, hogy a védjegyjogosultak a domain-nevek frontján vereségeket kénytelenek elviselni a véleményszabadságra épülő domainnév-használattal szemben. (Említhetnénk a gyógyszerzabadosok egészséghez való emberi jogba „ütközését” is, amely az oltalom alatt álló AIDS-gyógyszerek engedély nélküli előállítására kapcsán kibontakozott, a nemzetközi kereskedelmi átfogó egyezményének (GATT-WTO) felülvizsgálata kapcsán került előtérbe.)

Ma még vitatott, hogy a szoftver, pontosabban az elektronikus megvalósítható üzletviteli módszer szabadalmi oltalomban részesülhet-e a jövőben.<sup>24</sup> Noha a vita ma még nincs lezárva, kirombantója egy 1988-as USA-beli szövetségi bírósági döntés, amely kimondta, hogy az üzletviteli módszer, mint olyan nincs eleve kizárva a szabadalmi oltalomból.<sup>25</sup> A magyar szabadalmi jog nyilván igazodni fog a közösségi megoldáshoz. Ha elektronikus üzletviteli módszerek, és/vagy az e módszerek megvalósítását támogató szoftverek (illetve az üzletviteli módszer, mint „termék”, és a támogató szoftver, mint „eljárás”) szabadalmaztathatók lesznek, az hatást fog gyakorolni a „közönség” és a szabadalmi jog viszonyára. A ma még mindig „amit lehet, azt szabad is” gyakorlatot folytató internetes közösség síkra fog szállni nemcsak a magánháztartásokig a technika fejlődésével szükségképpen eljutott szerzői jog, hanem a szabadalmi jog tevékenységüket akadályozó, vagy megdrágító határainak visszaszorításáért is. Minden bizonnyal fel fog vetődni, hogy ütközik-e valamely egyezményes emberi jogba, például az említett egyezmény 10. Cikke szerinti információs jogba a közönséget is elérő szabadalmi oltalom.

Összefoglalva a fentieket: álláspontunk szerint az egész jogterület jövőbeli fejlődésének javára szolgálhat, ha a személyhez fűződő jogokhoz való kötődés a kódex szintjén (sőt, nem a polgári jogi kodifikációra tartozóan még az Alkotmányban is) kifejezésre jut.

Ez annyiban jelent eltérést a források közül az MSZH, *Ficsor*, *Bacher*, és a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács álláspontjától, hogy e vélemények szerint elegendő a szellemi tulajdon fogalmán belül a „szellemi” jelző belső tartalmi elemeként, az egyes részterületeket szabályozó törvényekben rendezni a személyhez fűződő jogok szerepét. Az e jogok alapját jelentő alkotás-jelleg ugyanis az árjelzők körében egyáltalán nem, a szerzői joghoz kapcsolódó jogok körében csak részlegesen, és egyes szerzői műfajta, vagy a know-how esetében is kérdésesen érvényesül.<sup>26</sup>

#### 4.3.2. A személyhez fűződő jogok polgári jogi szabályozásának változó tartalma

Álláspontunk szerint a személyhez fűződő jogok polgári jogi szerepének a kodifikációban előre jelezhető ártértekélete a korábban is kedvezőbb gyökeret növeszthet a szellemi javak védelmé-

hez. A személyiségi jogok polgári jogi szabályozása „megtisztul” (Konceptió III. 6–8. o., IV. 1. első bekezdés, 28. o.). Noha igazolt, hogy a személyiségi jogok a nemzetközi egyezményekkel garantált emberi jogokkal, illetve az alkotmányos alapjogokkal szoros kapcsolatban állnak, van komoly tartalmi összefüggés, de a polgári jogi személyiségvédelem indoka és léte az emberi jogoktól és az alkotmányos alapjogoktól több szempontból is elkülönül.<sup>27</sup>

Korábban, Alkotmánybíróság és alkotmányos alapjogi gyakorlat, valamint az Európai emberi jogi egyezségokmány (1993. évi XXXI. törvény) nélkül a polgári jogi személyiségvédelmi szabályoknak kellett (volna) ezeket a hiányokat pótolni. A ma még a személyhez fűződő jogok között is szabályozott alkotmányos alapjogok alkotmánybírói értelmezése ezeket a polgári jogi szabályozás szintje fölé emeli. Ilyenek az élethez és emberi méltósághoz való jog, a kommunikációs alapjogok, köztük a már említett, a szellemi javakra vonatkozó kizárólagos jogok érvényesülését akadályozni képes szabad véleménynyilvánításhoz való jog. E jogok abszolút alkotmányos védelme elsődleges, míg az alkotmányos tulajdonvédelem viszonylagos!<sup>28</sup> Így a személyhez fűződő jogoknak polgári jogi értelemben az a rendeltetése marad, hogy [a személy] „vélelmezett értékteremtő képessége kibontakoztatásához szükséges autonóm (...) mozgástér külső határait megoltalmazza. A társadalom, az állam ezt tisztán hasznossági szempontok szerint biztosítja: szüksége van az egyén által teremtett kultúrértékek (a kultúrértékek kifejezést a legtagabb értelemben használva, beleértve abba az emberi tevékenység minden formáját) produktumaira.”<sup>29</sup> Ilyen szemléletű, az ember és a jogi személy személyhez fűződő jogainak közös értéktartalmát és célját kifejező szabályozás képes megágyazni az emberi szellemi alkotások, a teljesítmények és a vállalat- és árjelzők jogi oltalmának. Ide – pontosabban e normákat követően, önálló szerkezeti egységben – talán különösebb elméleti aggályok nélkül beágyazódhat a szűkebb értelemben vett kultúrértékek létrehozása jogi kereteinek otthont adó néhány szabály. A jogvédelem jellege, szerkezete is alkalmas erre; ez a tulajdoni védelemmel megegyező: abszolút, negatív.

#### 4.3.3. Gyakorlati ellenérv: a szellemi javak, alkotásoknál tágabb köre

Az MSZH, *Ficsor* és *Bacher* álláspontjának közös vonása, hogy szerintük nemcsak elméletileg (ld. alább), hanem gyakorlatilag is helytelen a jogterület szabályait a személyhez fűződő jogokat követően elhelyezni, hiszen az oltalom körébe csak részben tartoznak alkotások. A nem alkotó jellegű teljesítmények, továbbá a vállalat- és árjelzők léte, valamint egyes szerzői műfajta (pl. szoftver) és a know-how laza alkotói kötődése jelenti az érvrendszer magját.<sup>30</sup>

Ami a jogterület elnevezését illeti, az érvelés tökéletesen helytálló. Valóban nem lehet a szellemi alkotások joga elnevezés alatt nem-alkotások jogi védelméről is rendelkezni. Másfelől viszont alább megkíséreljük majd bemutatni, hogy a szellemi tulajdon elnevezés sem fogja át megfelelően a szellemi javak oltalmát.

A szellemi tulajdon dologi jogi tulajdonjoghoz hasonló, de a szellemi jelzővel megkülönböztetett jellege<sup>31</sup> sem alkalmas a jogterület valamennyi védelmi tárgyát illető jogvédelem meghatározására. A „szellemi” jelzővel való megkülönböztetés a Ptk.-ban nem elegendő a jog tárgyának a dologi jogi tulajdonjogtól való megkülönböztetésére. Ez a „tulajdon” számos ponton összefonódik a személlyel, a személyhez fűződő jogokkal (pl. nyilvánosságra hozatal jogából eredő visszavonási jog és felmondás, átdolgozás és integritás joga, időbeli, területi, felhasználási módoként lehetséges széthasítás, ismeretlen felhasználásra való jogátengedés semmissége stb.). A személyhez fűződő és vagyoni jogok megléte, viszonya szempontjából végighaladva az oltalmi tárgyakon, a következő megállapításra lehet jutni.



A szerzői mű, a szabadalmaztatható találmány, a használati és a formatervezési minta, a félvezető termék topográfiája (az utóbbi csak bizonyos fokig) alkotás. Az előadóművészi teljesítmény védelme alkotói központi védelem.<sup>32</sup> (A relatív védelemben részesülő újítást itt nem említjük, alkotás jelleggel esetleg rendelkezhet, védelme a jövőre nézve megszűnik<sup>33</sup>).

A szerzői joggal szomszédos jogi védelemben részesülő egyéb, hangfelvétel-előállítói, és a rádió-televízió szervezetekhez fűződő teljesítmények védelme kétségkívül bizonyos teljesítményeket oltalmaz.<sup>34</sup> E teljesítmények védelmének alapja álláspontunk szerint – szemben az előző jegyzetben hivatkozott forrással – kettős, részben a teljesítmény bizonyos fokú egységisége, részben a teljesítmény eléréséhez felhasznált ráfordítások indokolják, de a védelem tárgyai valóban nem alkotások.<sup>35</sup>

Az adatbázisok védelme, mint az Sztj. XI/A. fejezetében szabályozott sui generis vagyoni jog – semmilyen kapcsolatot nem mutat alkotás-jelleggel, a jelentős ráfordítás által indokolt jogi oltalom, melynek szerkezete, jellege azonos az alkotások és a teljesítmények védelmével.

A védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmában – eltekintve a szankciórendszer hasonló jellegétől – személyhez fűződő jogok nem játszanak szerepet. Azonban éppen az abszolút védelemben részesülő oltalmi tárgyak sorának végén – a földrajzi árujelzőknél – a szellemi tulajdon fogalmának alkalmazása komoly nehézséget okoz. A földrajzi árujelzőre ugyanis oltalmat szerezhethet bármely természetes és jogi személy, valamint jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, amely az árujelzőben feltüntetett földrajzi területen olyan terméket termel, dolgoz fel vagy állít elő, amelynek megjelölésére a földrajzi árujelzőt használják. A földrajzi árujelző oltalma korlátlan ideig tart. Az árujelzőt csak a jogosultak használhatják, arra másnak használati engedélyt nem adhatnak – és hozzá lehet tenni – a földrajzi árujelzőhöz fűződő vagyoni jogot sem lehet átruházni. Ebből adódik, hogy e vagyoni jog tárgya meglehetősen sajátos, tulajdonképpen forgalomképtelen, és a jogosulti, „tulajdonosi” kör sem meghatározott. Más szóval a „szellemi tulajdon” – még ha el is tekintünk az alább tárgyalandó tisztességtelen piaci magatartás egyes, relatív jogkövetkezményekkel járó tényállásaitól – éppúgy nem ad homogén igazodási pontot, mint a szellemi alkotás.

Az, hogy a szellemi alkotás fogalma, mint „ernyő” alkalmazatlan, nem jelenti egyben azt, hogy a szabályozás jelenlegi helye is elhibázott, és azt sem, hogy a szellemi alkotás fogalmára ne lenne szükség.

*A szabályozás jelenlegi helyét megalapozó tényezők:*

- a személyhez fűződő jogok polgári jogi szabályozásának megváltozott jellege, és az alkotmányos tulajdonvédelmet meghaladó alkotmányos alapjogi kötöttség szükségessége (ld. a fenti fejtegetéseket a személyhez fűződő jogok megváltozott szabályozási szerepéről.),
- a jogterület történeti kialakulása, és e kialakulással igazolható valóban kettős, *Boytia* szerint is ambivalens, személyiségi és vagyoni-tulajdoni jellege,<sup>36</sup> (a kettős jelleget a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács is hangsúlyozza, bár abból eltérő következtetésre jutott – állásfoglalás 4/b. pont)
- a szellemi javak területén a jogsértés szankciórendszerének vegyes, személyiségi és vagyoni jogok megsértése esetére egyaránt alkalmazandó minősége, és az a tény, hogy e szankciók lényegileg megegyeznek a személyhez fűződő jogok megsértésének szankcióival [vö. Vt. 27. § (2)];
- az a tény, hogy a védett tárgyak között szellemi alkotások is vannak, és a Ptk.-ban a védelemről való rendelkezés igénye először itt merül fel. [Így például a szerzői jogi törvény 2001. évi, az adatbázisok sui generis (kapcsolódó jogi) védelmének bevezetésekor is azt a megoldást követte a jogalkotó, hogy az adatbázis általános, mintegy a törvény fölött elhelyezhető fogalmát (tehát nem a gyűjteményes műként védhető adatbázis meghatározását) az egyes szer-

zői mű-fajta között helyezte el. Ennek kétségkívül helytálló formai indoka, hogy itt fordul elő a fogalom először a törvényben. Sztj. 60/A. §];

- megfelelő, az alkotások körén túlmutató, vagy a védelem tárgyát csak közvetetten megjelölő fogalomhasználattal ki-küszöbölhető a jelenlegi fogalom-meghatározás kétségkívül fennálló hibája,
- a személyhez fűződő jogoktól elkülönített, azt követő megfelelő szintű szerkezeti egységben való elhelyezés érzékelteti mind a gyökér meglétét, mind a védelem tárgyainak a személyhez fűződő jogok tárgyaitól való különbözőségét.

A szellemi alkotás fogalmára a jogalkotónak, és ezen belül a polgári jogi kódex készítőjének a jövőben is szüksége lehet. A vállalkozási szerződés egyes altípusainál, így a tervezési szerződés, vagy a kutatási szerződés alapján [Ptk. 408. § (5), 412. § (3)] nem szellemi tulajdon, hanem a kutató/tervező által elkészített szellemi alkotás keletkezik (vállalat- és árujelző létrehozása kizárható, a szerzői joggal kapcsolódó jogi teljesítmények közül legfeljebb adatbázis hozható létre kutatási szerződés alapján, de a kutatási jelleg itt is valószínűsíti, hogy szerkesztett, tehát szerzői műnek minősülő adatbázis jön létre).

A közterhekről szóló különböző jogszabályok is hasznát veszik (talán inkább vehetnék!) a szellemi alkotás fogalmának, ha pl. adóelőnyt az alkotó tevékenység eredményéhez kapcsolnának [pl. Sza tv. 39. § (2)]. A társadalombiztosítási közterhek hatályos szabályozása kifejezetten aszerint különböztet (ha pongyolán is), hogy alkotói tevékenység vagy vagyoni jog/felhasználási jog átengedése fejében jár-e az ellenérték [a társadalombiztosítás ellátásaira (...) jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. tv = Tbjtv. 21. § d), és a Tbj. végrehajtásáról szóló 195/1997. (XI. 5.) Korm. r. = Tbjr. 3. §].

Természetesen nem azt akarjuk állítani, hogy a jogalkotó ne találhatna a szellemi alkotás fogalmát elkerülő jogszabály-szövegezési megoldást, de jeleznénk, hogy a szellemi alkotás használható általánossági fokú fogalom. Ez különösen igaz lehet, ha a Ptk. hatályos 86. § (2) bekezdésében található felsorolást a jogalkotó pontosítja, ahogy ezt valamennyi forrás egybehangzóan javasolja. Ha a pontosítás szellemi alkotásként határozza meg a szerzői művet, a szabadalmaztatható találmányt, a formatervezési és használati mintát, a topográfiát, és ide kapcsolja az előadóművészi teljesítményt, és kiter a védelem egyéb tárgyaira, sokat segíthet a közterheket érintő jogalkotásnak és a jogalkalmazásnak is.

#### 4.3.4. A szellemi tulajdon jogforrásokban használt fogalma

A szellemi tulajdon fogalmát használó egyes jogforrásokat áttekintve megállapítható, hogy a jogszabályi fogalmak nem teremtenek megnyugtató logikai zártságot.

A Szellemi Tulajdon Világszervezetét, a WIPO-t létesítő nemzetközi egyezmény fogalom meghatározása a szellemi tulajdon fogalma alatt a tisztességtelen verseny elleni védelem eszközeit is felsorolja. Hasonlóképpen a szellemi tulajdon jogszabályi fogalmi gyökerét jelentő Párizsi Unió Egyezmény ipari tulajdon fogalma is ugyanígy fogalmaz (1970. évi 18. tvr.). A tisztességtelen verseny elleni védelem jogi eszközei relatív, a tisztességtelen piaci magatartást tanúsító versenytárs elleni fellépést tesznek lehetővé, tehát a homogén, abszolút-negatív jogi jelleg, amely ez egyik tényező a szellemi tulajdon pártján állók álláspontjában a dologi tulajdonjoghoz való kapcsolásban, itt megtörik. Ugyanez a törés egyébként a személyhez fűződő jogokhoz kapcsolás során elkerülhető, ha a védelem tárgyait a kódex megfelelően felsorolja. Egyébként a jogalkotó a hatályos Ptk.-ban sem oldotta meg a tisztességtelen piaci magatartás elleni védelem hagyományos jogi eszközeinek a kódexhez kapcsolását. Valószínűleg nem is lehet egyik javaslat alapján sem megnyugtató jogi

dogmatikai kapcsolódási pontot találni a versenyjogi intézményeknek, amelyek ma már sokkal inkább más kötődések alapján egy sui generis jogterület részét képezik. Egy megfelelő utaló szabály, amely csak az abszolút és negatív szerkezetű védelemben részesülő tárgyakat tartalmazza, és egy olyan cím (fogalom), amely kikerüli a logikai zártságba ütköző szellemi tulajdon fogalmát, valamelyest segíthet. Mindkét fenti javaslatunk megfelel e követelményeknek.

Más szempontból törik meg a logikai zártság a TRIPS egyezményben, amelynek tulajdoni szemléletű szabályozása fontos érv mind *Bachernél*, mind *Ficsornál*, mind az MSZH és a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács álláspontjában.<sup>37</sup> A TRIPS egyezmény azonban a szellemi javakat, mint a nemzetközi kereskedelem tárgyát szemléli, ahogy ezt a címe is mutatja. Az egyezmény maga is kimondja: az alapul szolgáló egyik szerzői jogi nemzetközi egyezmény, a BUE személyhez fűződő jogi rendelkezései kivételt jelentenek a nemzetközi jogegységesítés alól (TRIPS 1. Cikk 2., 9. Cikk 1.). A TRIPS szerinti szellemi tulajdon a személyhez fűződő jogok nélküli, tehát csak a vagyoni érdekeket tükröző fogalom. A hivatkozott, a szellemi tulajdon pártoló javaslatok alapján a szellemi tulajdon fogalmában a „szellemi” jelző képes kezelni a sajátosságokat, tehát ezen belül az ide tartozó szerzői jogban a személyhez fűződő jogok szerepét is. A TRIPS által használt szellemi tulajdon fogalom mást mutat.

Emellett a TRIPS rendelkezik a nyilvánosságra nem hozott adatok védelméről (TRIPS 39. Cikk). Itt arra mutatunk rá, hogy az egyezmény szövegével kifejezetten szemben az érdekelt jogosultak szemében a relatív szerkezetű, tisztességtelen piaci magatartás elleni védelem sem látszik elegendőnek a TRIPS 39. Cikk (3) bekezdés „megfelelő” alkalmazásában. A gyógyszer-engedélyezési eljárásban felhasznált, jelentős ráfordítással megszerzett adatok tisztességtelen felhasználása ellen a TRIPS rendelkezés a PUE 10bis cikkhez hasonló védelem nyújtását írja elő. Az érdekelt jogosultak értelmezése szerint (és a közösségi jogban is) a generikus gyógyszer-előállítókat sújtó, egyértelműen közigazgatási jogi adat felhasználási tilalom, illetve késleltetés bevezetése a TRIPS-szel összhangban álló megoldás (vö. az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerek törzskönyvezéséről és a forgalomba hozataluk engedélyezéséről szóló 12/2001. (IV. 12.) EüM rendelet 5. §-nak a 2002. dec. 31-ig és 2003. jan. 1-jétől hatályos szövegei). Hol található meg itt a szellemi tulajdon negatív és abszolút szerkezetű magánjogi jellegű védelme?

A vámfelügyelet alá vételről (border measure) szóló, közösségi rendeletnek megfelelő jogszabályban ugyan nincs jogdogmatikai törés, de címe a magyar jogba be nem vezetett „szellemi tulajdonjog” kifejezést használja. A jogszabály pedig csak egyes, részben szerzői műhöz, szomszédos jogi teljesítményhez, részben árjelzőhöz fűződő jogokba ütköző cselekmények ellen nyújt a TRIPS-szel összhangban vámjogi védelmet, tehát nem terjed ki a fogalommal lefedni szánt minden védelmi tárgyra [128/1997. (VII. 24.) Korm. rendelet].

#### 4.3.5 A „szellemi tulajdon” tükrözi a rendszerváltást?

A szellemi tulajdon bevezetése pártján álló források egyaránt azt vallják, hogy a jogterület Ptk.-hoz kapcsolódásának újragondolása a rendszerváltás kifejeződése is lenne.<sup>38</sup> Ha ez így van, akkor a koncepció vezérfonalának követése a vizsgált jogterületnek még akkor is a szellemi tulajdon fogalma alá rendezését indokolja, ha e fogalom csak viszonylagos egységet fejez ki. Véleményünk szerint azonban a szellemi tulajdon fogalom bevezetése nem tekinthető a piacgazdaság jogi szabályozási tükröképek.

A váltás mellett szóló egyik fő érv, hogy a tulajdon jogbiztonságot sugall. Álláspontunk szerint az újraértékelte, és az alkotmányos alapjogi védelem széles védőernyője alatt a személyhez fűződő jogi háttérnek is ugyanilyen, ha nem nagyobb biztonságérzetet kell sugallnia egy demokratikus piacgazdaságban.

Az a megkülönböztetés, hogy az alkotásvédelem a túlhaladott szocialista ideológia terméke, míg a szellemi tulajdon a piacgazdaságnak megfelelő megoldás, elsősorban a lényegyet elfedő, az adott időszakban valóban felöltött ideológiai köntöst szemléli, emellett figyelmen kívül hagy egy fontos tény.

Az alkotás védelme, az alkotói személyiséghez kapcsolás elmélete és gyakorlata, konkrétan a szerzői jogi monizmus éppen a tulajdoni elméletből a szellemi javak jogán (Immaterialgüterrecht) át a piacgazdaságban alakult ki.<sup>39</sup> Ezt nemcsak a szerzők iránt értehetően elfogult egyes szerzői jogások vallják. A „levezetés” – csak jelzésszerűen, és a XIX. sz. végi, az urheberrecht-i értelemben vett szerzői jogi szabályozást megelőző elméletekre figyelve – megtalálható a magyar irodalomban a személyhez fűződő jogok történeti változását a tulajdonosi személyiségvédelemtől az általános személyiségi jog kialakulásáig követő, felsőoktatási tananyagga ülepített eredményeket hozó értekezésben is.<sup>40</sup>

A monista elmélet szerint felfogott szerzői jog ma is jól működik az Európai Közösség egyes tagállamainak szerzői jogában. Nem a szocializmus találmánya. Ezért, ha lehántjuk a korabeli tankönyvi és kézikönyvbéli fejtegetésekről az akkoriban kötelező egyenruhaként viselt, *Bacher* által is említett ideológiai köntöst, amelyet minden kétséget kizáróan messze meghaladt az élet már a tervgazdaságban is,<sup>41</sup> más belső tartalom meglétét is feltételezhetjük.<sup>42</sup> E tartalom a gyengébb fél, nevezetesen az alkotó, a szerző védelme.

Hangsúlyozzuk, magunk is elvetjük az alkotás általános, a jogterület elméleti lefedésére használt fogalmát.<sup>43</sup> Azt sem szabad elfelejteni, hogy a szellemi tulajdoni megközelítést kifejtő monográfia elismeri, sőt hangsúlyozza a szerzői jog és az iparjogvédelem eltérő beszámítási pontjait (szerző, illetve piaci áru értékkomponense), és e bipolaritással is indokolja a szellemi alkotások széles ernyőjének elutasítását.<sup>44</sup> A kifejtés címe egyébként: az iparjogvédelem jogi természete.<sup>45</sup> Az eltérő beszámítási pontok miatt a szerzői jog szemszögéből, amelyben a logikailag-történetileg az alkotói személyiséget is kifejező emberi szellemi alkotások dominálnak, nem fogadható el kielégítő kodifikációs kapocsnak a dologi tulajdonjogot követő szellemi tulajdon.

A monista szerzői jog hazájából, a német irodalomból vett szellemi tulajdonvédelem<sup>46</sup> (Schutz des geistigen Eigentums) *nem szellemi tulajdonjog, hanem az alkotmányos tulajdonvédelem egy szeletének a kifejezése*, amely jogdogmatikailag nézve már nem tekinthető tulajdonjognak.<sup>47</sup> A szellemi tulajdon francia, a szerzői jogi dualizmus talaján álló elmélete tulajdoni aspektusból kínóldik meg a fogalom érvényesülésével, de – természetesen – annak kétségbe vonható helyessége mellett tör lándzsát.<sup>48</sup>

Valószínűleg nem lehet és talán nem is kell egyetlen helyes elméleti megoldásra jutni,<sup>49</sup> ugyanis zökkenőmentes, valamennyi nemzetközi kötelezettségvállalásnak eleget tevő szellemi alkotás/szellemi tulajdon védelem létezik bármely elméleti alapra állított rendszerben a világ különböző államaiban. A jogterület jellege körül folyó vita alapja inkább a két fő részterület, a szerzői jog és az iparjogvédelem abbéli különbsége, hogy az előző terén történetileg, logikailag, és a hagyományos szerzői művek értékesítése során ma is sokkal inkább érvényesül a védelem alkotói személyiségben gyökerező jellege. Az, hogy ez egyes újabb mű-fajtáknál (pl. szoftver, adatbázis) kevésbé érvényesül, és az a tény, hogy a szerzői jogi törvények szabályozási tárgya kibővíül új védelmi tárgyakkal (szabvány, mint együttesen alkotott mű, sui generis adatbázis-védelem), nem változtat e megállapítás igazságán, mert minőségi jellegzetességről van szó, amelyet nem rontanak le az említett mennyiségi változások. (Sokkal inkább alkalmas lehet a szerzői jogi paradigmaváltásra az a tendencia, amely a felhasználást (vagyoni jellegű hasznosítást) ellenőrző szerzői jogból hozzáférést korlátozó, tehát az információs jogot valóban közvetlenül érintő jogot formál.)

A szerzői jogi monizmus – mint erre hivatkoztunk – nem rendszerkötött, ebből következően nem lehet a rendszerváltás kellékének tekinteni a szellemi tulajdon bevezetését. Egyébként a

merev monizmuson a magyar Sztj. – bölcs jogalkotói kompromisszummal – gyakorlatilag és a törvény indokolása szerint (az Sztj. 9. §-hoz fűzött indokolás) már túllépett. Megtalálta azokat a célszerű kivételeket, vagyis éppen azokat az alkotói személyiséghez lazábban köthető, illetve az alkotás létrehozásába befektetők védelmét előtérbe helyező kivételeket, ahol helye van a szerzői vagyoni jog átruházásának (pl. szoftver, film, adatbázis, reklám-mű). Ezek esetében előbbre való a vagyoni szempont, mint az azt átható, ezért az átruházhatóságot is a klasszikus szerzői művek esetében akadályozó személyiségi vonások. Ez utóbbiak egyébként (ennek mérlegelt rendezése tartozik a jogterület egyes részeit szabályozó törvényekre) nem akadályozzák a művek forgalmát. A jogalkotó megtalálta ehhez az alkalmas jogtechnikai eszközöket (Sztj. 50. §, 53. § a 11. §-hoz való kapcsolatában). Nem a piac kívánja tehát az átruházható szerzői jogot, a „tulajdont”, különösen azért, mert még a régi Sztj. rendszerében sem volt „forgalmi akadály”, ha a részleteket alaposan megvizsgáltuk.<sup>50</sup> Az új Sztj. pedig – indokolása alapján – a még ki nem elégített piaci követelményeknek a felhasználási szerződés újraszabályozásával eleget tett (az Sztj. 42–57. §-okhoz fűzött indokolás, első bekezdés).

Ha pedig megnézzük az utóbbi évek kor- és mintaszerű iparjogvédelmi törvényeit (pl. Szt., Vt., Fomt), vagy indokolásaikat, nem találunk paradigmaváltás szükségességére utalást. Mind-egyik – ez vonatkozik a szerzői jogi törvény indokolására is – bemutatja a szabályozás szerves fejlődését, egyik sem említi, hogy annak feltétele a rendszerváltozás elméleti tükröztetése, a szellemi tulajdon kifejezett bevezetése lenne.

## 5. Elegendő-e, és helyes-e a Ptk. 86., 87. § tartalma?

### 5.1. A forrásokban kifejtett álláspontok

A források egy véleményen vannak abban, hogy a jelenleg a Ptk. 86. § (2) bekezdése szerinti felsorolást korszerűsíteni kell.<sup>51</sup> Bacher álláspontja nevesített, az oltalom tárgyának lényegére utaló felsorolás, *Ficsor* és az MSZH az újabb védelmi tárgyak befogadására képes példálózó lista mellett van, *Boythá* példálózó, de a külön jogszabályokra utalás révén végül is átfogó listát javasol.

*Bacher*, *Ficsor* és az MSZH egyetértenek abban, hogy az újítói jogra utalásnak nincs helye a Ptk.-ban, mert az nem abszolút-negatív szerkezetű védelmet nyújt.

Más-más indokból, de mindegyik forrás szükségesnek tartja a know-how szabályok [Ptk. 86. § (4), 87. § (2), Ptké. II. 4. §] felülvizsgálatát.

*Boythá* a nevesített védelemben nem részesülő szellemi alkotások védelmét a jelenlegivel egyező tartalommal fenntartani javasolja<sup>52</sup>, *Ficsor* és az MSZH szerint a rendelkezést hatályon kívül kell helyezni<sup>53</sup>.

A véleményalkotás előkérdése, hogy szükség van-e annak deklarálására, hogy a szellemi alkotások és szellemi termékek (a másik megközelítés szerint a szellemi tulajdon) a törvény védelme alatt áll(nak). Ha a jogalkotó az előző mondat szerinti két megoldás közül választ, és példálózó felsorolást ad, és/vagy fenntartja a nevesített oltalomban nem részesülő alkotások Ptk. szerinti védelmét, az általános szabályra szükség lehet. Ha az elméleti vitát elkerülő elnevezés mellett (szerzői jog, kapcsolódó jogok, iparjogvédelem) dönt a kodifikátor, és hatályon kívül helyezi a nem nevesített szellemi alkotásokat védő rendelkezéseket, akár példálózó, akár kimerítő felsorolás mellett feleslegessé válhat az általános rendelkezés.

### 5.2. Álláspontunk

Javaslatunk az, hogy a törvény ne tartalmazzon általános szabályt a jogterület oltalmi tárgyára. Egyetértünk a felsorolás nyelvtani pontosításával és korszerűsítésével. A törvény utaljon

arra, hogy a kódex külön törvény útján védi a szerzői jogi és iparjogvédelmi szellemi alkotásokat, így különösen a szerzői műveket, a szabadalmazható találmányokat, használati és formatervezési mintákat, továbbá a kapcsolódó jogi teljesítményeket, a védjegyeket és a földrajzi árujelzőket.

Vagyilagosan azt a megoldást is elfogadhatónak látjuk, hogy a kódex külön törvény útján védi a szerzői jog, az ahhoz kapcsolódó jogok és az iparjogvédelem tárgyait, így különösen a szerzői műveket, a szabadalmazható találmányokat, használati és formatervezési mintákat, továbbá a kapcsolódó jogi teljesítményeket, a védjegyeket és a földrajzi árujelzőket.

A felsorolás ne legyen taxatív, de adjon egyértelmű eligazítást. A külön törvényre való utalás tegye közvetetten lezárttá.

Egyetértünk azzal, hogy a relatív szerkezetű védelemben részesülő, vitatható alkotás-jelleggel bíró újítás oltalmára a törvény ne utaljon. E ponton a módosítás igencsak időszerűvé vált, hiszen – mint már más helyütt említettük – az Szt.-t 2002-ben módosító törvény<sup>54</sup> az újítás jogintézményét megszüntette, bár a korábban megkezdett hasznosítás tartamára még alkalmazni kell a hatályon kívül helyezett szabályokat.

Egyetértünk azzal, hogy a nem nevesített szellemi alkotások védelmére vonatkozó Ptk.-rendelkezéseket hatályon kívül kell helyezni.

A know-how fogalmát részben az irányadó nemzetközi források, részben a bírói gyakorlat alapján javasoljuk átgondolni. Az átgondolás forrása Bacherral összhangban egyrészt a TRIPS Egyezmény,<sup>55</sup> és az EU technológia-transzfer csoportmentesítési rendelete (Commission Regulation (EC) No 240/96 of 31 January 1996 on the application of Article 85 (3) of the Treaty to certain categories of technology transfer agreements OJL 031, 09/02/1996) amelynek fogalom-meghatározását fel lehet használni függetlenül attól, hogy kartelltilalom alóli mentesítés a tárgya a rendeletnek. A magunk részéről azt tesszük hozzá *Bacher* érveivel, amit a bírói gyakorlatból le tudunk szűrni, és amely megerősíti a nemzetközi kötelezettség vállalásából kiemelhető érveket.

A fogalom tehát az alábbi elemekkel bővíthető:

A know-how *vagyoni értéke vagy titkosságából*, vagy abból adódik, hogy *az ismeretek speciális szempontok szerinti csoportosítása, összeszedése olyan mennyiségű munkaráfordítást igényel*, amely miatt a felhasználni kívánó számára előnyösebb a kész ismeret megszerzése. E második ismérv jelenti a know-how *egyéb okból korlátozottan hozzáférhető, de nem az üzleti titok értelmében vett titkos* jellegét.

A know-how-t azonosíthatóságra alkalmas módon kell rögzíteni (ezt tükrözi a bírói gyakorlat akként, hogy az apportőr a *know-how-t tárgyasult formában* köteles a társaság rendelkezésére bocsátani). Hozzáteszük, hogy a titkosság és a rögzítettség követelménye azt is jelenti, hogy a *know-how jogátruházási és hasznosítási szerződésnek* – ellentétben minden más, a szellemi javakra vonatkozó vagyoni jogátruházási és hasznosítási/felhasználási/használati szerződéssel szükséges *fogalmi eleme az átadás*.<sup>56</sup>

Végül megfontolható, hogy a közkinccsé válást magyarázó fogalmi elemet beiktasson-e a jogalkotó a know-how fogalmába. A magunk részéről ezt szükségesnek látnánk. Ha ugyanis a know-how hasznosítási szerződés megkötése után megdőlnék a know-how minőség feltételei (tegyük fel, hogy senkinek sem felróhatóan), az a szerződés lehetetlenüléséhez vezet. Az, hogy a know-how oltalom relatíve kizárólagos jellegű,<sup>57</sup> nem szükséges fogalmi elem. (A szerzői jog sem védi a szerzőt a független alkotással szemben.)

Ha a Ptk.-ba a személyhez fűződő jogok megsértésének szankciói közé bevezetésre kerül a (nem vagyoni kártérítés helyett) a sérelemdíj, akkor fenntartani javasoljuk azt a rendelkezést, amelynek alapján a külön törvényben meghatározott jogosult élhet a Ptk.-ban a személyhez fűződő jogok megsértése esetére rendelkezésre álló igényekkel is.

## 5.3. Álláspontunk indokolása

Egy kellően átfogó utalás a védelmi tárgyakra feleslegessé teszi, hogy a kódex leszögezze, hogy a szellemi alkotások és egyéb szellemi termékek (vagy a másik megközelítés esetén a szellemi tulajdon) a törvény védelme alatt áll(nak). Ez összefügg azzal, hogy nem tartjuk indokoltnak a nevesített oltalmon kívül keletkező szellemi alkotások védelmét. Ha ilyen általános védelem fennmaradna, annak megalapozására alkalmas lehet a hatályon kívül helyezni javasolt 86. § (1). Ha pedig másféle védelem, mint a külön törvények szerinti (eltelkintve a személyhez fűződő jog megsértése jogkövetkezményeinek alkalmazhatóságától) nincs, akkor nem szükséges a bevezető bekezdés.

A felsorolás pontosítására tett javaslatunk külön indokolást nem igényel. A fentiekben már kerestünk érveket arra, hogy a szellemi alkotás (nem általánosított) fogalmának megtartása milyen előnyökkel járhat. A felsorolásban tehát elsőként a szellemi alkotás említését támogatjuk abban az esetben is, ha a szabálycsoport elnevezése „szellemi alkotások és egyéb szellemi termékek védelme”, és akkor is, ha a megjelölés „szerzői jog, kapcsolódó jogok és iparjogvédelem” lenne. Második javaslatunk a kompromisszum megtalálása érdekében elkerüli a szellemi alkotás fogalmát.

Az újításra utalás álláspontunk szerint aggály nélkül elhagyható. A jogalkotó már hatályon kívül helyezte az újítási rendeletet. Egyébként az újítás alkotás-jellege eseti, (itt most nem beszélve arról, hogy lehetséges, hogy egyes újítási javaslatok szakirodalmi műként védelemben részesülhetnek), semmiképpen nem kell érvényesülnie az újítás jogi szabályozása során annak az alkotmányos követelménynek, hogy a szellemi alkotásokkal kapcsolatos alapvető szabályoknak legyen legalább törvényi gyökere [14/1994. (III. 10.) AB, Jat. 5. § f)]. A másik ok a kihagyásra a jogvédelem fentebb már említett relatív szerkezete.

A nem nevesített szellemi alkotások védelme elmoshatja a védelem határait, és negatívan hat vissza a tényleg oltalomra érdemes tárgyakra és magának a szellemi javakhoz fűződő jogvédelemnek a megítélésére.<sup>58</sup> A szerzői jogban a rokonjogi védelem megszüntetése a bizonytalanságot csökkentette, de a védelemre nem érdemes ötlet és a tartalma tekintetében védelemben részesíthető, tehát monopóliumot nyújtó szellemi alkotás elhatárolása túl sok kockázatot hordoz. Ezt csak fokozza, ha egyébként a védelem szintjét el nem érő alkotásokat számos esetben a közte-

her-előnyök elérésének céljával is kívánják a védelem ernyője alá betuszkolni.

Az indokainkat gyengíteni látszik, hogy a WIPO létesítésére aláírt egyezmény 2. Cikk (viii) pontja szerint „a szellemi tulajdon” magában foglal minden jogot, melynek tárgyai: (...) tudományos felfedezések; valamint (...) az ipar, a tudomány, az irodalom vagy művészet terén folyó szellemi tevékenységből származó minden egyéb jog. (Itt most eltekintve attól, hogy nem a szellemi tulajdon fogalma alá javasoljuk rendezni a szabályokat.)

Azt jelentené-e tehát javaslatunk (és ezzel együtt *Ficsor*, és az MSZH javaslat is), hogy a Ptk. 86. § (3) bekezdésének elhagyása nemzetközi szerződésbe ütköző eredményez? Ez egyben azaz is jár, hogy a más államban nevesített oltalmi tárgyként védett felfedezés, vagy pl. folklór-mű jogosultja hazánkban védelem nélkül marad?

Az első kérdésre a válasz az lehet, hogy a WIPO egyezmény nem keletkeztet a tagállam számára kötelezettséget arra, hogy a meghatározások között említett fogalom hatálya alá tartozó bármely oltalmi tárgyat nemzeti jogában kifejezetten védelemben részesítsen.<sup>59</sup> A második kérdésre akként lehet feleletet találni, hogy nem a nemzeti elbánás keretei között alkalmazandó magyar szellemi jogvédelmi szabályok alapján kaphat védelmet a külföldi jogosult. Valószínűleg az általános személyhez fűződő jogi szabály, vagy a deliktális felelősség előírásai jelenthetnek igazodási pontot, természetesen csak akkor, ha az alkalmazandó jog kérdésében a nemzetközi magánjogi szabályok alapján eljuttunk a magyar joghoz. Egyébként a felfedezések esetében vagyoni érdekek sérülése nehezen képzelhető el, és a „folklór jogsértés” sem tartozik valószínűleg a gyakori tényállások közé.

A know-how fogalom átalakítására tett javaslatunkat egyrészt indokolják a hivatkozott források,<sup>60</sup> másrészt a know-how szerződések bírói gyakorlatának értékeléséről írt szerkezeti egység.

Utolsó, a szankciórendszer összekapcsolásának megtartására vonatkozó javaslatunk logikus következménye annak az álláspontnak, amely szerint célszerűnek tartjuk megújítva megtartani a személyhez fűződő jogokkal fennálló jogi kapcsolatot. Figyelemmel van arra is, hogy a szerzői jogi és iparjogvédelmi jogsértések mögött kifejezetten a Ptk. kártérítési szabályait lehet csak alkalmazni.

(A második rész tárgyalja a szerződési kérdéseket).

Faludi Gábor

## JEGYZETEK

1 Magyar Közlöny, 2002/15. II. (a továbbiakban: koncepció)

2 Amíg a hatályos jogról teszünk említést, a jogterületet a Ptk-nak megfelelően jelöljük meg. Ahol a jövőbeli szabályozásról alkotunk véleményt, ott eltérő fogalmat is használunk. Ahol szellemi javakról teszünk említést, azt csak az általánosság jelzésére tesszük, nem a *Kohler*, vagy *Troller* által használt „Immaterialgüterrecht” értelmében használjuk a fogalmat.

3 Az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda egyesület észrevételei a Ptk. koncepcióhoz, ezzel csaknem azonos tartalommal: Faludi Gábor észrevételei a Ptk. koncepcióhoz – a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács 2002. májusi ülésére készített munkaanyag

4 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) általános indokolásának I. pontja.

5 A Magyar Szabadalmi Hivatal észrevételei az új Polgári Törvénykönyv koncepciójára, 2002. március 25., kézirat, (MSZH), a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület (2002. április 23., id. dr. Ficsor Mihály elnök), a Szerzői Jogi Szakértő Testület Elnöksége (2002. április 24., id. dr. Ficsor Mihály elnök kérésére az észrevételeket Pálos György küldte meg), id. dr. Ficsor Mihály, mint a Szellemi Tulajdon Világszervezet nyug. Főig. helyettese magánszemélyként tett észrevételei (2002. április 26.), a MAHASZ és az EJI nyilatkozata, amely szerint a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület észrevételei tükrözi a két szervezet álláspontját is (2002. április 30.), a Magyar Szerzői Jogi és Iparjogvédelmi Egyesület észrevételei (2002. április 26., dr. Vörös Imre elnök, Marosi György ügyvezető elnök), a HUNGART érdemi hozzászólást nem tartalmazó észrevételei (2002. április 12., Kádár János Miklós elnök), a MAGYOSZ észrevételei (2002. március 28., dr. Hlavács Éva, dr. Geréb Gábor, Halász dr. Török Ágnes, megküldte: Molnár Károlyné igazgatóhelyettes), az Innovatív Gyógyszer-

gyártók Egyesülete észrevételei (2002. március 12., Székely Krisztina elnök),

6 Boytha György: *A szellemi alkotások joga és az új Ptk.*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/3, 13–23. o. (Boytha), Bacher Vilmos: *A szellemi tulajdon védelme és a Ptk.*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2000/3., 23–31. o. (Bacher), Ficsor Mihály Zoltán: *A szellemi tulajdon és a Ptk.* (észrevételek és javaslatok a polgári jogi kodifikációhoz), Polgári Jogi Kodifikáció, 2001/2., 27–30. o. (Ficsor)

7 Kiválogatva néhány munkánk szempontjából figyelembe vehető művet: Bércesi Zoltán: *Quo vadis szerzői jog? Jogharmozási irányok az EK-ben.* Jura. A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és jogtudományi karának tudományos lapja 2/97:44–47. Bérczi Imre: *A műszaki szellemi alkotások jelentősége, jogvédelme, jogharmozási feladatok.* in: Szentpéteri-emlékkönyv. 1996. 93–100. Bérczi Imre: *A műszaki szellemi alkotások jogvédelmének korszerűsítése.* in: Kemenes-emlékkönyv. 1993. 57–62. Boytha György: *A szerzői jog harmonizálása az Európai Unióban.* in: Európai jogi tanulmányok. 6. köt. 2001. 195–210. Boytha György: *Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a film jogvédelmére.* in: Ius privatum. 2001. 55–74. Csécsy György: *A védjegy jog felértékelődése a piacgazdaságban.* Gazdaság és Jog 1/2000:14–17. Csécsy György: *A védjegy jogi szerződésekről.* Gazdaság és Jog 1/96:16–17. Csécsy György: *A védjegy jogi jogharmozási és eredményei egyes európai országokban.* in: Polgári jogi kodifikáció. 1999. 161–173. Fejesné Lőrinc Anna: *Az európai szabadalom.* Cég és Jog 7–8/2002:48–51. Ferenczi Kristóf: *Széljegyzet az ezredforduló új magyar szerzői jogi törvényének margójára.* MJ 5/2000:283–287. Ficsor Mihály: *A szellemi alkotásokra vonatkozó hazai szabályozás változásai a jogharmozáció tükrében.* Magyar Kereskedelmi és Iparkamara. Budapest, 1996.

- 16 p. Ficsor Mihály: *Védjegyjogunk és az európai integráció*. JK 11/97:485–495. Gödölle István: *A magyar szabadalmi jog reformja*. JK 1/96:21–27. Gödölle István: *Alapelvek a szabadalmi jogban: 100 éves a magyar szabadalmi jog – The principles of patent law*. The Hungarian patent law 100 years old. in: MIE Közlem. Különsz. 1996. 42–55. Gyertyánfy Péter: *A szellemi alkotások joga, különös tekintettel a szerzői jogra*. Gazdaság és Jog 7–8/98:26–31. Gyertyánfy Péter: *A szerzői jogi jogharmonizáció eredménye az EU-ban*. JK 6/2002:271–283. Gyertyánfy Péter: *A szerzőség fogalma és a mű hasznosítására kötött szerződések*. MJ 11/94:641–653. Gyertyánfy Péter: *Meddig terjedjen még a szerzői jog?* JK 9/2001:337–348. Gyertyánfy Péter: *Szerzői jogunk és az európai integráció*. MJ 6/91:344–350., 9/91:534–540., 10/91:594–600. Gyertyánfy Péter: *A szerzői jog átruházhatóságára és a felhasználási szerződésekre irányadó jog*. in: Nizsalovszky-emlékkönyv. 1994. 93–104. Lantos Mihály: *Néhány gondolat a hasznosítás, illetve használat megvalósulásának értelmezéséről az új szabadalmi, illetve védjegy-törvény alkalmazásánál*. in: MIE közlem. 39. köt. 1998. 57–60. Lontai Endre: *A szellemi alkotásokra vonatkozó magyar jog európaizálásának kérdései*. in: Vékás Lajos-emlékkönyv. 1999. 195–212. Lontai Endre: *Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga*. Budapest, Eötvös József K. 2001. 256 p. Lontai Endre: *Univerzalitás és regionalitás a szellemi tulajdon terén*. in: Nizsalovszky-emlékkönyv. 1994. 141–153. Magyar polgári jog. Egyetemi fejlesztés. Csécsy György: *Iparjogvédelem*. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért. Lezárva: 1997. ápr. 30. Miskolc, Licium-Art K. 1997. 176. 2 p. Bibliogr. 170–171. Magyar polgári jog. Egyetemi tankönyv. Csécsy György: *A szellemi alkotások joga*. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért. Miskolc, Licium-Art K. 2000. 227 p. Molnár István: *Szoftver felhasználási szerződések hibás teljesítése a 2000. évi dátumváltás felismerésének elégtelensége szempontjából*. MJ 8/99:449–478. Palásti Gábor: *A felhasználási szerződések nemzetközi kollíziós minősítése*. Gazdaság és Jog 12/2001:3–8. Petkó Mihály: *Az adatbázisok felhasználási szerződéseinek sajátosságai. Fogalom, jogosultti körök, létrehozási szerződés*. Napi Jogász. A nemzetközi és hazai gazdasági jog kérdései, változásai 3/2002:36–40. Szilágyi István: *Szerzői jogi jogügyletek az ügyvédi gyakorlatban*. in: MIE közlem. 42. köt. 2001. 133–144. Tattay Levente: *A szellemi alkotások joga*. Budapest, Szt. István Társ. 2001. 284 p. Vida Sándor: *Jogszavatosság a nemzetközi adásvételnél: harmadik személy szabadalmába, védjegybe ütköző áru szállítása*. Külgazdaság Jogi Melléklete 3/93:33–43. Vigh József Ferenc: *A know-how licencszerződés előkészítésére irányuló szerződések*. Külgazdaság Jogi Melléklete 1/95:1–11. Vigh József Ferenc: *Az USA-vállalatokkal kötött szabadalmi licencszerződések megismerése. Jogok és kötelezettségek a licencia tartamának lejártá után*. Külgazdaság Jogi Melléklete 1/2000:7–16. Völgyesi Lászlóné: *Hatásköri szabályok a szerzői jogi törvény alapján indult perekben*. BH 1993. 4. 313–314.
- 8 Vö: Sztj. 55. §, Faludi Gábor: *A felhasználási szerződés*, KJK–Kerszöv, Budapest, 1999 (a továbbiakban: Faludi) 21–27. o.
- 9 A szerzői jogi felhasználási jog öröklésével, átszállásával, és a felhasználó szervezet jogutód nélküli megszűnésével összefüggő, részben eldöntésre váró kérdésekről ld. Sztj. magyarázat, 238–240. o.
- 10 MSZH 11. a) pont, 5. o., Ficsor 11. a), 28. o., Bacher: 3.1.2, 27. o., Boytha: 5.2., 21. o.
- 11 A holland kódex szellemi javakkal kapcsolatos tárgyköréről folytatott vitában is súlyos érv volt a nem magánjogi tárgyú és módszerű normák jelentős súlya, és elválaszthatatlansága a szabályozás alapvető tárgyától. Vö: Adolf Dietz: *Intellectual property law (in particular copyright law) in the legal system (why it is not just a chapter for Civil Codes)*, Seminar on current issues of copyright and neighboring rights for C.I.S. countries, 1996, June 24–26, Washington D.C., WIPO/CNR/CIS/96/20, 13–16. o.
- 12 Adolf Dietz: az előző jegyzetben hiv. mű
- 13 Loi n° 92–597 du 1er juillet 1992 relative au code de la propriété intellectuelle.
- 14 Boytha, 5. pont, 20–21. o.
- 15 Ficsor és az MSZH vetik fel a dologi jogi könyvet követő elhelyezés lehetőségét, Bacher – még a koncepció ismerete nélkül – a tulajdoni fejezetben önálló címként történő szabályozást tartja indokoltnak amely cím egy, „szellemi tulajdonjog” c. fejezetből állna. Ld. Ficsor 11. b), 28. o., MSZH 11. b), 5. o., Bacher V., 31. o.
- 16 Az általunk megismert észrevételeket az 5. jegyzet sorolja fel.
- 17 Boytha: 5.1.–5.3., 20, 21. o.
- 18 Ld. pl. Sztj. általános indoklás, I. 1, továbbá: A szerzői jog, mint alanyi jog (...) a kontinentális európai államokban a szerzőnek a művén fennálló szellemi tulajdonának természetjogi posztulátumából vezethető le. (...) A szerzői jog az Alaptörvény 14. Cikke értelmében tulajdon. Emellett a személyhez fűződő jogi összetevők támaszkodnak az Alaptörvény 1. Cikkére és 2. Cikk 1. bekezdésére is (Mint alapjog, illetve emberi jog; kiemelés fordítás és kiegészítő jegyzet: Faludi Gábor), Schricker: *Urheberrecht*, Kommentar, 2. Auflage, Verlag, C.H. Beck, München, 1999, Einleitung, 11. és 12. széljegy, 7. o. (Schricker)
- 19 Urheberrecht und Meinungsfreiheit, OGH 12.09.2001., 4 Ob 194/01k. „Wiener Landtagswahlkampf”, ismerteti és kommentálja: Michael M. Walter, *Medien und Recht*, 2002/1., 30–31. és 4 Ob 127/01g. „Medienprofessor”, ismertette: dr. Armin Bammer, az osztrák Arbeitskreis für Urheberrecht nevű kör 2002. március 16-i kremsi (Ausztria) szemináriumán, az írásbeli ismertetés megjelenés alatt áll.
- 20 Vö: Timothy Pinto: *The influence of the European Convention on Human Rights on Intellectual Property Rights*, EIPR 2002/4, 209–220.
- 21 A szerzői jogi törvény magyarázata, szerk. Gyertyánfy Péter, 2000, KJK–Kerszöv, a problémát egyelőre a szerzői jogi szabad felhasználás és a műszaki védelem viszonyára szűkítve előre jelzi 4. pont, 454. o. bővebben: Kabai Eszter: *A szabad felhasználás és az Internet*, szakdolgozat, 2002. Budapest (kézirat), 150–176. o.
- 22 Lee. A. Bygrave: *The technologisation of Copyright: Implications for Privacy and related interests*, EIPR, 2002/2, 51–58. o.
- 23 Igaz, más esetben a magánszemély családi nevének a védjeggel való azonosága is azt eredményezi, hogy a védjegyjogosult lesz a domain-név jogosultja. Ez utóbbira ld. a német Bundesgerichtshof „shell.de” ügyben 2001. november 22-én hozott hozott döntését (I.ZR 138/99), elemzi Katharina Gerhardt: *Recent Case Law on Disputes over Internet Domains*, World Internet Law reports, 2002/4, 29, 30. o. Az előbbi gyakorlatra pl. a „wallmartsucks” domain sorsa jellemző. A jó ízlés határait erősen szűrlő megkülönböztető karakterek (szó) használata a kritika, véleménynyilvánítás jogának elsőbbségét teszi lehetővé. A domain-nevek és a szellemi javakhoz fűződő jogok ütközését ld. részletesen: Verebics János: *Az elektronikus gazdasági kapcsolatok joga*, HVG-Orac, 2001, Budapest, III. 4. 297–376-ig (főként a magyar jogi rendezésre), valamint: Ficsor Mihály Zoltán: *Informatika és iparjogvédelem: szép új világ.hu?* In: Informatációs társadalom és jogrendszer, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2002, 215–233. o., különösen: 222–227. o.
- 24 A szoftver szabadalmaztatásához fűződő érdekekről, tendencia jelzéséről ld. többek között: Európai közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban, szerk. Vékás Lajos, KJK, 2001, 312–313. o. (Faludi Gábor), a hatályos szabadalmi jogi helyzetről: Szabó Zsolt: *Az üzleti módszerek szabadalmazhatósága, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2002/2. 8–22. o. a jövőbeli valószínűségről: Proposal for a Directive on the patentability of computer-implemented inventions, February 20, 2002, COM (2002) 92 final, rövid értékelő ismertetését ld. Special report: Business method patents, Erwin J. Basinski, World E-commerce & IP report, 2002/3. 3–4. o. A Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács legutóbbi ülésén olyan szóbeli tájékoztatást adott, amely szerint az EU levezési a napirendről az üzleti módszerek szabadalmi oltalomban részesítésének tervére.
- 25 State Street Bank & Trust v. Signature Financial Group, 149 F.3d 1368, hivatkozta: Stephen J. Ferance, Smart & Biggar/Fetherstonhaugh, Vancouver: Patenting business methods in Canada, World E-Commerce & IP report, 2002/1. 3. o.
- 26 Ld. pl. MSZH 5. és 7. pontok.
- 27 Vö: Lenkovic Barnabás–Székely László: *Magyar polgári jog. A személyi jog vázlatja*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000. Ennek részletes elméleti igazolása megtalálható Súlyom László: *A személyiségi jogok elmélete*, KJK, Budapest, 1983. c. művében, amelynek gondolati íve bemutatja, hogy a tulajdonos – személy védelméből hogyan önállóosodott és általánosodott a személyhez fűződő jogok védelme, különösen: 305. o. a) pont, 310. o. b) pont, 324. o. b) pont.
- 28 Ld. Súlyom László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, 442. o. – áttekintés, majd különösen a véleménynyilvánítás jogához: 475–476. o.
- 29 Lenkovic–Székely: id. mű, 87. o.
- 30 Ld. Pl: MSZH 5., második bekezdés, Ficsor 27. o., Bacher 3.1.2., 27. o. 3.2., 29. o., 3.4. 30–31. o. és V. (a következtetés tekintetében) 31. o.
- 31 Bacher V., 31. o., Ficsor 11. b), 28. o., MSZH: 5, 7 és különösen 11. b), 3–5. o.
- 32 Vö.: Schricker 13. széljegyzet a 97. § előtt, 1498. o.
- 33 Az Szt.-t 2003. január 1-jei hatállyal módosító 2002. évi XXXIX. törvény 38. § (1) bekezdés d).
- 34 Vö. MSZH 5. második bekezdés és 22. végjegyzet.
- 35 Részben az egyediség hiánya miatt nem helyes a szellemi javak körében a műsor-formátumok védelme, noha jelentős ráfordítással keletkeznek. Ezt vallja tulajdonképpen az MSZH 30. végjegyzet- hivatkozása az ún. Capuccino-ügyre – a megállapítással egyetértünk – továbbá külföldről: „High 5 döntés”: nem alkalmas a védelemre egy extrém- és hobbiportok bemutatására épülő műsorformátum, mert a műsorszám leírása nem szerzői mű, Müncheni I. Tartományi Bíróság 7 O3398/00, 2001. január 18. ZUM –RD 2002/1, 17–21. o.
- 36 Erre rámutat Boytha 2. 14–18. o., és a szerzői jog területén bő terjedelemben visszaigazolja Boytha állításait: Schricker: *Einleitung IV*. 59–65. széljegyzet, 69–73. széljegyzet. Az iparjogvédelem magjára, a szabadalmi jogra nézve az alkotó személyéhez való elméleti-filozófiai kötődés a szabadalmi oltalom gazdasági alapjának keresése közben az ösztönzés és jutalmazás körében lehet fellelni, vö. pl. Fritz Matchlup. *Die wirtschaftlichen Grundlagen des Patentrechts GRUR Int.* 1961. 8–11. II. B, C, D, 376–390. o.
- 37 Bacher III., 25. o., Ficsor 8. sz. végjegyzet, MSZH 16. végjegyzet. A Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács 2002. május 29-i állásfoglalása, 4. c pont. A TRIPS Egyezményt az 1998. évi IX. törvény hirdette ki.
- 38 Bacher 2.3. 24, 25. o., Ficsor 4., 27., 28. o., MSZH 5. 3., 4. o.
- 39 Vö. Boytha 2., 14–17., valamint Schricker, *Einleitung 69–73.* széljegyzetek 38, s köv. oldalak.

- 40 *Sólyom*, id. mű, 268. o. 88–90. lábjegyzetek, 269. o. 94., 95. lábjegyzetek [a szerző természetesen a személyiségi elemek eltűlésének felfogott Gierke-i nézetek kritikáját (pl. Jhering) is említi].
- 41 *Bacher* 2.3., 25. o.
- 42 Természetesen a kötelező ideológiai köntös miatt csak feltételezni lehet, hogy a szerzői jogi dualizmus 1969-es megtörése (ld. *Bacher* 2.3., 24. o., *Ficsor* 27., ezzel megegyezően MSZH 5.) mögött talán ott volt a „szocialista” köntössel álcázott „szerzői szellemi magántulajdon” megteremtésének szándéka is. Inkább illet volna ugyanis a korabeli társadalmi rendhez, ha a szerzői jog átruházható lett volna, és a forgalmat a szocialista, monopolizált értékesítési csatornákon, állami tulajdonba került művekre nézve lehetett volna bonyolítani. (Erre a sejtésre jutottunk a probléma gyakorlati aspektusának, a felhasználási szerződés tervezési sorsának vizsgálata során – *Faludi Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar jogban*, MJ, 1995/3.). Ekkor azonban nyíltan ki kellett volna mondani az alkotó átruházható szellemi magántulajdonának létét, amelyet az ismert kötöttségek nyilván nem tettek lehetővé. Egyébként, ahol az „államosítást” nem lehetett elkerülni, ott kimondta a gyökeresen monista régi Sztj. a jog átszállását olyan esetekben is, amikor a BUE alapján ez nem volt indokolt (itt most eltekintünk a dogmatikai finomságoktól, hogy a felhasználási jog, vagy a szerzői jog gyakorlásának joga szállt-e át). A régi Sztj. 35. § (1) bekezdése (a szerkesztő szerzői jogának átruházása az állami kutató intézetre) példa erre, vagy a régi Sztj. 34. § alapján keletkező sugárzási jog – ha megnézzük miniszteri rendeletben! körülírt tartalmát – gyakorlatilag határozatlan időtartamú vagyoni jogzállást eredményezett az állami monopóliumot élvező elektronikus médiumok javára. A kor remélhetőleg feledésbe merülő kulturpolitikai, a cenzúrát követelőket megnyugtató „sajátosságai”, az ellenőrzött műértékesítési csatornák, amelyek a politikai kontrollt is lehetővé tették, azt a játékteret kínálhatták a német jogi kultúrát valószínűleg alaposan ismerő jogalkotóknak, hogy legalább burkolt szerzői alanyi jogot hozzanak létre.
- 43 Egyet lehet érteni *Bobrowsky*val, és az e megközelítést követő *Bach*rral és *Ficsor*rral abban, hogy a polgári joghoz szellemi alkotások jogaként történő kapcsolás túlhaladott. *Bobrowsky Jenő: Iparjogvédelem és csúcstechnika*, OTH, 1995, 59. o.
- 44 *Bobrowsky*: id. mű, 55. o.
- 45 *Bobrowsky*: id. mű, 55. o.
- 46 Ld. Pl. *Bobrowsky* id. mű, 57. o.
- 47 *Schricker* id. mű *Einleitung*, 12. szeljegyzet, 7. o., amely rögtön hangsúlyozza a személyiségi alapjogokhoz kapcsolódást is. A jogdogmatikai jellegzetességeknél már a vegyes jellegű abszolút kizárólagossági jog meghatározást találhatjuk, amely személyiségi jog és szellemi javakhoz fűződő vagyoni érdekeket kifejező jog együttesen. Vö. *Schricker: Einleitung*, 18. 21. szeljegyzetek, 10., 11. o.
- 48 *André Lucas: Traité de la propriété littéraire artistique*. 2<sup>me</sup> ed., Litec, 2001. Paris, 27., s. köv. o. „Az a kérdés, hogy vajon a „tulajdon” fogalom, amelyet elsősorban szimbolikus ereje miatt használnak, a jogi technika szintjén számot vet-e a valósággal”, 31. o. „A szellemi tulajdonjog kifejezés persze nem szülheti az egység illúzióját. Éppen ellenkezőleg, egy morzsálódásnak vagyunk tanúi... Ez a morzsálódás, aminek az az oka, hogy a szellemi tulajdonnak nincs egy általános, alapvető elve, végül is már érinti a tudományág koherenciáját...” (fordította: *Gyertyánfy Péter*).
- 49 *Bobrowsky* id. mű, 56. o.: „az elméletekben csak rész szerint van igazság...”
- 50 *Faludi* id. mű, 57–65. o.
- 51 *Bacher*, 31. o., *Boytha* 5.3., 21. o., *Ficsor* 11. e), 28. o., MSZH 11. e) pont, 36., 37. végjegyzetek.
- 52 *Boytha*, 5.4., 21. o.
- 53 *Ficsor* 11. c), 28. o., MSZH 11. c).
- 54 2002. évi XXXIX. tv. 38. § (1) bekezdés d).
- 55 Vö. *Bacher* 3.4., 31. o., valamint *Tattay Levente: A know-how fogalom fejlődése*, JK 2002/9, 409–412.
- 56 Vö.: *Kisfaludi András: Az adásvételi szerződés*, KJK, Budapest, 1997. 115., 142., 143., 162., 163. és a felhasználási szerződés ezzel történő összehasonlítását: *Faludi*: 80. s. köv. o.
- 57 *Bacher* 31., *Tattay*: id. mű, 411. o.
- 58 Ld. bővebben: *Gyertyánfy Péter: Meddig terjedjen még a szerzői jog?* Jogtudományi Közlöny, 2001/9, 337–348. o.
- 59 Van bizonyos kapocs egyfelől a BUE a PUE és másfelől a WIPO egyezmény között – ld. WIPO Egyezmény 14. Cikk (kihirdette a 1970. évi 18. tvr.) – de ez semmiképpen nem jelenti azt, hogy pl. a felfedezést nevesített, vagy általános abszolút szerkezetű jogvédelemben kellene részesíteni.
- 60 *Bacher*, *Tattay* hiv. mű.

## Átruházó szerződések

### Bevezető helyett

A tanulmány feladata de lege ferenda javaslatként arra nézve, hogy az új Ptk.-ban miként kellene következetes alapokra helyezni a címbe és a hatályos Ptk.-ban, jelenleg külön-külön szerződéstípusként szereplő

- adásvételi (XXXIII. fejezet),
- szállítási és közüzemi (XXXIV. fejezet), valamint
- mezőgazdasági termékértékesítési (XXXVI. fejezet)

szerződések szabályanyagát.

Az elemzésben vizsgálandó az adásvétel és a többi itt nevezett szerződéstípus egymáshoz való viszonya, a speciális vonások fennállása vagy azok hiánya, és ennek megfelelően a Ptk.-kódifikáció során a de lege ferenda javaslatok megterele.

I. Ahhoz, hogy a feladatnak eleget tudjunk tenni, előzőleg röviden szót kell ejteni a szerződéses osztályozásáról, ezen belül

1. szerződések tipizálására vonatkozó elvekről, és az azonos szempontrendszer követelményéről,
2. a törvényi típusalkotás lehetőségeiről, a típuscsaládok (alaptípusok) képzésének igényéről; majd a gondolati kör lezárásaként
3. a hatályos Ptk. egyes szerződésekre vonatkozó „rendszer-telen” rendezéséről.

Ezt követően felállítandó, hogy mi is lenne az adásvételi alaptípus tartalomjegyzéke.

II. Nem megkerülhető kérdés az átruházás, mint tulajdon-szerzési mód jogcímeinek elemzése és egybevetése az adásvétellel, mint a dolog- és jogátruházó szerződések alaptípusával. E körben elemzést követel a Ptk. hatályos szövegének megoldási módozata, az elmélet ezirányú következtetése, a külföldi jogrendszerek vonatkozó szabályanyaga. A külföldi törvénykönyvek közül – az egész feladat szempontjából is – a BGB, a Code Ci-

vil, a lengyel Ptk. és a még tervezet-állapotban lévő, de a BGB és a holland Ptk. mintáján alapuló új ukrán Ptk. megoldásait, míg a nemzetközi normaalkotás, ill. mintanyújtás példáiként a Bécsi Konvenciót, az Unidroit Kereskedelmi Szerződési Alapelveket és az „Európai szerződési jog általános szabályait”<sup>1</sup>, mint szerződési jogi közös szabályokat tartottuk szem előtt.

III. Mindezek után vizsgálni kívánjuk az adásvétel, mint alaptípus hatályos szabályainak a helytállóságát, illetve hiányosságait

- a szerződés közvetett tárgyában,
- valamint az alaptípus-altípus szerkezeti tagolására vonatkozó, módosítást igénylő elemeit, benne
  - a) a jogszatosságot, ill. általában a szavatosság és jóállás elhelyezésének kérdését,
  - b) az elővásárlási jog – vételi jog – visszavásárlási jog egymás közötti tárgyalási sorrendjét és normakorrekcióit,
  - c) a megtekintésre vétel – próbára vétel helyes minősítés szerinti elhelyezését,
  - d) a tulajdonjog fenntartással kötött adásvételre vonatkozó hatályos szöveg kritikáját és a részletvételi szabályait,
  - e) a minta szerint vétel szabályozását [egybevetve az f) alpont alatti speciális módozatokkal],
  - f) a társadalom jelenlegi fejlettségi szintje mellett előálló, félre nem tehető, bár a szerződések közös szabályaival várhatóan ugyancsak megoldható további adásvételi speciális módozatok (esetleg altípusok) elhelyezésének és szabályozásának a kérdését, úgy mint az on-line kereskedelem (távlevél közötti adásvétel);
    - a csomagküldő szolgáltatással teljesített adásvétel;
    - az automatákkal teljesített adásvétel;
    - a hálózati kereskedelem.

IV. Ezt követően tárgyaljuk a halasztott adásvételek (szállítási és mezőgazdasági termékértékesítési szerződések) altípuskénti

szabályozásának lehetőségét, a törvényszöveg további redukálásának igényét (csak a tényleges specifikumokra koncentrálni) valamint az objektív elállás ezen szerződésekre<sup>2</sup> kimunkált intézményének jövőbeli sorsát, a közüzemi szerződés önálló altípuskénti szabályozásának lehetőségét, rámutatva a dare jelleg melletti praestare, és az egyes esetekben dare helyett facere jellegű vonások sajátosságaira.

(A jelenlegi megoldásnak megfelelő elhelyezést igényel a cse-re intézménye.)

V. Röviden szólunk azokról az (altípusként szabályozandó) dare szerződésekről is, amelyek az adásvétel alaptípusához kapcsolódnak ugyan, de attól valamely jelentős elemben eltérnek (ajándékozás, kölcsön).

## I. A szerződések osztályozása

Egy piacorientált gazdaságban az árucserforgalmat bonyolító szerződéseket illetően főszabályként a típus szabadság az uralkodó, és csak szoros kivételt ként, a személylétesítő szerződések körében indokolható típuskényszer. A szerződő felek tehát törvényi kivétel hiányában nincsenek kötve a Ptk.-ban vagy más jogszabályban megnevezett szerződésekhez, ezektől eltérhetnek, eddig nem nevesített szerződés is alkothatnak (innominát szerződések), de még gyakoribb, hogy a létező típusok elemeit vegyítve jutnak konszenzusra (vegyes szerződések).

A típusalkotás azonban inkább orientáló hatású, ennél fogva viszonylagos értékű: a szerződések jogában *főszabályként diszpozitív tartalmú normák* érvényesülnek, így a tipizálás főként a szerződés tartalma szerinti helyes minősítésben lehet a jogalkalmazó segítségére, pl. akkor, ha a több típus elemeit szabadon vegyítő, komplex szerződések körében értelmezési viták merülnek fel.

### 1. A típusalkotás elvei és az azonos szempontrendszer követelménye

A kérdéskör alapirodalmát a jelenkori hazai jogtudományban Vékás Lajos monográfiája (1977)<sup>3</sup> és Harmathy Attila több munkája, így pl. a szerződéstípusokról írt enciklopédia-szócikke<sup>4</sup> (elemzése) jelenti, amelyek egyébként kiválóan válogatva és összegezve merítenek a német jogirodalom (Dernburg, Schluep, Hoeniger stb.), az angolszász szerzők (Atiyah stb.) és nem utolsósorban a közelmúlt magyar szerzőinek (Nizsalovszky, Eörsi stb.) e körben élményszámba menő magánjogelméleti munkáiból.

#### 1.1. A típusalkotás jelentősége

A területi korlátok miatt is leegyszerűsítve a kérdést: a típusalkotás a jogalkotást és a jogalkalmazást egyaránt segítő azon csoportosítás, amely a szerződési szabadság-adta széles mozgásteren belül a szerződések lényeges elemei szerint az egyes és az általános között ún. különös szintű kategóriát alkot. A *különös szintet* nevezzük *alaptípusoknak*, amelyek aztán kiinduló pontjai lehetnek az egyes *altípusok* (szerződésfajták) jogszabályi nevesítésének, ill. nevesítés hiányában a jogalkalmazó mankói lesznek az ügyletek minősítésében, a gyakorta nem is kevés kogens és a számos diszpozitív szerződési norma közötti navigálás néhez folyamatában.

Az egyes tényállásokból építkező római jogi actio-rendszerrel eljutni az általánosítás iránti igényig, majd az absztrakció megtartása mellett a különös és az egyes szintjén „visszanevesíteni” a konszenzusos jogügyleteket – nos, ez ma sem könnyű kérdés. Mi határozza meg a nevesítés megalapozottságát? Talán az adott szerződés használatának gyakorisága? A kogencia – egyébként alaptételek kivételével a szerződések jogában nem kívánatos – felbukkanása? A szerződések közös szabályaitól való eltérőség?

A típusalkotás lényege tehát az *azonos ismérvek alapján való csoportképzés*, ill. az eltérések szerinti szétválasztás. A típusalkotás feladata nem lehet más, mint a szerződési szabadság kivételét tűró alkotmányos főszabály mellett orientálni a szerződés-kötő feleket a kellő mélységű, egyértelmű, könnyen elemezhető és minősíthető szerződéstartalom kidolgozásában.

A szerződési rendszer azonban nem csupán a törvényi rendszert jelenti (nominát, azaz a Ptk.-ban vagy más, kapcsolódó jogszabályban norma szerint nevesített szerződések), hanem az ún. innominát szerződéseket is, amely nevesítetlen szerződések vagy típusokba nem sorolhatók (atipikusok), vagy éppen ellenkezőleg, több törvényi típus jellegzetességeit is magukon viselik (ún. vegyes szerződések).

A kodifikáció szempontjából számunkra a törvényi szerződéstípusok megalkotása a releváns kérdés.

Ha a szerződés tan közös szabályai homogének, minden lényeges elemre kiterjednek, felmerül a kérdés, hogy miért képezzünk szerződéstípusokat (alaptípusokat, azaz típuscsaládokat, majd ezen belül altípusokat, azaz nevesített szerződéseket).

Végző soron egyet lehet érteni azzal az állásponttal (Villányi, Nizsalovszky, Vékás), hogy a szerződéstípusok törvényi szabályozásának a szerepe csupán annyi – megfelelő mélységű szerződési általános (közös) szabályok fennállása esetén –, hogy a közös szabályoktól való eltérések számára keretet biztosítsanak, és a leggyakrabban alkalmazandó szerződések mintagyűjteményét adják.

#### 1.2. A törvényi típusalkotás a szerződés tartalma alapján

A BGB-ből megismert és követésre javasolt pandektista típusalkotás rendező elve a szerződés tartalma.

Eszerint minden szerződéstípusnak vannak

- mellőzhetetlen elemei (állandó lényeges elemek – essentialia negotii)
- mellőzhető (kizárható, többnyire lényeges elemei – naturalia negotii) és
- nem lényeges, ám különleges esetben lényegessé tehető elemei (accidentalia negotii)<sup>5</sup>

Szerződésről eleve csak konszenzus esetén beszélhetünk, az akarategység pedig nem más, mint az essentialiakban mindhárom szinten való megegyezés<sup>6</sup>.

Természetesen lehet típusot alkotni nem csak a szerződés tartalma, hanem más rendező elvek alapján is, mint pl. az alanyok köre, a funkció, a közvetett tárgy, az időtartam, a szerződés létrejötte, a polarizálódás, a megszűnés lehetősége stb.

## 2. A típuscsalád képzésének igényéről

Valós probléma annak megtalálása, vajon van-e egyáltalán olyan rendező elv, amely az összes törvényben nevesíteni kívánt szerződés következetes csoportosítására alkalmas? Eddigi kutatásaink alapján ilyen érdemi rendező elv nincs.

Van viszont olyan megoldás, amely a legkisebb sérelem választásának elvét követve a legnagyobb „körcikket” fedi le oly módon, hogy a tipizálás érdemi elkülönítő ismeren alapuljon: ez pedig nem más, mint a *felek szerződésében meghatározott főszolgáltató kötelezettje által tanúsítandó magatartás szerinti alaptípus-képzés*.

A megoldás nem új, hiszen e szerint – azaz a főkötelezetti effektív szolgáltatás tartalma szerint – alkotott szerződéstípusokat már Ulpianus<sup>7</sup> is.

- A kötelezetti tényleges szolgáltatás szerint a szerződés lehet
  - dare (adá)
  - non facere (tűrés)
  - facere (tevés) és
  - praestare (helytállás) jellegű.

- A teljesség igénye okából az e négy körbe nem fekvő szerződésekre egy „egyéb” kategória képezhető.

A *dare* szolgáltatás alaptípusa az *adásvétel*, amely a jelenkor igényei szerint más, a dologfogalmon túllépő *jogra és követelésre irányuló tulajdonátruházó ügyletekkel kibővítenő*.

Közel áll a *dare*, azaz dologszolgáltatási alaptípushoz a *non-facere* szerződések köre. Az elhatároló ismérv az, hogy a *főkötelezettség* valamely létező jogosultságtól való *tartózkodásban, tőrésben* áll, amelyhez képest az *időleges dologszolgáltatás másodlagossá* válik, és kifejezetten mellőzi a tulajdonátruházó jellegét. Hagyományosan ezt a szerződési alaptípust, amelyet a *bérlet* jelenít meg, használati kötelelemnek hívják. A használó azonban a tényleges főszolgáltatást illetően nem kötelezett, hanem ellenérték fizetésére köteles jogosult. Ezért a jelen csoportosításban a „használati szerződés” mint kifejezés zavaró lenne, mert nincs összhangban az egyelvű tipizálással.

A harmadik főtípus a más részére tevékenységet kifejtő kötelezetti szolgáltatásokat egy (bár máris kétágú) csoportba fogó *facere szerződések* alaptípusa. A két ág az eredményszolgáltatást vállaló kötelezett által díjfizetés ellenében végzett *vállalkozási szerződés*, a másik pedig az eredményt nem, ám a főkötelezettséget illetően gondos – legtöbbször képviselői – ügyvitelt jelentő *megbízási szerződés*.

A negyedik főtípus a rendelkezésre állást és helytállást, mint főkötelezettséget tanúsító *praestare szerződések* köre, amelyben két (esetleg három) csoportot lehet képezni, mint a *hitelszerződés*, ill. a *biztosítási szerződések*. A *praestare szerződés* bizonyos feltételek bekövetkezése esetében, az ún. potenciális második fázisban általában *dare szerződéssé* alakul át (pl. hitelből kölcsön, vagy pl. biztosítási esemény bekövetkezésekor való pénzfizetés, és ide sorolható a szerencseszerződések játékszervezőjét kiszámíthatóan terhelő, az egyes játékosokra nézve véletlenszerűen beálló nyeresémfizetési kötelezettség).

Kérdés, hogy lehet-e ebbe a négy főcsoportba sorolni minden, törvényi szabályozást vitán felül igénylő szerződéstípust?

A válasz az, hogy sajnos nem. A jogalanyalapító (ún. státusz) szerződések esetében pl. nem beszélhetünk kötelezetti főszolgáltatásról, így egy *társaságalapító szerződés* ezen ulpianusi felosztásba nem fér bele.

További kérdés, hogy mit tehetünk az ún. vegyes szerződések törvényi tipizálásával? Ezek némelyike statisztikai tényezővé vált, kifejezetten gyakori szereplője a forgalmi életnek (pl. leasing), és gyakran csak a konkrét szerződés szövegéből derül ki, hogy mely főkötelezetti magatartás szerint lehet egyáltalán besorolni. (Pl. a leasinget a részletvételt vagy az opció, de a bérlet szabályai szerint egyaránt meg lehet ítélni attól függően, hogy a felek a szerződés mely elemére helyezik a hangsúlyt.)

A kodifikációnak nem lehet más vezérelve, mint az egyszerű, egyelvű rugalmas szabályozás. Amelyik felosztás ezt a legjobban megközelíti, azt kell alkalmazni. A szerződések típusba sorolásának viszonylagos, ún. iránymutató értékeit szem előtt tartva általában az a helyes törvényalkotói magatartás, ha az absztrakció irányába lépünk el, azaz az általánosítás lehetséges szintjének elérését kell célul tűzni.

Az általánosítás **első lépcsője** a törvény általános rendelkezéseinek a meghatározása. (Követhető példák: BGB, ukrán tervezet, lengyel Ptk.<sup>8</sup>)

A **második lépcső** a minden kötelmi jogviszonyra jellemző tényállások – általános szabályainak megjelenítése.

A **harmadik lépcső** a szerződések, mint a leggyakoribb kötelemlenkeztető tényállás közös szabályainak a maihoz hasonló szerkesztésű megoldása azzal az eltéréssel, hogy a más kötelemlenkeztető tényállás közös szabályait a szerződések közös szabályai közül a második lépcső közös kötelmi szabályaiba kell kiemelni.

A **negyedik szint** – és most kanyarodunk vissza a szerződések csoportosíthatóságához – a szerződési alaptípusok, mint típuscsaládok jellemző vonásainak a megjelenítése.

Az **ötödik szint** az alaptípusok, azaz az alaptípusokon belül speciális vonásokkal rendelkező, a törvényben még nevesítve megjelölt szerződésfajták elkülönítése, általános jellemző vonásainak a rögzítése.

Ezen túlmenően *kogencia hiányában* a vegyes és a jelenleg innominát szerződések megjelenítése egyes szerződésenként a Ptk.-ban nem tűnik kívánatosnak, nem járható út.<sup>9</sup> Az összetettség okozta gondokat csak a szerződéstani absztrakció, mint legkisebb közös többszörös oldhatja meg, a szerződések általános elemeinek alkalmazásával.

Lehetséges kodifikációs megoldásnak kínálkozik viszont az alaptípusokon belül egyes vegyes szerződésekre utalás oly módon, hogy arra dominancia esetén az alaptípus szabályai miként alkalmazhatók.

### 3. A hatályos Ptk. egyes szerződésekre vonatkozó „rendszere”

Hatályos Polgári Törvénykönyvünk a szerződések nevesítése és tárgyalási sorrendje során *számos elvet vegyesen* alkalmaz.

Így a törvény ötödik részében az egyes szerződések tárgyalását a legjelentősebb dologszolgáltató szerződéssel, az adásvétellel kezdi (XXXIII. fejezet), és folytatja a szállítási és közüzemi szerződéssel, mint közös fejezetbe foglalt, az adásvételtől kinőtt, ugyancsak *dare szerződési* alaptípusokkal (XXXIV. fejezet). Ezután azonban a gazdasági jelentősége alapján vitathatatlanul előkelő rangsort élvező vállalkozási szerződés, mint tevékenységkifejtő eredménykötelemlenkeztető (XXXV. fejezet), feltehetően azon megfontolásból, hogy a törvény megalkotása idején ezt is gazdálkodó szervezetek (tipikusan: állami vállalatok) kötötték kötelezetti minőségben.

Ezt követi a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés (XXXVI. fejezet), ami tárgya szerint pedig speciális dologszolgáltatás.

A következő a bérlet és haszonbérlet fejezete (XXXVII–XXXVIII. fejezet), amelyek a szolgáltatás jogosultja oldaláról vizsgálva használati, a kötelezett felől nézve pedig részben dologszolgáltató, de a szerződés egészét tekintve valójában tőrési kötelezettséget jelentő (non facere) magatartást foglalnak magukba, az alanyi kör pedig – mind bérbeadói mind bérleői oldalon – széles (magánszemély és gazdálkodó szervezet egyaránt lehet).

Ezután meglepő fordulattal az alanyi kör szempontjából szintén vegyes letét következik (XXXIX. fejezet), amely a tevékenységet és a felelősséget illetően abból a gondossági ügyleti alaptípust jelentő megbízásból nőtt ki, amely viszont a Ptk.-ban majd csak utána jön a sorban (XL. fejezet).

A megbízást az ugyancsak tevékenységet kifejtő, de eredménykötelmi jellegű fuvarozás követi (XLI. fejezet) (A fuvarozási szabályanyag a személyszállítás vonatkozásában egyértelműen a vállalkozási szerződést jelöli meg mögöttes jogterületként).

A fuvarozást a megbízásból kinövő, bár kétségtelenül eredményfelelősségi elemekkel is felöltöztetett bizomány követi (XLII. fejezet), mely után a szállítmányozás, más néven: fuvarozási bizomány (XLIII. fejezet) nyer kifejtést.

Ezután a Ptk.-ban rendezőelv szinte egyáltalán nem fedezhető fel. A bank- és hitelviszonyok cím (XLIV. fejezet) részben alanycentrikusan, részben a közvetett tárgy (a pénz) szerint tipizál, vegyítve a megbízási és a dologszolgáltatási elemeket, pl. ide bújtatva el az állampolgárok egyszerű kölcsöneinek a szabályát is. Majd biztosítás következik (XLV. fejezet) feltehetőleg azért talán, mert a biztosítási esemény beálltával a biztosító helytállása pénzben realizálódik.

A biztosítást a nehezen elhelyezhető, mára szinte kiüresedett polgári jog társaságot főtípusként tárgyaló „társaság” (XLVI. fejezet) követi, amelyben egyébként a jogi személyiségű gazdasági társaságokról ill. az egyéb nonprofit szervezeteket létrehozó társasági szerződésekről pl. közhasznú társaság nincs is szó.



(A nonprofit szervezetekről és a gazdasági társaságokról a hatályos Ptk. fogalmi szinten a személyek jogában szól, valamint külön törvények szabályozzák azokat.)

Ezután a Ptk. az ingyenesség-visszterhesség szempontja szerint az ajándékozást (XLVII.) és a haszonkölcsönt (XLVIII.) tárgyalja, majd – jobb híján ide téve az ingyenes alakzatot kivételképpen ismerő jogintézményt –, a tartási és életjáradéki szerződéssel zárja a szerződések tárgyalásának sorát (XLIX. fejezet).

Végül a Ptk. az „Egyes szerződések” cím alatt tárgyalja a díjtűzést, valamint a kötelezettségvállalást közérdekű célra (L. fejezet), amely nem vitatottan egyoldalú, ingyenes jogügyletek. [A megbízás nélküli ügyvitel mint quasi contractus, a megbízási szerződés fejezetébe (XL.) van beépítve.]

#### 4. A de lege ferenda javasolt szerződési rendszer

Az egyes típusok, azok különös nemei valamint a típusokat ve gyítő szerződések egyre inkább a felek szabad akaratát tükrözik, amelyet legfeljebb orientál a diszpozitív normák sora. A kógen- cia szintje a szerződések közös szabályainál lejjebb csak kivétel- képpen ereszkedik, (pl. biztosítási szerződés), jogharmonizációs, és azon belül is különösen fogyasztóvédelmi indítatásból.

A korábban kifejtettek szerint a kötelezetti tényleges szolgál- tatus rendezőelve alapján tartalomjegyzék-szerűen az alábbi tí- puscsaládok (alaptípusok) képzése javasolható:

I. *Dolog- és jogátruházó szerződések* (tulajdonátruházó vagy dare szerződések)

1. az adásvétel, mint alaptípus
    - 1.1. Az adásvétel, mint alaptípus általános jellemzői
    - 1.2. Az adásvétel, mint alaptípus speciális módozatai
      - elővásárlási jog
      - vételi jog
      - visszavásárlási jog
      - *(megtekintésre és próbára vétel)*
      - tulajdonjog fenntartása és a részletvétél
      - minta szerinti vétel
      - *(távollévők közötti adásvétel)*
      - = csomagküldő szolgáltatás
      - = on-line kereskedelmi ügylet
      - = automatákkal teljesített adásvétel
      - = házaló kereskedelmi ügylet *(utalás a külön törvé- nyekre)*
  2. Az adásvételi altípusok
    - 2.1. A szállítási szerződés, *(mint balasztott adásvétel)*
    - 2.2. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés, *(mint speciális tárgyú szállítási szerződés)*
    - 2.3. A közszolgáltatási *(közüzemi)* szerződés
    - 2.4. A csere
  3. Egyéb dolog- és jogátruházó szerződések
    - 3.1. Az ajándékozás
    - 3.2. A kölcsönszerződés
      - az egyszerű kölcsön
      - a bankkölcsön és a bankbetét
- (3.3. A szerencsejáték-szerződés – utalás a külön törvényre)*  
*(3.4. Adásvételi alapú vegyes szerződések: leasing, franchise, faktoring)*

II. Tűrésre kötelező szerződések *(non facere, úgyis, mint időle- gesen részjogosítványt átruházó szerződések)*

1. A bérlet
    - 1.1. A bérlet közös szabályai – ingó dologbérlet
    - 1.2. Bérleti altípusok
      - lakásbérlet
      - helyiségbérlet
      - földhaszonbérlet *(utalás a külön törvényre)*
  2. A haszonkölcsön
- (3. A licencia-szerződések)*  
*(4. bérleti tárgyú vegyes szerződések – leasing)*

III. Tevéleges szolgáltatást nyújtó szerződések *(facere szerző- dések)*

1. A vállalkozás, mint eredményszolgáltató alaptípus
  - 1.1. Közös szabályok
  - 1.2. Speciális vállalkozási módozatok
    - építési szerződés
    - szerelési szerződés
    - tervezési szerződés
    - kutatási eredményszolgáltató szerződés
    - utazási szerződés
    - *(közszolgáltatási jellegű vállalkozási szerződések – uta- lás a külön törvényekre)*
  - 1.3. A fuvarozás, mint nevesített altípus
    - közös szabályok
    - speciális fuvarozási szabályok *(utalás a külön törvé- nyekre)*
2. A megbízás, mint gondos ügyviteli alaptípus
  - 2.1. Közös szabályok
  - 2.2. Speciális megbízási szerződések
    - képviseleti megbízási szerződések *(mindegyik, 2.2. alatti esetben utalás a külön törvényekre, pl. ügyvédi tv.)*
    - pénzkezelési megbízási szerződések
    - kereskedelmi megbízási szerződések
    - gyógyító tevékenységre irányuló megbízási szerző- dések
    - kutatási-fejlesztési megbízási szerződések
    - egyéb módozatok
  - 2.3. Nevesített megbízási altípusok
    - A bizomány
    - A szállítmányozás
    - A letét
    - A tartási szerződés *(öröklési szerződés)*

*(3. Az egyedi munkaszerződés)*

IV. A helytállásra kötelező szerződések *(praestare szerződés- ek)*

1. A hitelszerződés
2. A biztosítási szerződés
  - 2.1. közös szabályok
  - 2.2. Speciális biztosítási szabályok *(utalás a biztosítási tör- vényekre)*
- V. Egyéb szerződések
  1. Társaságalapító szerződések
    - 1.1. Közös szabályok
    - 1.2. Speciális módozatok *(Utalás vagy a Gt.-re, vagy a Ptk.- ra, ha a Gt. abba beépül)*

*(2. Vegyes szerződések)*  
 A zárójellel azt kívántuk kifejezni, hogy a *megjelölt ügyleteket nem, vagy nem feltétlen ott kell az új Ptk.-ban* (egyáltalán) *szerepel- tetni*. Lehetséges olyan álláspont is, hogy a rájuk vonatkozó nor- mák a Ptk.-ban a szerződések közös szabályai között kapjanak he- lyet. Javasolható, hogy a rájuk vonatkozó speciális szabályanyag Ptk.-hoz igazodó külön törvényekben nyerjen részletes szabályo- zást.

## II. Az átruházásról

### 1. Az átruházás hatályos Polgári Törvénykönyvünkben, valamint javaslatok de lege ferenda

Hatályos Polgári Törvénykönyvünk az átruházás szabályait a Harmadik részben „A tulajdonjog” cím alatt, ezen belül is „A tu- lajdonjog megszerzése” kapcsán a XI. fejezetben tárgyalja. E kör- ben a Ptk. sorrendben az alábbi kérdéseket érinti:

- alapelvként a „nemo plus iuris” elve került rögzítésre, majd a tv. előírja
- a tulajdonjog megszerzésének általános feltételeit (szerző- dés vagy más jogcím és ezen felül a dolog átadása)

- a tulajdonjog megszerzésének feltételeit ingatlan esetében (a szerződésen vagy más jogcímen felül a tulajdonváltásnak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése)
- az ingatlan többszöri eladásának – a Ptk. kodifikáció során felülvizsgálandó – jogkövetkezményeit, végül
- a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés eseteit:
  - = a kereskedelmi forgalomban vételt,
  - = olyan személytől vásárlást, akire a dolgot a tulajdonos bízta, majd
  - = külön §-ban a pénz vagy bemutatóra szóló értékpapír átruházásának jogkövetkezményét.

A felsorolt rendszerből látható, hogy a Ptk. bizonyos eshetőségességgel igyekszik megadni az átruházásra – elsősorban, mint származékos szerzőmódra – vonatkozó legfontosabb szabályokat, anélkül azonban, hogy az absztrakció megfelelő szintjére eljutna.

A hatályos törvény további *hiányossága* az, hogy *nem tudatosítja*: az átruházás elsősorban *kötelmi ügylet*, és felvethető, hogy a dologi jog (tulajdonjog) körében történő elhelyezésen túl – mondhatnánk a dologi jog keretében való, szerzőmódkénti fogalmi megalapozását követően, ám még az egyes átruházási módok, vagyis konkrét átruházó szerződések tárgyalása előtt (de legkésőbb az alaptípusként szabályozandó adásvétel tárgyalása kapcsán) – magasabb szintű absztrakciót igényel.

Az átruházás közös szabályaival azonban az egyes szerződések joganyagának is harmonizálnia kell.

- Kimondandó az *időleges tulajdonátruházás* ténye a kölcsön-szerződés esetében, ahol a kölcsönadó tipikusan pénzt, esetleg más helyettesíthető dolgot „bocsát a kölcsönvevő rendelkezésére” [Ptk. 523. § (1) bek. és 528. § (1) bek.]. A kölcsön tulajdonátruházó jellege vitán felüli: az átadott pénzüsszeg az adós tulajdonába kerül, aki lejáratkor ugyanabból ugyanannyit köteles visszafizetni (s adott esetben a kamatot megfizetni), ennek ellenére a hatályos Ptk. az *átruházás fogalmát e szerződés kapcsán nem használja*. El ugyanakkor a „rendelkezésre bocsátás” kifejezéssel, amely végeredményben a pénzüsszeg feltétlen átadásának kötelezettségét takarja.
- Sokkal élesebb az ellentmondás az ajándékozási szerződés esetében, ahol a hatályos Ptk. az átruházás szót szintén nem, csupán a *juttatás* kifejezést használja: „ajándékozási szerződés alapján az egyik fél saját vagyona rovására a másiknak ingyenes vagyoni előny juttatására köteles” [Ptk. 579. § (1) bek.]. Az ajándékozást – és e tekintetben szintén nincs vita – végleges tulajdonátruházásnak kell tekintenünk. [Így rendelkezik a Ptk. 117. § (4) bekezdése is, amikor az ingatlan többszöri ajándékozásának szabályait (a többszöri eladással párhuzamba állítva) az átruházás joganyagába ékelve tárgyalja.]

Az átruházás jogi indoka tehát többféle lehet, melyet a felek a közöttük fennálló jogviszony sajátosságaihoz, az általuk elérni szándékozott jogi célhoz igazítva – a szerződési szabadság alapelvéből fakadóan – elvileg szabadon választhatnak meg. Figyelemmel arra, hogy az adásvétel az átruházó ügyleteknek csak egyetlen – bár kétségkívül legfontosabb – típusa, mindenképpen indokolja az átruházás jogcímére vonatkozóan néhány gondolat rögzítését.

## 2. Az átruházás jogcíméről

Az átruházó ügyletek jogi célja igen sokféle (elméletileg korlátlan) lehet. A jogcím ugyanis – mely fogalommal hatályos Polgári Törvénykönyvünk mostohán bánik – a juttatást megfogalmazó ügyletek lényege, mondhatni „alapeleme”. Szladits tolmácsolásában<sup>10</sup> a jogcím az a gazdasági vagy jogi cél, amelyet a felek az ügylettel (pontosabban a kötelezettségvállalással) el akarnak érni. Ugyanígy közelítette meg a kérdést Túry és Nizsalovszky is<sup>11</sup>,

amikor mindketten a konkrét ügyletből fakadó szolgáltatási kötelezettség közvetlen indokát értették a jogcím vagy kauza fogalma alatt.

A gyakorlatban nagyon sokszor éppen a juttatást megfogalmazó konkrét szerződések kauzájának félreértése okoz problémát. Figyelemmel arra, hogy a jogcím problémája elsősorban a „dare” jellegű szerződések esetében kerül reflektorfénybe, így e szerződési alaptípus szabályainak megalkotásakor helyesen kell alkalmaznunk e fogalmat. Néhány példával élve: az engedményezés nem biztos, hogy egyszerűen követelések adásvétele, hiszen követelést átruházni ezer más okból (indokból) is lehet (nem kizárt az ajándékozás – causa donandi, de pl. engedményezni lehet egy követelést valamely pénztartozás kiegyenlítése végett – causa dationis in solutum<sup>12</sup>, vagy akár biztosítékként – causa fiducie<sup>13</sup> stb.). Ugyanakkor az adásvételt – hogy e tanulmány szűkebb témáját érintő kérdésnél maradjunk – több esetben tévesen „gyűjtőfogalomként” használják, ami a dologátruházó ügyletek lehetséges fajtáinak (kauzáinak) összemosásából adódik<sup>14</sup>.

A létrehozandó Polgári Törvénykönyvvel szemben éppen ezért alapvető elvárás az, hogy rendet teremtsen a „rendetlenségben”:

- egy elfogadható, korrekt jogcím fogalom megalkotása,
- a kauzájának az ügylet létrejöttében ill. érvényességében betöltött szerepének tisztázása mellett (ti. az, hogy a kauza hiánya, ill. fogyatékosága hogyan hat ki magára az ügyletre)
- meglátásunk szerint kardinális kérdés annak rögzítése is – nem feltétlenül szerződési jogi alapelvi szinten, ám mindenképpen egyértelműen –, hogy a *kauzák köre nyitott*: a *felek által megkötött ügylet* jogilag releváns (a felek tényleges akaratát a konkrét szerződésben markánsan tükröző) *célja a jörköles és a tisztesség követelményeinek betartása mellett elvileg szabadon alakítható*.

E gondolat következetes végig vitele egyébként a szerződési szabadság elvével – azon belül különösen a tartalom szabadságának követelményével – is összhangban áll.

## 3. Az átruházó ügylet tárgya: a dolog; a dolog-fogalom szélesítése

A Ptk. ugyanakkor – ez egyenesen következik a szerkesztési elvekből és a norma elhelyezéséből – ebben a körben elsősorban a tulajdonjog mondhatni szokásos tárgyait képező dolgokra koncentrálni. A dolog kategóriája a 94. § (1) bekezdés alapján a birtokba vehető testi tárgyak körét fedi le, s a (2) bek. terjeszti ki a tulajdonjog szabályait a pénzre és az értékpapírokra (s nem csak a bemutatóra szóló papírokra), valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.

Az általánosnak tekinthető álláspont szerint dolognak minősül jogi értelemben mindaz, ami tulajdonjog tárgya lehet, lévén a dolog polgári jogi értelemben a tulajdonjog tárgyának elvont kifejezése. Ha ezen jogirodalmi álláspontot együtt értelmezzük a Ptk. 117–119. §§ hivatkozott rendelkezéseivel, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy hatályos Polgári Törvénykönyvünk az átruházás, mint származékos szerzőmód tárgyalásakor a dolog fogalmát használva lényegében kirekeszt olyan egyéb „közvetett tárgyakat”, amelyek bár szigorú megítélés szerint valóban nem esnek a dolog fogalma alá, ennek ellenére a gazdasági élet velük kapcsolatban mindenképpen a tárgyi hatály tágitását követelné meg. Éppen ezért elfogadhatónak látszik olyan álláspont is, hogy az *alábbi sajátos jogtárgyakkal kizárólag az átruházás lehetséges tárgya kerüljön kibővítésre* és nem feltétlenül az általános dolog-fogalom.

### a) Követelések átruházása

Meglátásunk szerint az átruházás szabályainak alkalmazást kell nyerniük a *követelések átruházása* esetében is. Ez annak ellenére

így van, hogy a követelések jelen pillanatban – a fentiek szerint indokolatlanul – kívül esnek a dolog fogalmán.

A „negatív diszkrimináció” – amelyet egyébként maga a Ptk. sem vesz komolyan, hiszen ha a tulajdonjog tárgyalása során nem is, a szerződések közös szabályainak körében egyértelműen elismeri a követelések átruházhatóságát (vö. Ptk. 328. §) – már csak azért sem indokolt, mert a követelések korlátozott dologi jog tárgyai is lehetnek. Elég ehelyütt a Ptk. 252. § (1) bekezdésére utalni, mely szerint átruházható jog vagy követelés zálogjog tárgyaként szerepelhet, de pl. kamatozó jog (értelemszerűen követelés) hasznélvezet tárgya lehet [Ptk. 164. § (1) bek.].

A dologfogalom tágitásának elméleti bázisaként a követeléseken fennálló tulajdonjog – nem újkeletű – konstrukciója<sup>15</sup> szolgálhat. A követelés ugyanis mai modern felfogás szerint nem csupán annyit jelent, hogy a jogosult egyszerűen „alanya egy jognak”, hanem azt, hogy jogosultként, hitelezőként rendelkezik egy értékkel bíró követeléssel (jogosultsággal): a jó követelés fedezetként felajánlható, adott esetben az adós vagyonának részeként a Vht. 110–113. § szerint lefoglalható és végrehajtás alá vonható stb. El kell fogadnunk, hogy – Mészlánytól kölcsönzött gondolatokkal élve – a gazdasági élet egyes jelenségeivel nem boldogulunk mindaddig, amíg a dologi jogi szabályok át nem alakulnak oly módon, hogy a tulajdonjog ne csupán testi tárgyakra, hanem a vagyonhoz tartozó valamennyi „tárgyra” is kiterjedjen.

#### b) A vagyon, mint átruházó ügyletek tárgya

Hasonló a helyzet a vagyon fogalmával is. A *vagyon* végeredményben nem más, mint valamely jogalany értékben meghatározható javainak, jogainak és kötelezettségeinek összessége.<sup>16</sup> A vagyon, mint egyfajta fogalmi egység fontos szerepet játszik a gazdasági forgalomban: alkalmas annak megoldására, hogy a szabadon forgó személy (tipikusan gazdálkodó szervezet) vagyoni érdekkörébe tartozó

- ingó és ingatlan dolgok
- pénz, mégpedig a készpénz és a számlapénz egyaránt
- követelések (szerződésállomány, zálogjog)
- értékpapírok
- társasági tagsági részesedések
- szellemi alkotások stb.

egységes megítélés, közös elbírálás alá eszenek anélkül, hogy az egyes vagyonelemek külön említésre, felsorolásra kerülnének.

A zálogjog hatályos jogunkban 1997-től vagyont is terhelhet (floating charge). Ha a vagyon korlátozott dologi jog tárgya lehet, annak sem lehet akadálya, hogy a gazdasági életben tulajdonjog tárgyaként szerepeljen és átruházó ügylet közvetett tárgya legyen.

#### c) Társasági részesedések

Átruházó ügyletek – tipikusan adásvétel – tárgyát képezhetik olyan *társasági részesedések*, melyek külön törvény rendelkezése alapján forgalomképességgel bírnak. Itt gondolunk különösen a korlátozott felelősségű társaság üzletreszére<sup>17</sup>. A kft. üzletreszt ma leginkább talán olyan vagyoni értékkel bíró jogként foghatjuk fel (hiszen dolognak nem minősül, törvényi tilalom folytán értékpapírba foglalással sem dologiasítható), amely elvont fogalomként a tagot megillető jogokat és a társaság vagyonából őt megillető hányadot takarja.<sup>18</sup> Az üzletreszt mint vagyoni értékű jog átruházása a gazdasági forgalomban eddig is a polgári jog eszközeivel, többnyire adásvételi szerződés útján történt, vélhetően ezután sem lesz másképpen. Az üzletreszt-tulajdonosok – akárcsak a társasági törvény, mely számos helyen utal az üzletreszt átruházására<sup>19</sup> – természetesnek vették, hogy az üzletreszt fogalmának (tiltó norma hiányában) jogi akadálya nincs. A dolog fogalom bővítése ebben a körben csupán kiküszöbölne a „joghézag” miatti következetlenséget.<sup>20</sup>

#### d) Szellemi alkotásokhoz fűződő jogok

Az 1999. szeptember 1. napjától hatályos új szerzői jogi törvény (1999. évi LXXVI. törvény, Sztj.) a korábbi megoldással egyezően, ám attól hangsúlyosabban juttatja kifejezésre a szerzői jog – a szerző személyéhez fűződő és a vagyoni jogok – egységének elvét. A személyhez fűződő jogok továbbra is forgalomképtelenek, ennél fogva átruházó ügylet tárgyaként sem szerepelhetnek.

Az Sztj. 9. § (3) bekezdésében foglaltak szerint a vagyoni jogok *főszabályként* szintén nem forgalomképesek.<sup>21</sup> E tilalom alól azonban a Sztj. *szinte teljes körű kivételt* enged, így pl.

- a vagyoni jogok a szerző jogutódjaként a munkáltatót illetik meg (feltéve, hogy a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelezettsége), aki/amely a vagyoni jogokat át is ruházhatja,
- a szoftverre és az adattárra vonatkozó jogok [a Sztj. 58. § (3) bek. és a 61. § (1) bek. alapján] szintén átruházhatók,
- ugyanígy a reklámozás céljára megrendelt művekre vonatkozó vagyoni jogok [Sztj. 63. § (1) bek.] stb.

A kivételek áttekintését követően tehát megállapítható, hogy a *ténylegesen érvényesülő főszabály* azonos a kivételként szabályozni szándékozott jogi helyzet, vagyis *az átruházhatósággal*. A feltaláló személyhez fűződő és vagyoni jogairól hasonlóan rendelkeznek fontosabb iparjogvédelmi szabályaink is, azzal az alapvető eltéréssel, hogy e vagyoni jogokat többnyire hiteles nyilvántartás (szabadalmi-, védjegylajstrom) rögzíti, azok átruházása ezeken átvezetésre kell, hogy kerüljön.

#### e) Üzlet, vevőkör, praxis

Korábbi magánjogunk<sup>22</sup>, ismerte az üzlet (kereskedelmi üzlet) átruházásának intézményét.<sup>23</sup> Gazdasági életviszonyaink egyre összetettebbé, komplexebbé válásával hasonló igény napjainkban is jelentkezik. Így pl. a vállalat-, cégfelvásárlások esetében, bár ilyenkor az adásvételi ügylet formailag gyakran csupán a társaság valamennyi üzletreszére, részvényére szól.

Kevésbé megfogható, ám adott esetben vitán felül nem csekély értékkel bírhat a különböző szolgáltatást nyújtó cégek által már felderített, feltérképezett és bejáratott *ügyfélkör*. Egy többé-kevésbé állandó vevői kör (értsd alatta a meghatározott szolgáltatást igénybevevők körét is) az esetek nagy részében komoly piackutatás, hosszú és költséges marketing munka eredményeként alakul ki, ami pénzben mérhető így ellenértéke kalkulálható is.

Az orvosi alapellátásban megvalósult a területi orvosi praxisjog átruházhatósága (ehelyütt a jogintézmény számos következetlenségét nem elemezzük<sup>24</sup>, az pedig még kérdés, hogy a praxis átruházása felőleli-e majd a rendelő, orvosi eszközök stb. tulajdonjogának átruházását is.<sup>25</sup>

## 4. Követelések átruházása – engedmény

Bár a fentiek szerint az átruházható „dolgok” körét a követelésekkel feltétlenül kibővíteni javasoljuk, a követelések átruházása más szempontból is figyelmet érdemel.

Az *engedményezés jogi jellege ugyanis kétségkívül kettős*, mely érdekesen tükröződik egyrészt a különböző normaszövegekben és a jogirodalom által adott definíciókban, másrészt a követelés átruházásának rendszertani elhelyezésében.

Az engedményezés általánosan elfogadott fogalma<sup>26</sup> szerint: a jogosultat megillető valamely követelés szerződéssel történő átruházása (e tanulmány szempontjából nem központi kérdés a törvényi engedmény tárgyalása). E fogalom természetesen helyes és az új Ptk.-ban is tartható.<sup>27</sup>

Ha elfogadjuk, hogy az engedményezés végeredményben átruházó ügylet, akkor – feltételezve, hogy a tulajdon-átruházás absztrahált szabályai körében említett átruházás mellett (ponto-

sabban azzal összhangban) – érvényesek lesznek reá nézve a „kötelmi különös részben” (egyres szerződések körében) kifejtendő részletes szabályok is: ennél fogva az engedmény konkrét megítélése attól függ majd, hogy a szerződéssel a felek milyen jogi célt kívántak megvalósítani, vagyis attól, hogy mi a követelést átruházó ügylet kauzája. Így az engedmény lehet valóban követelés adásvétele ill. ajándékozása (ez a két eset a hatályos Ptk. 330. § (2) bekezdésében foglalt szabály figyelembevételével – ti. „az ellenérték fejében való engedményre az adásvétel, az ingyenes engedményre az ajándékozás szabályait kell alkalmazni” – ma sem okoz gondot<sup>28</sup>) de pl. nem kizárt a követelés biztosítéki céllal történő – nem feltétlenül végleges – átruházása sem (ez a megoldás azonban már több fejtörést okoz).

Az engedmény ugyanakkor nem csak egyszerűen követelést átruházó, hanem – és ez az engedményezés „másik arca” – egyúttal egy már fennálló, a jogosultat az engedményezettel szemben megillető követelésről rendelkező ügylet is. Ez a sajátosság szintén kötelezővé teszi a jogalkotó számára az engedmény árnyaltabb megítélését: nem véletlen, hogy az engedményezés anyaga leg részletesebben az átruházott követelés kötelezettjének jogi helyzetét tárgyalja. E jogügylet részletes, külön szabályozását éppen a jogosulti alanycserének az eredeti kötelezetre gyakorolt hatása indokolja, pontosabban az a tény, hogy a kötelezett jogi helyzetét az alanyváltás végeredményben akarata ellenére hátrányosan befolyásolhatná az őt óvó szabályok hiányában – vö. kifogások felhozhatósága, az engedményezési ügylet érvényességét nem érintő értesítés megkövetelése stb. Semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül tehát az a tény, hogy az engedményezési szerződés lényegében egy már létező kötelmet érint, annak jogi sorsát bonyolítja (az érintett kötelezett akaratától függetlenül).

Megjegyezzük, hogy igen gyakran a követelésen kívül egyéb jogosultságok engedményezéséről is szó esik. Így pl. a Legfelsőbb Bíróság egy közzétett eseti döntésében kimondta, hogy nincs akadálya a szavatossági igények engedményezésének<sup>29</sup>, amely egyébként a jogosultságoknak csak egy részét jelenti, és nem vezet alanyváltozáshoz, csupán az adott igény tekintetében. (Ez a megoldás lízingügyleteknél általánosnak mondható.)

*Összefoglalva* megállapíthatjuk, hogy nem okozna „dogmatikai törést” az a megoldás, ha az engedmény joganyaga továbbra is elsősorban az alanyváltozások, a kötelelem jogosulti pozíciójában bekövetkező jogutódlás körében kerülne elhelyezésre<sup>30</sup>, azaz, hogy az átruházó szerződések tárgyaként – mivel az nem csak dolog lehet – említést nyerne az átruházható követelés is.

## 5. Néhány gondolat az értékpapírok átruházásával kapcsolatban

Természetesen az átruházható dolgok kapcsán „másik irányban” is felvetődnek bizonyos kérdések. A Ptk. már idézett rendelkezései alapján az átruházás szabályait kell alkalmazni az értékpapírokra is. Az értékpapírok, mint rendhagyó dolgok átruházása ezzel szemben a klasszikus dolgok tulajdonjogának átruházásától – különösen a forgatható papírok esetében mind módjában, mind pedig jogkövetkezményeiben – több tekintetben alapvetően eltér.

Meglátásunk szerint ezek a problémák az anyagi értékpapírhoz legfontosabb szabályainak a kidolgozandó polgári jogi kódexben történő rögzítésével – leginkább az értékpapírhoz speciális és a polgári jog kódex jellegű szabályai közötti összhang megteremtése érdekében – megnyugtatóan rendezhetők<sup>31</sup>.

A Ptk. korábban már hivatkozott 94. § (2) bekezdése a dolog fogalom „kiterjesztése” kapcsán értékpapírról beszél, anélkül, hogy az egyes értékpapírok között különbséget tenne, és nem differenciál az átruházás, mint szerződésmód szabályai tárgyalásakor sem. Ez témánk szempontjából azért is bír különös jelentőséggel, mert a klasszikus értékpapírhoz az értékpapíroknak az átruházhatóság és az átruházás módja szerint három nagy csoportját

különbözteti meg, a bemutatóra szóló, a névre szóló (forgatható) értékpapírokat és a rektapapírokat (nem forgatható névre szóló értékpapírokat)

a) E három kategória közül kétségkívül a *bemutatóra szóló értékpapírok* azok, amelyek a Ptk. által használt dolog fogalommal a legszorosabb kapcsolatban állnak (természetesen az értékpapírok igazi értéke nem a testi mivoltukban, fizikai valójukban áll és mérhető, hanem abban, hogy milyen jogot vagy követelést testesítenek meg). Ezeknél a papíroknál a legerősebb az inkorporációs hatás, a dolog (vagyis a papír) és a jog (a papír által megtestesített, hordozott követelés) egybeolvadása, eggyé válása. Ez pedig egybek mellett azzal a következménnyel is jár, hogy a bemutatóra szóló értékpapírok átruházása is az ingó dolgok átruházásának szabályai szerint történik. Úgy tűnik, mintha a jogalkotó kizárólag ezt a csoportot vette volna figyelembe a norma megalkotásakor, miközben a Ptk. 94. § (2) bek. törvényszövege főszabályszerűen nem szűkül le a bemutatóra szóló értékpapírokra.

b) Egészen más a helyzet azonban a névre szóló – pontosabban: forgatható – értékpapírok esetében. A *forgatható értékpapírok* átruházásának sajátos módja a papírra (annak hátoldalára vagy a papírhoz kapcsolt toldatra) vezetett különleges átruházó nyilatkozat, a forgatmány. Nem szabad azonban szem elől tévesztetni, hogy

- a forgatmánynak, mint a papírtartalom szerű jogokat átruházó nyilatkozatnak számos speciális, a polgári jog általános szabályaitól eltérő tulajdonsága van,
- maga a forgatmány, önmagában soha nem áll, mint „puszta tény”: a forgatás mindig valamilyen jogügylet következménye. A forgatmánynak a papírra vezetését időben megelőzi a feleknek a papír átruházására irányuló szerződése, mely végeredményben az átruházó nyilatkozat megtételének konkrét jogi célját, vagyis az átruházó ügylet jogcímét, kauzáját adja. Ez többféle lehet: értékpapír forgatható adásvétel, ajándékozás céljával, de nem kizárt az apportálás, mint sajátos átruházó ügylet, ill. más jogi ok sem. A forgatmány tehát *nem maga az átruházás, hanem* – meglátásunk szerint – a papírtartalom szerinti jogok átruházására vállalt *kötelezettséget véghezvivő* átruházó nyilatkozat.<sup>32</sup>

A forgatható értékpapírok átruházása tehát számos speciális vonást mutat fel, amely miatt nehezen vonhatóak az átruházás szempontjából az egyszerű dolgokkal vagy a bemutatóra szóló értékpapírokkal egyazon megítélés alá. Igaz viszont, hogy az *üres forgatmánnyal* ellátott értékpapír az utolsó papírbirtokos alaki legitimációja szempontjából a *bemutatóra szóló értékpapírok tulajdonságait mutatja fel*: a papír kézbe tartóját igazolja.

c) Végül néhány gondolat a szűkebb értelemben vett névre szóló, ún. *rektapapírokról*. A rektapapírok azok, amelyek eleve meghatározott személy nevére szólnak, ám forgatmánnyal való átruházásuk nem lehetséges. Ezek a papírok kizárólag a polgári jogi engedmény hatályával, lényegében *követelésként ruházhatók át*. Ebben a körben az értékpapír jelleg jóformán arra szorítkozik, hogy a papír birtoka továbbra is elengedhetetlen az értékpapírban foglalt követelés érvényesítéséhez, megterheléséhez stb., ám a jogszerző érdekében a kifogások fel nem hozhatóságának elve – mely a teljes hatályú, tulajdoni forgatmányhoz kapcsolódó sajátos joghatás – nem érvényesül.<sup>33</sup>

*Összefoglalva*: az értékpapírok közül hatályos jogunk dologfogalma alá csak a bemutatóra szóló papírok sorolhatóak be gond nélkül.<sup>34</sup> A névre szóló forgatható és a rektapapírok átruházása ellenben különleges szabályokat igényel: a Ptk. jelenlegi normái e papírok vonatkozásában teljes egészében nem adnak (nem adhatnak) eligazítást. A forgatmány útján történő átruházás szabályait a Genfi Egyezmény (1930) alapján kihirdetett váltótörvény normái tartalmazzák, míg a rektapapírok tulajdonjogának átruházással való megszerzésére a Ptk. engedményezési szabályait kell alkalmaznunk az értékpapír-jellegből fakadó sajátosságok figyelembevételével.

### III. Az adásvétel, mint alaptípus

#### 1. A dolog- ill. jogátruházó szerződésekről általában

A dolog-, illetve jogátruházó szerződések közös jellemzője, hogy a tényleges főszolgáltatást, a materiális szolgáltatást nyújtó fél tulajdonában álló (vagy majdan a tulajdonába kerülő) dolgot, vagy a rendelkezése alatt álló – őt megillető – jogot, követelést ruház át a másik félre. A tulajdonátruházás lehet végleges (leggyakrabban ilyen az adásvétel), illetve időleges, mint pl. a kölcsönszerződés esetében. Azt csupán megjegyezzük, hogy a „non facere” köteleket is szokás az időleges átruházást célzó szerződések közé sorolni, a dolog használatának meghatározott időre való átengedése miatt. Való igaz, hogy a szolgáltatást nyújtó kötelezett szempontjából a bérleti szerződések is dologátadást valósítanak meg, ám ez *birtokátruházás*, és ezáltal a bérbeadót terhelő szolgáltatási kötelezettség domináns eleme mégis inkább az átengedett használat túréra a tartós jogviszony egész időtartama alatt.

Meg kell tehát teremteni az átruházó szerződések közös szabályait, mégpedig oly módon, hogy pl. az adásvétel normái egyaránt alkalmazhatók legyenek az adásvétel klasszikus tárgyainak tekinthető dolgokra (fizikai, testi tárgyakra), valamint az átruházható jogokra illetve követelésekre. Ennélfogva egy követelés átruházása attól függően, hogy

- ellenérték fejében történt, sorolható az *adásvétel* vagy a *cserre* fogalma alá (és alkalmazandóak rá megfelelően az adásvétel szabályai)
- tekinthető *ajándékozásnak*, ha az engedményező jogi célja az engedményes vagyonának ingyenes gyarapítása,
- és a kettő kombinálódhat is, ami azonban nem igényel nevesítést.

Tisztán kell látni ugyanakkor azt is, hogy a Ptk. által nevesített szerződések csupán a leggyakoribb „dare” ügyletek. Így a fenti példánál maradva a követelés átruházása funkcióját illetően

- megvalósíthat *teljesítés helyett adást*, amikor a kötelezett egy őt megillető követelés átruházásával egyenlíti ki az engedményes felé fennálló valamely tartozását,
- vagy történhet *biztosítékkadás céljával* is.

A dolog-, ill. jogátruházást célzó szerződéseket tárgyaló fejezetben a következő szerződések elhelyezését javasoljuk:

- adásvétel, mint az átruházó szerződések alaptípusa valamint ennek speciális módoszatai, (ezen belül nyerne altípusként szabályozást a szállítási, a mezőgazdasági termékértékesítési és a közüzemi szerződés is)
- a helyettesíthető dolog tulajdonjogának átruházását a viszásvétel szándékával célzó kölcsönszerződés, beleértve a bankkölcsönt is,
- a reményvételt jelentő szerencsejáték-szerződések,
- végül az ingyenes dolog- illetve jogátruházást megvalósító ajándékozás.

#### 2. Az adásvétel, mint alaptípus közös jellemzői

Meglátásunk szerint az adásvétel a „dare” vagyis tulajdonátruházó (illetőleg egyszerűen: átruházó) szerződések **alaptípusaként** kell, hogy szabályozásra kerüljön. Az ebbe a csoportba sorolható szerződések közös jellemzője, hogy a materiális szolgáltatást nyújtó fél – többnyire véglegesen – valamilyen dolog tulajdonjogának (követelés feletti rendelkezési jognak) az átruházására vállal kötelezettséget.

##### 2.1. A hatályos Ptk. az adásvétel szabályairól

A hatályos Ptk. az adásvételt a cserével együtt az egyes szerződések között elsőként, a XXXIII. fejezetben tárgyalja, nagyjából a következő tagolásban

- „Az adásvétel” cím alatt a Ptk. legelőször e szerződéstípus *fogalmát* adja meg, majd az adásvételi szerződés *tárgyára*, és az ingatlan adásvételi szerződés *alakosságára* tér ki (365. §), ezt követően az ellenszolgáltatásként megjelenő vételár meghatározásának speciális eseteit tárgyalja röviden (középár, súly szerinti ár, 366. §), összhangban az *együttműködési kötelezettség* és az *elvárhatóság* követelményeivel.
- „A felek jogai és kötelezettségei” alcím alatt esik szó az eladót terhelő *átruházási*, illetve *átadási* kötelezettségről, valamint a vevő kötelezettségeként jelentkező *vételárfizetésről* és az *átvétel* kötelezettségéről (külön említve az *okiratszolgáltatást*). Ehelyütt rendezi a hatályos Ptk. az adásvételi szerződéssel kapcsolatban felmerülő *költségek* sorsát is, ezt követően pedig a *tulajdonjogfenntartás* intézménye kerül terítékre (368. §).
- A következő cím a „Szavatosság a tulajdonjog átruházásáért és tehermentességért” (a 369–370. §), tehát a *jogszavatosság*ot rendezi.
- Ezt követi a speciális módoszatok, azaz a megtekintésre, próbára, illetve a minta szerinti vétel szabályanyaga (371. és 372. §§), majd az elővásárlási, visszavásárlási és vételi jog egybefűzött rendelkezései (373–375. §), illetőleg a részletvételi (376. §) és a hálaló kereskedelemre vonatkozó legfontosabb szabályok rögzítése (377. §).
- A XXXIII. fejezet rendelkezéseit 2. cím alatt a cserre fogalma zárja.

##### 2.2. A jogszavatosság elhelyezéséről

Hatályos Ptk.-nk az adásvétel szabályai között helyezi el a jogszavatosságra vonatkozó rendelkezéseket. Meglátásunk szerint az új Polgári Törvénykönyvben a *jogszavatosságot a szerződések – ezen belül a szerződésesség – közös szabályai körében, a kellekszavatossággal együtt kell tárgyalni*. A *jogszavatosság* – amellet, hogy a „dare” szerződéseken túl az ún. használati kötelekre (non facere szerződéstípus), valamint a dologszolgáltatást is tartalmazó, vállalkozási típusú facere ügyletekre is jellemző –, nem adásvételi sajátosság: *irányadó minden egyes*, a Ptk.-ban nem nevesített, *átruházó elemet is tartalmazó ügyletre*. Az *átruházó a szerződés tárgyát nem csupán fizikailag, hanem „jogtiszán” köteles szolgáltatni*: olyan helyzetet kell teremtenie, hogy a szerző fél a szolgáltatás (dolog, átruházott jog, követelés) felett rendelkezési jogot – méghozzá korlátozásmentes jogot – szerezhessen.

##### 2.3. Szerencseszerződések és a reményvétel

Ehelyütt kell néhány szót ejtenünk azokról a dolog- vagy jogátruházó szerződésekről, melyek jellemzően szerencseelemet hordoznak magukban.

Hatályos polgári jogunkban számos olyan szerződés létezik, mely valamilyen formában kockázati elemet tartalmaz: tágabb értelemben majd minden dologátruházó ügyletet említhetnénk ebben a körben (pl. jól fut-e majd nálam is a ló, beválik-e az új autó, illetve hangsúlyosabban: hoz-e osztalékot, és ha igen, vajon mekkorát a megvásárolt részvény stb.). Ezzel szemben régi magyar jogunk egyik – mai is helytálló – fogalom-meghatározása szerint „szerencseszerződések (negotia aleatoria) közös nevezete alá ... oly egyezkedéseket sorozunk, melyeknek csak egyetlen közös vonásuk van, s ez az, hogy a felek *szolgáltatási kötelezettségének mikénti alakulására a véletlen gyakorol döntő befolyást*, ekként a szerencsétől függ, hogy a felek közül melyik, mit, hogyan, avagy meddig tartozik szolgáltatni.”<sup>35</sup>

a) *Feltételes reményvétel*. Függő hatályú adásvételként a szerencseszerződések között elsőként az ún. *reményvásár* feltételes formáját – a *remélt, vagy jövőbeli dolog vételét* (emtio rei spe-

ratae) – szokás említeni. E szerződésekben a *kockázati elem* abban rejlik, hogy *bizonytalan* a szerződés tárgyát képező dolog (dologösszesség) létrejötté.

– *Remélt dolog vételéről* beszélünk pl. akkor, ha a vevő úgy veszi meg a jövő évi termést, hogy a megállapított vételárát *csak* és kizárólag *abban az esetben* köteles megfizetni, ha a szüret, betakarítás eredményes volt, tehát *termett is valami*. Ilyenkor a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értékaránytalanságának kérdése fel sem merülhet, a vevő *vételárfizetési kötelezettsége* ugyanis a ténylegesen átadott/átvett *menyiséghez igazodik*. Éppen ezért ezek az ügyletek valójában a felek kinyilvánított konszenzusával *érvényesen* létrejött, ám *feltételhez kötött adásvételi szerződések*, melyek specialitása, hogy a szerződés hatálya felfüggesztő feltételhez kötött, s ez a feltétel, mint bizonytalan jövőbeli esemény éppen a szerződés közvetett tárgyát érinti, és az *eladó kockázata*.

– Nem a feltételes reményvétel fogalma alá tartoznak azok az ügyletek, amikor az *eladó* valamely *olyan dolog tulajdonjogának átruházására vállal kötelezettséget, amelyet maga köteles később beszerezni* vagy akár létrehozni, ennél fogva az az átruházó ügylet megkötésének pillanatában még nem áll a tulajdonában vagy még nem is létezik. Példaként szolgálhat gyakran a szállítási szerződés, amely – korábbi kereskedelmi jogunk szerint – végeredményben „eladás vétel szándékával”<sup>36</sup>, a másodikra pedig az az eset, amikor az eladó egy általa később létrehozandó (megalkotandó) dolog tulajdonjogának átruházására vállal kötelezettséget. Ha a szerződés tárgyát képező dolog nem jön létre (annak tulajdonjogát az átruházó nem szerzi meg), az „eladó” főszabályként szerződésszegést követ el, amelyért helytállni tartozik. Kétségtelen, hogy a dolog létrejöttében e szerződések körében is fellelhetők bizonytalansági elemek (az eladó vagy beszerzi, illetve létrehozza, vagy nem ...), ezeknek a *kockázatát* azonban ugyancsak az *eladó, és nem a vevő viseli*.

A különbség közöttük tehát, hogy a feltételes reményvétel (remélt dolog vétele) esetében bizonytalansági faktort jórészt – ha nem kizárólag – a feleken kívülálló tényezők jelentik: az időjárás szeszélye, a vakszerencse, míg a beszerzendő dolognál nincs, vagy kevésbé jelentős a szerencseelem. Közös, hogy mindkettő *eladó érdekkör*.

b) *Feltétlen reményvétel*. A szerencseelem szempontjából, az adásvételi szolgáltatásban – a remélt dolog vételénél elmondottakkal szemben – a *feltétlen (vagy szűkebb értelemben vett) reményvétel (emptio spei)* esetében a dologátruházó szerződés sorsát befolyásoló szerencseelem azonban már a *vevő kockázatát* jelenti. E szerződés lényege ugyanis, hogy a jogot szerző fél valamely bizonytalan dolgot úgy vásárol meg, hogy a *kialkudott vételár akkor is jár, ha a dolog egészben vagy részben létre sem jön* (klasszikus példa szerint: a jövő évi termés megvásárlása átalányáron azzal, hogy a vételár akkor is kifizetendő, ha a termés rossz, vagy egyáltalán semmi nem terem).<sup>37</sup>

Megítélésünk szerint ezek a szerződések besorolhatók a szűkebb értelemben vett szerencseszerződések fogalma alá, mely csoporthoz tartoznak egyúttal a *szerencsejáték-szerződések* is.

A reményvételnek ezt a *feltétlen formáját* illetően felvetődhet olyan megoldás, mely szerint e szerződések, a jellemzően helytállási kötelezettséget magukban foglaló (praestare) alaptípusba is sorolhatók. A teljesítési kötelezettséget ugyanis – a biztosítási szerződésekhez hasonlóan – e szerződéseknel is egy később, véletlenszerűen bekövetkező esemény fogja megalapozni, mely időpontig a „szolgáltató” valóban „csak” helytállásra kötelezett. Ezzel szemben mégis helyesebbnek tűnik e szerződéseket a sajátos *átruházó szerződések közé sorolni*. Egy nyerési lehetőséget magában hordozó sorsjegy – legyen az lottó vagy „kaporós” sorsjegy stb. – megvásárlásakor a vevő a nyeremény megszerzésének reményét veszi meg: a szerződés tárgya ennél fogva nem a sorsjegy/lotószerelvény stb., mint papírdarab, hanem a sorsjeggyel egybekötött „nyerési esély”. Ezek a szerződések azért tiszta szerencseszerződések, mert a vételár akkor is megfizetendő, ha a játékban való részvétel eredmény nélküli (amely a nagy számok

törvénye szerint legtöbbször kevés esélyt biztosít a nyeresre, vagyis a nyeremény elmarad), ugyanakkor a játékban való részvétel esetén a teljesített vételár – a szerencseelemtől függően – többszörös ellenértékhez juttathatja a játékost – a felek által felretéve így a visszerhesség arányossági követelményét.<sup>38</sup>

### 3. Az adásvétel speciális módozatai

#### 3.1. Az elővásárlási jog

A hatályos Ptk. az elővásárlási jogot az adásvétel különös nemei összevont cím alatt, a 371–373. § alatt tárgyalja.

A *törvényi elővásárlási jogról* szól továbbá a Ptk. 145. § (2) a *közös tulajdon* szabályai körében, melyhez a PK 9., mint ma már nem minden pontjában követendő kollégiumi állásfoglalás kapcsolódik, számos olyan rendelkezéssel azonban, amelynek a törvénykönyvbe iktatása megfontolandó. A Ptk.-ban szerepel még törvényi elővásárlási jog a 97. § (3) bek.-ben, amikor is a földtulajdonos és a *felépítménytulajdonos* eltérősége esetén a törvény számukra kölcsönös elővásárlási jogot biztosít. Ezen túlmenően van még törvényi elővásárlási jog pl. a *társasági törvényben*, a *földtörvényben* és a *levéltári törvényben*.<sup>39</sup>

Az elővásárlási jog lényege, hogy *amennyiben* a dolog *tulajdonosa* a dolgát (de lege ferenda jogát, követelését) másra pénz-ellenérték fejében *át akarja ruházni*, a tulajdonszerzésre harmadik személlyel, mint potenciális vevővel szemben az elővásárlási jog alanya azonos feltételek vállalása esetén jogosulttá válik.

Az elővásárlási jog hatályos szabályanyaga jelen állapotában áttekinthető, érthető, azonban megfontolandó bizonyos kiegészítések.

- Kiegészítést igényel a normaszöveg az elővásárlási jog megsértésének következményeit illetően.

- Javasolható megoldás lehet a fedezetelvonó szerződések szabályaira utalás (Ptk. 203. §), vagyis hogy a *jóhiszemű szerző harmadik fél jogát az elővásárlási jog fennállása nem érinti*, a rosszhiszemű szerző féllal szemben pedig a hatálytalanság jogkövetkezményei alkalmazandók.<sup>40</sup> Minden elővásárlási jogot szerzőnél a rosszhiszeműség lenne vélelmezhető.

- Megfontolást igényel továbbá, hogy a közös tulajdoni illetőség végrehajtás során való értékesítése során miért ne érvényesülhetne az elővásárlási jog alanyának jogosultsága, melyet jelenleg a bírói gyakorlat nem fogad el (PK 9. VI.). Az eredeti szerzőmód, mint indok kevésnek tűnik a közös tulajdon alanyainak lehetséges koncentrációjának igénye (csökkentése), mint jogpolitikai indokhoz képest. Igenlő válasz esetén is kérdés, hogy kell-e a törvényi elővásárlási jognak a de lege ferenda normaszövegben megjelennie, és ha igen, akkor az adásvételi szerződés cím alatt szerepeljen-e, vagy inkább – ezt javasolnánk inkább – a közös tulajdon szabályainál? Nem látszik indokoltnak e körben az ingó-ingatlan szerinti megkülönböztetés a harmadik személy szerzését illetően. Elegendő, hogyha a hatálytalanság jogkövetkezményét a jogalkotó a jóhiszeműség-rosszhiszeműség kritériumához fűzi.

(Ez egyben felveti azt a kérdést is, hogy a végrehajtási árverésre, mint néhány esetben korlátozottan érvényesülő eredeti szerzőmódra kell-e, és ha igen, mennyiben kell alkalmazni az adásvétel szabályait?)

#### 3.2. A vételi jog (opció)

A vételi joggal, mint különös adásvétellel a közös cím alatt a hatályos Ptk. 375. §-a foglalkozik, méghozzá a visszavásárlási jogot követően.

- *Javasoljuk a két intézmény tárgyalási sorrendjének a megfordítását*. A vételi jog, mint egyoldalú nyilatkozattal realizálható adásvételre utat nyitó *alakító jog* valós (és végleges) tulajdonszer-

zési szándékot lényegesen gyakrabban jelent, mint a szinte csak biztosítéki céllal alkalmazott azon tulajdonátruházás, amely időlegességét a visszavásárlási jog kikötése fejezi ki. Ha pedig abban gondolkodunk, hogy a vételi jog kikötése vagy biztosítása az adásvételi szerződés létrejöttéhez képest egy prekontraktuális esemény, a visszavásárlási jog pedig azt követő alakító jog, a létszakokhoz kapcsolódás is a tárgyalási sorrend cseréje mellett szól. A tárgyalási sorrend megfordítása a hivatkozási rendet is meg kell hogy cserélje [375. § (4) bek.].

- *Célszerűnek látszik a 6 hónapos határozatlan, valamint a maximumális (kogens) határozott idő szövegszerű megjelölése.* (A határozott idő jelenleg max. 5 év lehet.) A biztosítéki funkcióra – ti. öt évnél hosszabb lejáratú kölcsönökre – figyelemmel megfontolandó a maximum öt éves időtartam törvényi kikötésének feloldása.

A bankkölcsönök időtartama gyakorta hosszabb, mint a hatályos törvényszöveg szerinti kogens öt év. Ez az igény pedig felveti a határozott és maximumált időtartam helyett a diszpozitív szabályozás alkalmazásának igényét.

- *Helyes és fenntartandó a clausula rebus alkalmazhatóságának a szövegszerű feltüntetése.*

### 3.3. A visszavásárlási jog

- Az előző pontban kifejtettekre visszautalva: a visszavásárlási jog (Ptk. 374. §), *mint tulajdonszerző, végleges dolog vagy jogáttruházást célzó ügylet lényegében nem funkcionál.* Létezik viszont a biztosítéki célzatú időleges tulajdonátruházás, ahol a dologi jogosulti helyzet átruházása nem más, mint valójában *hitelezővédelmi eszköz.* Az alapügylet legtöbbször pénzkölcsön, amelynek a biztosítéka az adós vagyontárgyának a hitelező időleges tulajdonába adása. Az alapügylet adósa a visszavásárlási jog jogosultja, aki az alapügyletbeli kötelezettsége maradéktalan teljesítésével megnyíló visszavásárlási joga gyakorlásával juthat tulajdonához (vö. BH 2002. 182.).

A felemlítendő kérdések lényegében az opciós szabályokkal megegyezők (sorrend, időtartam, hivatkozás), ám a visszavásárlási ár tekintetében tovább kell lépniük.

- *Célszerű lenne a clausula rebus szabályát a visszavásárlási jog körében hasonlóan alkalmazni,* mint az opciónál. Annak kategorikus kimondásával, hogy a visszavásárlási ár azonos („egyenlő”) az eredeti vételárral, a *reálértékbeni változásokat* a hatályos szöveg *nem tolerálja.*<sup>41</sup> A jogalkotó *kizárólag fizikai* állapotváltozásban, gyarapodásban és romlásban gondolkodik, ezektől eltérő értékmozgásban nem, ami még konszolidált gazdasági helyzetben sem helytálló.

### 3.4. A megtekintésre és próbára vétel

A hatályos Ptk. a megtekintésre és próbára vétel kapcsán a szerződés hatályáról beszél (371. §), és a legújabb vonatkozó monográfia is elfogadja ezt az álláspontot.<sup>42</sup>

Az e cím alatt szereplő speciális szerződéskötési módoknak a jelentősége csökkenőben van. Ezen túlmenően vitatható az a tény is, hogy vajon *van-e* ezekben az esetekben egyáltalán létrejött szerződés a felek között, vagy pedig csak egy ajánlati kötöttség van az eladónak, amelyet a vevő még a saját nyilatkozatával nem fogadott el. Ekkor ugyanis nincs még konszenzus, a *függő jogi helyzet nem a szerződés hatályát* érinti, *hanem* a még létre nem jött szerződésre vezető eladói *ajánlatra adandó vevői akaratnyilatkozat végleges és egyértelmű megtételének hiányát* jelenti, teljesítések pedig egyik részről sem történtek.

*Ha birtokban van a vevő,* és nem nyilatkozik adott időpontig, akkor adott időpontban a *birtoklása, mint ráutaló magatartás jelzi az akaratnyilatkozat megtételét,* és az adott időponttal a szerződés létrejön (próbára vétel). Ha a vevőnek *nincs a dolog a birtok-*

*kában* (megtekintésre vétel), akkor a *hallgatása a meghatározott időpont után az akarategység hiányát* jelenti, és létre sem jön a szerződés.

Ha tehát a függő jogi helyzet nem a létrejött szerződés hatályát érinti, hanem egy prekontraktuális állapot áll fenn, azaz nincs szerződés a felek között, kérdés, hogy kell-e szabályozni az adásvételnél ezeket a ma már nem is nagy jelentőségű módozatokat?<sup>43</sup>

Végezetül ehelyütt – a különös módozatoknál – tárgyalandó a tulajdonjogfenntartás és a részletvétel összekapcsolódása és a részletvétel főszabályának esetleges megfordítása.

### 3.5. A tulajdonjog fenntartása

A tulajdonjog fenntartásával a 368. § Ptk. szakasz foglalkozik a hatályos szabályozásban, különösebb figyelmet nem szentelve az intézmény biztosítéki jellegének és a részletvétellel (376. §) való számos összefüggésének. Emellett a szabályozás hézagos, tárgya szerint indokolatlan különbséget tesz ingó és ingatlan dolog jogi sorsa között, valamint felvetődik a téves szabályozás kérdése a vevő jogi helyzetét illetően.

- *Helyes a tulajdonjogfenntartási clausula azon kogens szabálya,* hogy azt csak a *szerződés megkötésekor, írásban,* és csak a *teljes vételár megfizetéséig lehet kikötni* [368. § (1) bek.].

- Nem ilyen világos azonban az a normaszöveg, amely megtiltja a vevőnek a függő jogi helyzet időszakában a dolog elidegenítését és megterhelését.

A *nemo plus iuris elvéből* fakadóan tudjuk, hogy az a vevő, akinek ebben a speciális helyzetben nincs tulajdona, csak igénye a tulajdonjog megszerzésére, több jogot nem ruházhat át, mint ami neki van. Ezért értelmetlennek tűnik, hogy a jogalkotó egy evidenciái ehelyütt kiemel, nevesít.

Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy olyan dolgot jogszerűen el lehet-e adni, ami még nincs is a tulajdonomban. Erre a kérdésre a kereskedelmi *forgalomban való tulajdonszerzés* ad igenlő választ [vö. Ptk. 118. § (1) bek.], de csak *kivételképpen* a forgalom biztonságát védendő, *a jóhiszeműen és visszterhesen kereskedőtől szerző fél érdekében.*

- Nem világos ugyanakkor az sem, van-e annak valamilyen jogpolitikai indoka, hogy pl. valaki ne adhassa el „feltételesen” azt a dolgot, amely még nem az övé ugyan, azonban kizárólag rajta múlik, hogy a kötelmi igényét a teljes vételár kifizetésével dologi igénnyé változtathassa. Tulajdonjoga hiányában jogszerűen a „vevő” a dolgot feltétlenül nem tudja eladni, feltételesen meg miért ne adhatná el?<sup>44</sup>

Erdekességként idézhető az ukrán Ptk.-tervezet vonatkozó része, amely a kogenciát ugyan félre teszi, de lényegében hasonlóan rendelkezik, mint a kidolgozott magyar megoldás: „Ha a szerződés szerint az áru tulajdonjoga a vételár teljes kifizetéséig vagy egyéb feltétel bekövetkezéséig az eladót illeti meg, a vevő az árut a tulajdonjog átszállásáig nem idegenítheti el és egyéb módon sem rendelkezhet vele, kivéve, ha jogszabály vagy a szerződés másképp rendelkezik vagy az áru rendelkezéséből más következik”.<sup>45</sup>

Ha jogalkotói hibára gyanakszunk, akkor az abban állhat, hogy a Ptk. a miniszteri indokolás szerint egyszerűen beépített egy szabályt, amelyről a miniszteri indokolás 1959-ben csak annyit mondott, hogy a megoldás „jelenlegi jogunkban ismert”..., és átvett egy korábbi tervezet-szöveget, kritika nélkül.

Ha a vevőre vonatkozó hatályos szövegbeli hivatkozott tilalmat az eladóra fordítjuk át (alanycsere), úgy sem sok értelme van a tilalom *nevesítésének,* hiszen függő jogi helyzetben, a feltétel beálltaig az általános szerződési szabályok szerint egyik fél sem tehet semmi olyat, amely a másik fél helyzetét sérti, súlyosbítja (Ptk. 229. §).

- A tulajdonjog-fenntartás is fontos *hitelezővédelmi biztosíték.* Ezt a jellegét azonban a bírói gyakorlat (legalábbis az egyetlen

közzétett jogeset – BH 1997. 144.) nem ismeri el, amely megoldás vitatható és korrigálandó.

Ha valaki a tulajdonjog-fenntartással abszolút *dologi jogosult*, hátrányosabb helyzetbe kerül a hivatkozott jogeset szerint, mint pl. a korlátolt dologi jogosultnak minősülő zálogjogosult, amennyiben a dolgot a később felszámolás alá került tulajdonjog-fenntartásos, tehát nem teljes jogú vevő harmadik jóhiszemű személynek adta.

Súlyosan sérül ez esetben a tulajdon szentségének elve, és kevésbé védhetően, mint a kereskedelmi forgalomban eladott dolog esetén (Ptk. 118. §). A tulajdonjog-fenntartásos eladó ugyanis még csak nem is lesz preferált hitelező a hivatkozott ítélet szerint.

A korrekciót azonban nem a Ptk.-ban és a tulajdonjog-fenntartás körében, hanem a csódtörvényben kell elvégezni. A korrekció lehet a kielégítési sorrendben preferencia nyújtása, vagy akár annak kimondása, hogy a tulajdonjog-fenntartásos vagyron helyébe lépett összeg nem tartozik a csódvagyronba (csódtörvénybe).

### 3.6. A részletvétél

A részletvételnél a vevő a szerződés létrejöttével *főszabály szerint* tulajdonjogot szerez annak ellenére, hogy a dolgot még nem fizette ki (376. §). De lege ferenda felmerül a kérdés, hogy a család elidegenítések megelőzését a hatályos megoldással szemben nem szolgálná-e jobban az a megoldás, ha a későbbi vételárfizetéssel történő adásvétel esetében *főszabállyá válna a tulajdonjog eladó részére való fenntartása*. Ezesetben a feleknek szerződésükben nem a tulajdonjog fenntartásáról, hanem a tulajdonjognak a vevő részére való szerződéskötéskori átszállásáról kellene expressis verbis rendelkezniük.<sup>46</sup>

A hatályos Ptk.-t megelőzően nem csak a magyar bírói gyakorlat, hanem konkrét jogszabály is úgy rendelkezett, hogy a hitelbe vevő főszabályként nem tulajdonos (mindaddig, amíg az utolsó részletet is ki nem fizette)<sup>47</sup>. Mindezt a Ptk. 1959-es miniszteri indokolása szerint azért kellett megfordítani, mert „...A dolgozók áruhitel ellátását ugyanis a demokratikus állam általában más rendszerben és más formákban valósította, ill. valósítja meg...” – ti. a banki áruvásárlási kölcsönökkel. Feltehetően ez az indokolás vita nélkül meghaladottnak tekinthető.

A most javasolt módosítás tehát a főszabály megfordítása, melytől az a hitelezővédelmi eredmény várható, hogy a vevő felszámolása vagy a vevőknél fogatosított végrehajtás esetén a részletre vett dolog (jog) nem kerül be a „csódvagyronba”, csak akkor, ha az eladó kifejezetten hozzájárult a tulajdonjog vevőre való átszállásához.

### 3.7. A minta szerinti vétel

3.7.1. A „klasszikus” minta szerinti vételt a Ptk. 1959-ben a 375. §-ban, a hatályos szöveg a 372. §-ban szabályozza. A két normaszöveg azonos. A minta szerinti vétel jelentősége időközben megnőtt, intézménye mára több, speciális, általában az akaratnyilatkozat megtétele szempontjából „*távollévők közötti*” – ezt a terminológiát vette át a hatályos magyar jogalkotás az EU joganyagból<sup>48</sup> – adásvételi ügylet kiindulópontját jelenti.

• Álláspontunk szerint a korábban említett hangsúlyeltolódás, amely fogyasztóvédelmi indíttatású, kétségessé teszi a 372. § (3) bek. hatályos szövegét:

„372. § (3) Ha a vevő a mintát nem mutatja fel, őt terheli annak bizonyítása, hogy a dolog a mintának nem felel meg.”

A minta szerinti vétel ugyanis túllépett azon a körön, amikor a vevőnek módjában áll a mintadarab személyes megismerése és az adott termék mintakénti beazonosíthatósága. A minta szerinti vétel a bázisa a lentebb tárgyalandó on-line kereskedelemnek, a csomagküldő szolgálati adásvételnek, az (eladói) automaták út-

ján teljesített adásvételnek, valamint bizonyos szempontból a házaló kereskedésnek is.

Álláspontunk szerint az aggályosnak minősített (3) bek. szövege nincs összhangban a fogyasztóvédelmi indíttatású normákkal, melyek szerint kétség esetén a jognyilatkozatot úgy kell értelmezni, ahogyan az a fogyasztó számára kedvezőbb. A mintát mindig a kereskedő eladó (gazdálkodó szervezet) állítja ki, így legtöbbször a tévedésbe ejtés, illetve megtévesztés is az ő magatartása folytán, de legalábbis az ő érdekkörében előálló magatartásra vezethető vissza. A minta állandóságának biztosítása, ill. a minta megváltoztatása (kicserélése) szintén az eladó számára nyitva álló lehetőség, amely ellen a vevő csak tartós, folyamatos szerződési jogviszonyban tud megfelelően védekezni, ugyanis ilyen esetekben van abban a helyzetben, hogy a minta egy része azonosíthatóan a birtokába kerülhet, ezáltal fel tudja mutatni (pl. vetőmag, csirkepap stb.) A javasolt módosítás de lege ferenda: „a felek eltérő megállapodása, ill. jogszabály eltérő rendelkezése hiányában” toldat, amely így egybecseng a hatályos jog szerinti 17/1999. (II. 5.) Korm. r. szabályaival.

• Megjegyzendő, hogy a *minta szerinti vétel* kapcsán jelentősége lehet a *teljesítés helyének*. A speciális rendelkezés hiányából az következhet, hogy az általános szabályok szerint a teljesítés helye a kötelezett székhelye, amely a hatályos szabályok szerint csak gazdálkodó szervezetek *egymás közti* ügylete esetén fordul meg [Ptk. 278. § (1) bek. és (4) bek.] úgy, hogy a vevő (megrendelő) telephelye (székhelye, lakása) lesz a teljesítés helye. Célszerű lenne minta szerinti vétel *minden esetre főszabályszerűen törvényi rendelkezéssel tenni a vevői* (megrendelői) *székhelyet* (lakhelyet), *mint* törvény által diszpozitíven meghatározott *teljesítési helyet*.

• Megfontolandó, hogyha fennmarad a szállítási, vállalkozási és fuvarozási szerződések körében a szükséglethordozó (megrendelő, feladó) alany objektív elállási joga a teljesítésig, akkor ezt – azonos jogkövetkezményekkel – biztosítani kellene a minta szerinti vétel vevőjének is.<sup>49</sup> [Jelenleg csak a házaló kereskedés vevője számára a – 44/1998. (III. 11.) Korm. r. által meghatározott körben – biztosított ez a lehetőség.]

#### 3.7.2. A távollévők közötti – minta szerinti vételen alapuló – adásvételek

Továbbiakban lássuk a nevesítésre váró, többnyire a minta szerinti vétel specializációját jelentő módozatokat, melyeket a hatályos Ptk. a házaló kereskedés kivételével (377. §) nem említ, de kormányrendeleti vagy miniszteri rendeleti szintű szabályozás már tárgyalja azokat.

A távollévők közötti szerződések speciális szabályait összefoglalóan jelenleg a 17/1999. (II. 5.) Korm. rendelet tartalmazza (továbbiakban: R.).

Az R. a fogyasztóvédelmi törvény felhatalmazására hivatkozik, továbbá kinyilvánítja, hogy a norma tartalma összhangban van a Brüsszelben 1981. dec. 16-án aláírt Európai Megállapodással (társulási szerződésünk, belső jogforrása az 1994. évi I. tv.), valamint összeegyeztethető a távolban kötött szerződések tekintetében a fogyasztók védelméről szóló 97/7/EK irányelvvel. A jogszabály nem hivatkozik a Ptk.-ra, mint közvetlen mögöttes jogterületre.

– Az R. szerint a szerződés alanya eladói pozícióban gazdálkodó szervezet, vevői pozícióban a fogyasztó (személyi hatály);

– A szerződés létrejöttét illetően a távközlő eszköz használata útján kötött szerződésekre hatályos (e téren túllép az adásvétel körén); a szerződés nem csak adásvétel, hanem pl. vállalkozás vagy megbízás is lehet;

– A (főként tárgyi) hatály leszűkül, az adásvételi tárgykörből a módozat miatt kimarad az automatából történő értékesítés, az árverésen kötött szerződés, ill. tárgya szerint az ingatlan tulajdonjogának vagy ahhoz kapcsolódóan más részjogosultságnak – bérletet kivéve – a megszerzése.



– Az R. meghatározza a távközlő eszköz fogalmát, melyből kiderül, hogy az R. hatálya lényegesen tágabb, mint az on-line kereskedelem. (Távközlő eszköz bármely eszköz, amely alkalmas a felek távollétében szerződés megkötése érdekében való szerződési nyilatkozat megtételére, így pl. az e-mail, a telefax, de a sajtótermékben közzétett hirdetés megrendelőlappal, vagy a katalógus is).

– Az R. teljes körű tájékoztatási kötelezettséget ír elő (alany, közvetett tárgy, tartalom; ezen belül minőség, ellenérték, költségek, elállás joga, teljesítési határidő stb.).

– A szerződésben az R. előírásaitól csak a fogyasztó javára lehet eltérni, aki jogosultságairól érvényesen nem mondhat le.

Álláspontom szerint az R. olyan szabályokat tartalmaz, amely általában a szerződés létrejöttének speciális normáira, és nem kifejezetten adásvételi módozatra vonatkoznak. Ennek megfelelően célszerű lenne, ha a szabályozás a Ptk.-t illetően elsősorban a szerződés tan közös szabályai körébe tartozna. Ez az álláspont azóta méginkább igaz, amióta időközben megszületett az elektronikus aláírási törvény.<sup>50</sup>

#### a) On-line adásvételi szerződések

Az elektronikus úton eladás, azaz az **on-line adásvételi szerződés**, mint speciális dologátruházó módozat nevesítést igényel az adásvétel, mint alaptípus speciális szabályai között, mert az áruforgalom lebonyolításának dinamikusan fejlődő szegmense.<sup>51</sup>

Ezt észelve az EU az elektronikus kereskedelemre megalkotta a 2000/31/EK irányelvet. A direktíva – mely elsősorban a tagországokra írt első szabályalkotást és amelyet időközben hazánk is teljesített<sup>52</sup> – a garanciális előírások mellett a forgalom fejlesztése érdekében pl. az írásba foglalási kényszer mellőzését is szorgalmazza. Ennek a kérdésnek különös jelentősége van az ún. digitális aláírások mellőzése vagy megkövetelése, utóbbi esetben hitelességének igazolása témakörében.

#### b) A csomagküldő szolgáltatással teljesített adásvétel

Ugyancsak a minta szerinti vételből nőtt ki a csomagküldő szolgáltatás, amelynek „jogforrásaként” a többször módosított 15/1989. (IX. 7.) KeM. r. (azaz egy miniszteri rendelet) jelölhető.

– A rendelet valójában az eladó (ügynök, bizományos) *személyi feltételeit* határozza meg azzal, hogy a jogszerű működést nyilvántartásba vételhez köti, éppen az azonosíthatóság, majd az esetleges helytállásra kötelezés érdekében.

– A rendelet meghatározza a *csomagküldő kereskedelem fogalmát is*, miszerint ha a kereskedő (eladó) kizárólag az áru ismeretét (katalógusát) juttatja el a vásárlóhoz, vagy reklámban (hirdetésben) hívja fel az árura a figyelmet, és az ismertető, illetve reklám alapján kiválasztott és megrendelt árut szállítja (szállítatja) a megjelölt címre. Ennélfogva a vevő a mintáról is legfeljebb képet kap, tapintani, tényleges színét, méretét, rendeltetés-szerű használatra alkalmasságát ellenőrizni nem áll módjában.

– Ezért mind az eladó, mint a termék teljes körű azonosíthatóságának biztosítása, és ez alapján a felelősség (helytállás) valós fennállása a nyilvántartásba vétellel oldható meg.

– A rendelet a tényszerű tapasztalatok alapján kimondja, hogy csak a megrendelésre lehet szállítani (teljesíteni), anélkül nem. Ez jogi szempontból fölöslegesnek tűnő rendelkezés, mert akaratnyilatkozat hiányában nem lehet akarategység, azaz a felek között nincs szerződés. Az más kérdés, hogy a vevői (megrendelői) akaratnyilatkozat tényét és tartalmát célszerű megoldás bizonyítási teherként a csomagküldő eladóra róni.

– Az eladói akaratnyilatkozat (szerződési nyilatkozat) a vevő számára a teljesítéssel együtt jelenik meg, hacsak ki nem mondja jogszabály, hogy már a katalógus, ill. a reklámfelhívás külön kizáró clausula hiányában önmagában ajánlatnak minősül (addig csak felhívás van ajánlattételre!).

– A csomagküldő szolgáltatásnál annyiban érvényesül az egyidejű teljesítés elve, hogy a vevő az eladói teljesítés átvételekor, ún. utánvétellel köteles az ellenértéket megfizetni, anélkül nem kerülhet birtokba.<sup>53</sup> Itt ugyancsak indokolt a vevő helyzetének preferálása az elállás körében, mert hamarabb fizet, minthogy ellenőrizné a termék milyenségét.

#### c) Az automatákkal teljesített adásvétel

Az eladói akaratnyilatkozat kifejezése, az eladó személyének azonosítása a teljesítés helye, a kifejtendő vevői magatartás, valamint az ígért szolgáltatás megfelelőségének minta szerinti azonosítása szempontjából hordozhat sajátos vonásokat az automata-eszközzel teljesített adásvétel. Magyarországon külön jogforrás a kérdéssel jelenleg nem foglalkozik.

Napjaink jogügyletei körében az automata, mint az eladó „megszemélyesítője és teljesítési segédje” útján kötött szerződések az ún. hétköznapi ügyletek körében tömegessé váltak. Mivel ez a szerződéskötési mód *sem csak* az adásvételt jellemzi (pl. parkolási ügylet), hasonlóképpen *megfontolandó a kérdésnek a szerződések közös szabályai körében, a szerződés létrejötténél való Ptk-beli tárgyalása.*

– Az ilyen jellegű adásvétel alanya eladói pozícióban az a személy, aki jogszerű birtokosként üzemelteti az automatát.

– Ebből következően az azonosíthatóságánál, a szolgáltatás igénybevételének feltételeiről és mikéntjéről, a mindkétoldali szerződésszegési jogkövetkezményekről, az igényérvényesítés módjáról az eladónak teljes körű, egyértelmű tájékoztatást kell nyújtania, amelyet már az automata eszköz üzembe állításakor célszerű előzetesen igazoltatni, és az üzemeltetőt nyilvántartásba venni.

– Indokoltnak tűnik, hogyha az automata nem dologszolgáltatást nyújt, a fizetést igazoló jegyek váltását nyújtó valamint pénzváltó vagy bankjegyszolgáltató automatákra is az adásvétel szabályainak alkalmazását írja elő az új törvény<sup>54</sup>, amennyiben a szabályozás mégsem a szerződés létrejöttének közös szabályai között lenne elhelyezve.

### 3.8. A házaló kereskedelem

Hatályos jogunkban a Ptk. 377. §-a alapján a 44/1998. (III. 11.) Korm. r. szól a házaló kereskedésről, amely jogszabály szintén nem csak adásvételi típusú szerződésekre vonatkozik. Ha azonban megnézzük a rendelet hatályának szűkítését szabályozó 1. § (3) bekezdést, akkor kiderül, hogy ez a norma lényegében a szűkített tárgyú dologátruházó ügyletkötésről, azaz adásvételről szól.

Az R. hivatkozik az üzlethelyiségen kívül kötött szerződések esetén a fogyasztók védelméről szóló 85/577/EEC irányelvre való összhangjára.

Az R. szerint a házaló kereskedelem (adás-vétel) akkor áll fenn, ha az ajánlattevő az eladó, a vevő fogyasztó, és az ügyletkötés nem az eladó üzletében, vásáron, piacon stb. történik, hanem ezeken kívül, különösen a gazdasági és szakmai tevékenysége körén kívül ügyletet kötő vevő – a fogyasztó – lakásán vagy munkahelyén.

A jogszabály további speciális vonásai az adásvétel általános szabályaihoz képest:

- eladói minőség kereskedőkre előírt szakképesítéshez kötött, amit – a képviselési jog meglétével – önkéntesen igazolni kell;
- az adásvétel tárgya csak közismert rendeltetésű, bontatlan csomagolású termék lehet – a jogszabályi kivételek ezt a kört is szűkítik (pl. jövedéki termék nem lehet tárgy);
- az ajánlattételre csak nappal (8–20 óra) kerülhet sor;
- a hibátlan teljesítésért az eladó – aki az ajánlattevő (házaló) természetes személy – és a neki házaló értékesítési céllal árut bármely jogcímen átadó személy egyetemlegesen felel, a munkáltató pedig a Ptk. 348. § (1) bek. szerint felel;

- fontos fogyasztóvédelmi szabály, hogy a vevő (fogyasztó) akkor is elállhat az ügylettől 8 napon belül, hogyha a termék úymond hibátlan, ha azt jelentős értékcsökkenés nélkül vissza tudja szolgáltatni. Ez az objektív – tehát indokoláshoz nem kötött – elállás a „bepalizás” ellen védi meg a fogyasztót és a rábeszélő eladó üzleti kockázatává teszi a teljesítést követően is a vevői elállás lehetőségét;
- nem szankciós elállást biztosít az R., hanem érvénytelenséget (semmisséget) ír elő arra az esetre, ha a házaló eladó a beazonosíthatóságára, a jóállás adására és teljes körű – magyar nyelvű – írásbeli tájékoztatásra vonatkozó kötelezettségeinek nem tesz eleget. [A 3. § (2) bek. utolsó fordulata nem értelmezhető, mert azt mondja, hogy „illetve a fogyasztót nem köti az ajánlata”. Mivel az ajánlattevő ezen speciális adásvételnél nem a fogyasztó vevő, hanem az eladó, az ő ajánlatának az elfogadása már szerződést jelent, amely valóban lehet érvénytelen.]

A házaló kereskedelem tehát nem távollevők közötti kereskedelem, de a minta szerinti adásvétel szabályaiból vezethető le az akaratképzés, és ezzel az ügyletkötés rendhagyó módja. A módoszat fogyasztóvédelmi indíttatású szabályozásának Ptk.-ba építése indokolt, azzal a korábban is mondott megjegyzéssel, miszerint a szabályozás nem csak az adásvételi módoszatoknál helyezhető el, hanem ehelyett *a speciális szerződéskötési módoszatok körében a szerződések közös szabályainál inkább helye lehet.*

\* \* \*

**Összefoglalva:** a III. rész 3. pontja alatt tárgyalt speciálisan adásvételi módoszatokról megállapítható, hogy a sajátosságok főként az ügyletkötés körülményeire, és részben jogkövetkezményekre vonatkoznak azzal, hogy nem kifejezetten csak az adásvételi szerződéseket jellemzik (pl. létezhet bérleti opció; a Ptk. ma is előír törvényi előbérleti jogot; elállni más, reverzibilis szerződéstől is lehet; a minta nem csak adásvétel, hanem pl. vállalkozási szerződés tárgyának meghatározására is vonatkozhat; házalni szolgáltatással is lehet; automata úttján kötött ügylet is lehet pl. megbízás vagy bérlet, mint pl. pénzváltás vagy parkolás).

Kérdés, mennyire ragaszkodunk bizonyos hagyományos megoldásokhoz, vagy pedig – a tipizálás viszonylagosságát elismerve – az európai tendenciákhoz hasonlóan az absztrahálás, a lehetséges közös szabályozási szint igényét szem előtt tartva – *a szerződések közös szabályai körébe emelünk minden olyan intézményt, amely több alaptípust is jellemez.*

*Feltétlenül az absztrakciós megoldást kell választani azonban pl. a jogszavatosság szabályozása kérdése esetében.*

Jogtechnikai szempontból járható út az is, hogyha terjedesebb szabályozást igénylő egyes intézményeket továbbra is külön törvényben szabályozunk, amelyre a Ptk. utal, és amely külön norma a kódex-jellegű Ptk.-hoz igazodik. Eltérés *kogens normák* körében ott lehet, ahol erre a Ptk. felhatalmazást ad. *Szerződési jogban* csak ott indokolt külön törvényben normákat alkotni, ahol ezt a kogencia igényli. (Erre vonatkozóan példaként említhető az önálló kereskedelmi ügynökről szóló 2000. évi CXVII. tv., amely a *megbízási szerződéshez képest* speciális, számos kogens vagy klauzikálóan kogens normát tartalmaz pl. a jutalékigény továbbélése, a felmondási idő stb. vonatkozásában, ugyanakkor a Ptk.-ba való beépítése a terjedelmi korlátokra is figyelemmel nem látszik célszerűnek.)

#### IV. Az adásvétel al típusai

##### 1. A szállítási szerződés

**1.1. Előzmények.** A szállítási szerződés a kereskedelmi jellegű adásvételek között a magyar jogban a Kereskedelmi Törvényben nyert először kodifikálást (1875. évi XXXVII. tv. 258. §) – mint

pl. eladás, vétel szándékával, és a vétel, eladás szándékával. A szocialista tervgazdálkodás kogens gazdaságirányítása kitermelte a kereskedelmi adásvételi szerződésekre a maga speciális jogszabályanyagát (1951., 1955.), amely aztán kezdte levetni a kötöttségeket (1966., 1977.). A politikai rendszerváltozást követően a gazdasági környezet gyökeres átalakulása a szerződési szabadság elvének előtérbe helyezésével a szerződéstípusra előírt *korábbi fejezeti kógenciát*, és ezzel együtt a második szintű szabályozást *száműzte* a joganyagból.<sup>55</sup> A hatályos szabályokat a Ptk. XXXIV. fejezet 379–385. § tartalmazza.

Mára megállapítható, hogy a diszpozitív szabályozásban kevés olyan elem van, amely a szállítási szerződést az adásvételtől függetlenül, a jövőbeni Ptk.-ban önálló szerződéstípusként jelölné, hiszen

- az alanyok köre nincs megkötve egyik szerződési pozícióban sem;
- a szerződés létrejöttét illetően semmiféle formai megkötés a hatályos jogban nincs;
- a szállítási szerződés közvetett tárgya bármely ingó dolog lehet, ami ipari tömegtermék;
- a szerződésszegéshez immár jogszabály által előírt kogens szerződési biztosíték – mint pl. a korábbi kötelező kötbér – nem fűződik.

**1.2. Speciális vonások.** Ugyanakkor az adásvétel alaptípusához képest fennálló azon specialitások, amelyek a szállítási szerződéseknél nem önálló típusként, ám az *adásvételi szerződés altípusakénti* minősítés mellett szólnak, az alábbiak:

- a szerződés megkötése és a teljesítés közé szüregszerűen időintervallum ékelődik (halasztott **adásvételi jelleg**);
- a *szerződés közvetett tárgya* – amely valamely ingó dolog – *a szállítónak a szerződés-kötéskor tipikusan még nem áll rendelkezésére* (vagy még nem az övé, vagy még csak elemeiben áll rendelkezésére, azt még le kell gyártani), továbbá
- a hatályos szabályok szerint a *megrendelői* pozícióban lévő felet megilleti az ún. *objektív*, azaz indokoláshoz nem kötött *elállás joga*, mely hatályos jogunkban kogens rendelkezés.

A további különös vonások olyan diszpozitív szabályokban lelhetők fel, amelyekről a felek értelem szerűen eltérhetnek szerződésükben, mint pl.

- előszállítás tilalma;
- a teljesítési idő előrejelzése, ennek időtartama;
- a mennyiség-minőség meghatározása során más normákra (pl. szabványra) utalás.

Végül speciális vonásoknak minősíthetők (és jelenleg megke- rülhetetlenek)

- a fuvarozóval szembeni közös érdekérvényesítés;
- a megvizsgálási kötelezettség alóli mentesség;
- a közreműködéssel szembeni igényérvényesítés időtartama, mivel nem diszpozitív, hanem kogens normák.

Ezeknek a szabályoknak a hatályos szövegben és a leendő normákban való szerepeltetése továbbra is indokoltnak tűnik a nem szabályozott kérdéseket illetően az adásvételre, mint mögöttes alaptípusra utalással.

**1.3. De lege ferenda** megfontolandó a mezőgazdasági termékértékesítési szerződéssel, mint legközelebbi „testvér” altípussal való, jelenleginél nagyobb, főként *alaki összhang* megteremtése, valamint a megrendelői objektív elállás intézményének újragondolása.

• Míg a Ptk. a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés esetében érvénytelenségi okként írja elő az írásba foglalást – amelyet bármelyik fél szerződésszerű teljesítése orvosol –, addig a szállítási szerződésre formakényszer nincs. Ez utóbbi ugyan rugalmas megoldásnak tűnhet, azonban életidegen, a valóságtól elrugaskodott egyszerűsítés. A felek tipikusan gazdálkodó szervezetek, akik amúgy is dokumentálni kényesülnek a forgalmukat. A szerződések közvetett tárgyának pontos, rekonstruálható megjelölése is írásbeliséget igényel. Ezért *javasolható megoldás a száll-*

lítási szerződések vonatkozásában is a teljesítéssel orvosolható egyszerű írásba foglalási kötelezettség lenne, amely értelemszerűen a lényeges elemekre terjed ki (alanyok, tárgy, határidő, ellenérték).

• Ma már ugyancsak vitatható a szállítási szerződésben a megrendelőt illető objektív elállási jog intézménye (Ptk. 381. §). Az elállás ezen kivételes formája sérti a pacta sunt servanda elvét és a felek egyenjogúságának a követelményét. Más oldalról viszont igaz, hogy a szükséglethordozó alanynak biztosít többlet-jogokat, amit egyébként az elálló fél által fizetendő teljes kártalanítási jogkövetkezmény kompenzálni képes.

Mégis az a meglátásom, hogy a Ptk. a felek egyenjogúságát sértő többletjogot kizárólag csak pozitív diszkriminációs céllal alkalmazzon, amely mára lehet pl. fogyasztóvédelmi indíttatású, de kínálati piacon megrendelőt védő célzattal – ahol a megrendelő is általában gazdálkodó szervezet – fenntartása nem feltétlenül szükséges.

Más kérdés, hogy ahol a fogyasztóvédelmi célú pozitív diszkrimináció indokolt (pl. házaló kereskedelem, on-line kereskedelem), ott a megrendelői objektív elállás jogszabályi előírása is az. Egyéb esetekben azonban a kogencia mellőzendő. Célszerűnek tűnő szabályozás lehet, hogy *csak a felek által akarategységben előírható és megfelelő jogkövetkezményekkel ellátott objektív elállásnak legyen helye.* (Ilyen következmény pl. az elállási átalány, vagy bánatpénz.)<sup>56</sup>

A speciálisan nem szabályozott kérdésekre célszerű az adásvétel, mint mögöttes joganyag megjelölése.<sup>57</sup>

## 2. A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződést a hatályos Ptk.-ban a XXXVI. fejezet (417–422. §) szabályozza, elválasztva az adásvétel és szállítási szerződéstől, mert közük ékelődik (értelmetlenül) a vállalkozási szerződés (XXXV. fejezet).

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre is elmondható mindaz, amit a szállítási szerződés elhelyezésével (az alaptípushoz való kapcsolatával) összefüggésben rögzítettünk. Bár e szerződéstípus valamivel több speciális elemet mutat fel az adásvételhez képest, mint a szállítási szerződés (pl. a szerződés közvetett tárgya speciális termék vagy termés, a teljesítéskor megengedett mennyiségi – csökkentő – tolerancia<sup>58</sup>), ebben a szerződésben is domináns az átruházó elem. Sőt, a Ptk. 417. § (3) bekezdésének rendelkezése tisztán közvetítő jellegű, dologátruházó ügyletet takar, amikor kimondja: „gazdálkodó szervezet a nem maga termelte termés, termék és a nem saját nevelésű, illetve hizlalású állat továbbadására is köthet mezőgazdasági termékértékesítési szerződést.” Bár e megfogalmazás szintén nem használja az átruházás kifejezést, a jogi jelleg nem téveszthető el: ez pedig nem más, mint meghatározott dolog tulajdonjogának későbbi időpontban történő átruházása, vagyis végső soron a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés egy **speciális tárgyú szállítási szerződés**.

A fentiek szerint tehát a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés – a szállítási szerződés tárgyalása kapcsán kifejtett indokok alapján – az *adásvételi szerződés, mint alaptípus egy sajátos altípusaként* (mögöttes területként a szállítási szerződést megjelölve) kerülhet a megalkotandó új Polgári Törvénykönyvben tárgyalásra.

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés sajátosságai – amelyek az altípuskénti szabályozásban fenntartandók vagy fenntarthatók:

- halasztott adásvételi jelleg;
- a speciális közvetett tárgy (termék vagy termés), amely még a szerződéskor nem áll rendelkezésre;
- az objektív megrendelői elállás intézménye (ha a szállítási szerződésnél is fennmarad);
- az előszállítás lehetősége, ám már csak azon terményekre, amelyek termelése nem zárt rendszerű, és ki vannak téve az

időjárás viszontagságainak (pl. a csirkenevelés már zárt rendszerűnek tekinthető);

- a fokozott együttműködés körében a teljesítés megfelelő előrejelzése, különös figyelemmel az előszállítás lehetőségére és az akadályközlésre;
- a minőségmeghatározás sajátosságai és a mennyiségi hiány tolerálása, de csak akkor, ha az nem felróható a termelőnek (eladónak);
- a fuvarozóval szembeni közös érdekérvényesítés (e körben esetleg újragondolható a fuvarozó közreműködőnek minősítése);
- az állami felvásárlási árak, azaz a hatósági ár előírhatóságának lehetősége;
- a teljesítéssel feloldható írásbeliség, mint érvényességi kel-lék;
- a több évre szóló szerződés, melyben legalább az árme-ghatározás elveit azonban elő kellene írni (pl. védőár).

• Jogtechnikai szempontból járható út, hogyha a mögöttes joganyagként nem csak az adásvétel, hanem a szállítási szerződés szabályanyagára való hivatkozást is alkalmazzuk, amellyel a ket-tőzések elkerülhetők.<sup>59</sup>

• Szükségtelennek tűnik a „*maga termelte*” jelleg és termelői székhely, mint teljesítési hely akár csak diszpozitív előírása is.

• Fenntartható a vállalkozási típusú mezőgazdasági termék-értékesítési szabályozása is, a vállalkozási szerződésre, mint mögöt-tes alaptípusra utalással.

*E szerződéstípus azonban nem csupán dologátruházó jelleget mutat fel: a szerződés tárgyát a 417. § (2) bekezdése értelmében valamely termék (helyesen termés) meghatározott területen való megtermelése ill. állat nevelése vagy hizlalása is képezheti. A szerződés közvetlen tárgyának ez utóbbi meghatározása e szerződéstípus e tekintetben inkább a vállalkozási szerződéshez közelíti. Erre a Ptk. 422. § (4) bekezdése utal is, amikor kimondja, hogy a mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre az adásvétel szabályai mellett – megfelelően – a vállalkozási szerződés rendelkezéseit is alkalmazni kell. A termékértékesítési szerződés e két formája azonban egymástól elválaszt-ható.*

## 3. A közüzemi szerződés

A Ptk. a közüzemi szerződést a XXXIV. fejezetben, a szállítási szerződéssel együtt tárgyalja, utalva a két szerződéstípus nyilvánvalóan felismerhető közös vonásaira (387–388. §).

A 387. § szerint a közüzemi szerződés alapján a szolgáltató köteles meghatározott időponttól a fogyasztó számára folyamatosan és biztonságosan a fogyasztó igénye szerint meghatározott közüzemi szolgáltatást – így különösen gázt, villamos energiát és vizet – nyújtani, a fogyasztó pedig köteles időszakonként díjat fizetni.

Látható, hogy a Polgári Törvénykönyv főszabályként a dologátruházással járó szolgáltatásokat szabályozza a közüzemi szerződés definíciója alatt. *Közszolgáltatáson* általánosságban egy adott társadalom egésze vagy döntő többsége szempontjából nélkülözhetetlen szükségletet, azaz közszükségletet alapvetően és folyamatosan kielégítő szolgáltatásokat értjük. Így ebbe a körbe tartozónak tekintjük

- a közművek szolgáltatásai (ilyen hagyományos értelemben vett közüzemi szolgáltatások a víz-, villany-, gáz- és távhőszolgáltatás, valamint a csatornázás), továbbá
- a kommunális alapszolgáltatások (pl. köztisztasági, ill. településtudományi tevékenység, kéményseprés, temetkezés stb.) is. közszolgáltatásnak tekintendők:
- a tömegközlekedést biztosító személyszállítás,
- a postai alapszolgáltatások – levél, csomag, távirat –,
- az egészségügyi, kulturális, szociális alapszolgáltatások, valamint az állampolgári jogon járó alapellátást meghaladó egyes szolgáltatási részei (pl. a gyógyászati segédeszközök előállítás, közfürdő stb.).

- A megalkotandó új Polgári Törvénykönyvben az adásvétel speciális altípusaként szabályozandó közüzemi szerződés jellemzője, hogy a szolgáltató valamely rendhagyó dolog (tipikusan víz, gáz, villanyáram) tulajdonjogának folyamatos átruházására vállal kötelezettséget, a megrendelő (igénybevevő) pedig e dolog ellenértékét köteles időszakonként megfizetni. Ebben áll az átruházó (dologszolgáltató) elem.
- A közszolgáltatási szerződésre nem jellemző a szállítási szerződések „halasztott adásvételi” jellege, ennyiben tehát a közüzemi szerződés nem tekinthető speciális szállítási ügyletnek, viszont speciális adásvételnek igen.
- A szállítási szerződéshez képest lényeges eltérés az is, hogy az „ellátási oldal” lévő kötelezettet mindig jogszabályon alapuló szerződéskötési, majd folyamatos rendelkezésreállási kötelezettség terheli, amely a közszolgáltatási szerződések kivétel nem tűrő fogalmi eleme. (Ebből egyenesen következik a közszolgáltatói rendes felmondás kizártsága is a szerződés megszűnése körében.)
- A közüzemi szerződés elnevezés a hatályos Ptk.-ban a *szolgáltatást nyújtó alanyok speciális jellegére* utal, szemben más szerződési típusok (alaptípusok és altípusok) funkcionális elnevezésével. Ezért a korábbi – *közszolgáltatási szerződés – elnevezés* következetesebb lenne, és visszavétele javasolható.

Tehát a közszolgáltatási szerződés főbb specifikumai, melyek fenntartása indokolt

- a közérdeket is szolgáló ellátási jelleg, ebből fakadóan
- a *szolgáltató szerződéskötési kötelezettsége*, amennyiben a szolgáltatás nyújtásának műszaki feltételei adottak, vagy a fogyasztó(k) költségére biztosíthatók (közműfejlesztés);
- a dologszolgáltató jelleg mellett a *folyamatos rendelkezésreállási* kötelezettség a szolgáltató közüzem részéről;
- a szerződéskötés ráutaló magatartással való lehetséges létrejöttére hivatkozás (ún. igénybevétel), amely fakad az előző pontban jelölt szerződéskötési és rendelkezésreállási kötelezettségből;
- a külön jogszabályokban lehetséges *permisszív jogalkotáásra*, valamint a *hatósági árak* meghatározásának lehetőségére utalás;
- a *közüzem részéről a felmondás lehetőségének kizárólag szankciós jellege* (összhangban a szerződéskötési kötelezettséggel).

A közszolgáltatási szerződés, mint altípus szabályanyagában ugyancsak célszerű az *adásvételre mint mögöttes joganyagra* utalás, miként ez a követendő út a vállalkozási típusú közszolgáltatások – mint a szemétszállítás, kéményseprés, temetkezés – esetében a vállalkozási szerződésre, mint alaptípusra való hivatkozással.

A számos speciális (szervezeti és technikai) normaelem miatt célszerű megoldás az egyes közszolgáltatások *részletes szabályainak külön törvényekben* való elhelyezése, a Ptk. mint kódex-adta mozgástéren belül, arra való hivatkozással.

## V. Egyéb dolog-, illetve jogátruházó szerződések

### 1. Az ajándékozás

Az ajándékozással a hatályos Ptk. az egyes szerződések végén, mint ingyenes szerződéssel foglalkozik. (XLVII. Fejezet 579–582. §)

Abban az esetben, ha az új Polgári Törvénykönyvben az egyes szerződések csokorba szedése az általunk javasolt rendező elv alapján történik, a „dare” szerződések tárgyalása kapcsán kell ismertetni az ajándékozás szabályait is. Az „adási elemet” tartotta az ajándékozási szerződés domináns jellemzőjének Szladits, de a tulajdonátruházó szerződések közé sorolta az ajándékozást Eörsi is.

Meglátásunk szerint is e szerződéstípus esetében elsősorban az ajándékozó vagyonának rovására (terhére) más – a megajándékozott – javára *ellenérték (ellenszolgáltatás) nélkül történő tulajdonátruházás* tényére kellene összpontosítani. Ez annak ellenére így van, hogy ajándékozás – értsd: más személy vagyonának ingyenes gyarapítása – természetesen más úton is történhet.

Vitán felül ajándékozási elemet tartalmaz ugyanis

- a valamely követelésről ellenérték nélkül történő lemondás;
- más érdekében való kötelezettségvállalás (pl. szívességi váltó kiállítása, vagy szívességi elfogadás, ingyenes tartozásátvállalás vagy elvállalás);
- szívességi használat biztosítása;
- vagy pl. a más helyett harmadik személykénti teljesítés, vagy pl. kezeskénti teljesítés a megtérítési igény érvényesítése nélkül,

azzal, hogy ezekből az ingyenes szerződésekből, ill. egyoldalú jognyilatkozatokból a tulajdonátruházó elem a szó szoros értelmében hiányzik, ugyanakkor a szándékolt gazdagítás, mint eredmény beáll.

Az ajándékozás, mint végleges, ám ellenérték nélkül történő tulajdonátruházás hatályos jogunkban mögöttes szabályként alkalmazásra kell hogy kerüljön minden olyan jogviszonyban, ahol az egyik felet a másik vagyonának ellenszolgáltatás nélküli gyarapításának szándéka vezeti (ajándékozás jogcíme – *causa donandi*).

Bár nem képezi jelen tanulmány tárgyát, megfontolásra ajánlott a *halál esetére szóló ajándékozás* intézménye elhelyezésének (Ptk. 659. §) felülvizsgálata. Ez a szerződés ugyanis végső soron nem egyéb egy sajátos feltételhez – vagyis hogy a megajándékozott az ajándékozót túlélje – kötött ajándékozási szerződésnél, amelyet legfeljebb említeni lehet az öröklési jog végintézkedési elemeinél, így az az ajándékozási szerződés körében helyezendő el.

Az ajándékozás hatályos részletszabályai fenntarthatók azzal a korrekcióval, hogy a „tőle elvárhatóság” terminológia valójában itt is „adott helyzetben általában elvárhatóságot” jelent, így eszerint kell a szövegezést megváltoztatni.

### 2. A kölcsönszerződés

A kölcsönszerződés szabályait a Ptk. jelenleg a XLIV. fejezetben, „A bank- és hitelviszonyok” cím alatt tartalmazza. A XLIV. fejezet valójában különböző típusba sorolható szerződéseket tartalmaz. A domináns kötelezett magatartás alapján ugyanis

- a bankhitelszerződés alapvetően egy helytállási kötelezettséget teremtő szerződés, mely tehát praestare típusú;
- ezt követi (a hitelszerződéssel azonos alcím alatt) a kölcsönszerződés, mely kétséget kizáróan dare, azaz dologszolgáltató jellegű;
- külön alcím alatt helyezkedik el a bankszámla- és betétszerződés, holott az első tevékenységkifejtő, míg a második ismét dologszolgáltató jellegű;
- további alcím alatt a folyószámla szerződés szabályait találjuk, mely a kötelezett magatartás domináns elemén alapuló tipizálási rendszer szerint egyik kategóriába sem sorolható be, hiszen ehelyütt voltaképpen a felek nem részletezett különböző kölcsönös szolgáltatásainak elszámolása, speciális együttműködési kötelezettségének beszámítással való rendezése történik meg,
- végül a különös szabályozással is bíró takarékbetét szerződés (ismét csak dare)

található e fejezeten belül.

Meglátásunk szerint az egységes elven alapuló szerkesztési mód a kölcsönszerződésnek a dolog- illetve jogátruházó szerződések körében való elhelyezését indokolja. A kölcsön ugyanis – amint arról korábban már több ízben említést tettünk – végeredményben valamely elhasználható dolog (tipikusan pénz) *tulajdonjogának átruházása* azzal, hogy a kölcsönvevő *lejáratkor*

ugyanabból ugyanannyit köteles visszaadni (ingyenes alakzat), ha pedig a kölcsön visszerhes, úgy a használat időtartamára kamatot köteles fizetni.

Ehhez képest a dologátruházó fejezetén belül a kölcsön időleges – mert a visszavétel szándékával történő – tulajdonátruházó jellegének tárgyalását követően speciális alakzatként kerülhetne szabályozásra a Ptk.-ban mint mögöttes jogterület a bankkölcsön, illetőleg a bankbetét- szerződések anyaga.

### Összefoglaló gondolatok

I. A megalkotandó új Polgári Törvénykönyvben az egyes szerződések rendszerbe foglalásakor következetesen végigvihetőnek tűnik a szerződéseknek egyazon elv, a *domináns kötelezetti magatartás szerinti alaptípusokba* (dare, non facere, facere és praestare) sorolása. Az általunk javasolt szerződési rendszer az absztrahálás, a lehetséges általános (közös) valamint a különös, speciális szabályok logikus felépítését, harmóniáját igyekszik megteremteni, nem tévesztve szem elől, hogy az egyes szerződéseknek alaptípusok szerinti csoportba szedése elsősorban orientáló jellegű s a helyes minősítésben lehet a jogalkalmazók segítségére.

II. Az új Ptk.-ban megfontolandó az *átruházás fogalmának* a jelenleginél pontosabb, árnyaltabb kidolgozása. Nem kerülhető meg az átruházó ügyletek jogcímének (causa) definiálása sem.

Indokolt az *átruházás tárgykörének megfelelő szélesítése* is. Így helyet kell kapniuk ezen – az átruházást célzó jogügyletek közvetett tárgyát is meghatározó – definíció alatt a követeléseknek (azaz, hogy a kötelmi rendelkező ügyletként megjelenő engedményezés – sajátos jogi jellege folytán – a kötelmi általános részben is említést kell, hogy nyerjen), ill. megfontolandó a vagyoni átruházhatóságának megfelelő kondíciók (pl. alanyi kör rögzítése) melletti megengedése is.

A polgári jogi kodifikáció fontos feladata lesz megítélésünk szerint az *anyagilag értékpapírszerűen* „nyitvahagyott” kérdéseinek rendezése. Ha a dolog fogalmát kibővítjük az értékpapírokkal,

nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a dologi és kötelmi jog Ptk.-beli szabályai – így az átruházásra vonatkozó normák – különösebb törés és probléma nélkül csak a bemutatóra szóló értékpapírok esetében alkalmazhatók (itt sem mindig), a forgatható értékpapírokra azonban többnyire nem.

III. A dolog- illetve jogátruházó szerződések *alaptípusaként az adásvétel* nyerhet szabályozást: az alaptípus szabályainak megalkotásakor a Ptk. jelenlegi normái – némi korrekcióval (így pl. a jogszatosság szabályainak a szerződések közös szabályai körébe való áthelyezésével) – megfelelő alapul szolgálhatnak. Ugyanakkor az adásvétel speciális módozatai körében indokolt az *elővásárlási, vételi jog illetve a visszavásárlási jog anyagának módosítása*, részben a *logikus tárgyalási sorrend*, részben pedig e jogintézmények (pl. clausula rebusra okot adó) megítélése miatt. A speciális adásvételi módozatok – miként a próbára és megtekintésre vétel, a *minta szerinti* vétel és a belőle kinőtt csomagküldő és hálaló kereskedelem stb. – főként az ügyletkötés körülményeire vonatkozóan, a vevői akarat befolyásolását illetően hordoznak különleges tulajdonságokat, ezért elsősorban ebből a szempontból elemeztük ezeket, és javasoljuk a szerződések közös szabályanyagában való esetleges elhelyezésüket.

IV. Adásvételi (dolog-, ill. jogátruházó) *alaptípusként kell* szabályozni azokat a jogviszonyokat, amelyek az adásvételhez hasonlóan dominánsan tulajdonátruházó jellegűek, ám valamilyen – többnyire a szolgáltatás tárgyában fellelhető – speciális jellemzőjük folytán az alaptípushoz képest különleges megítélést igényelnek. Ilyenek a halasztott adásvétel jellegű *szállítási szerződés*, valamint a szerződés közvetett tárgyát illetően is különleges *mezőgazdasági termékértékesítési szerződés*, végül egyfajta megközelítésben a *közüzemi szerződések* dare válfajai is. A szállítási szerződés tárgyalása során fejtettük ki a *megrendelői objektív elállás*, mint sajátos kötelemszüntető alakító jog jövőbeni fenntartásával kapcsolatos kétségeinket.

V. Az egyéb dologátruházó szerződések közül a – jelen tanulmány tárgyát már nem képező – ajándékozás ill. kölcsönszerződés a rendszerbeli elhelyezésének módosítására tett javaslat érdemelhet figyelmet.

Bíró György

### JEGYZETEK

- 1 UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei, International Institute for the Unification of Private Law, Rome 1994., ill. magyarul JJK Kiadó, Bp. 1996.; Európai Szerződési Jog Alapelvei (PECL) Szerk.: Ole Lando és Hugh Beale (Dordrecht, Kluwer Kiadó 1996-2000.), lásd Dr. Szeibert Orsolya fordításában, Európa Jog, HVG-ORAC Kiadó, 2002. január; Bécsi konvenció: kihirdetve jogforrásként az 1987. évi 20. tvr.-tel.
- 2 Az objektív megrendelői elállás intézménye egyébként felbukkan még a facere típusú vállalkozási és fuvarozási szerződés normái között is.
- 3 *Vékás Lajos: A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*, Akadémiai Kiadó, Bp. 1977.
- 4 Állam-és Jogtudományi Enciklopédia, Akadémiai Kiadó, Bp. 1980., Harmathy Attila: Szerződéstípusok 1589–1602. p.
- 5 *H. Dernburg: Pandekten II.* (1888., Berlin)
- 6 Vö. Ptk. 205. § (2) bek.
- 7 Olyannyira nem új ez a megoldás, hogy ez az ősi – de logikai sémája miatt a mai viszonyokban is tökéletesen adaptálható – felosztás már az i. sz. 3. század elején is ismert volt Ulpianusnak köszönhetően.
- 8 A lengyel Ptk. (Kodeks Ciwilny 1964.) következetes szerkezeti felépítését elemzi *Luszczyk Viktor* hozzászólása az 1999. évi Ptk. kodifikációs konferencián, Miskolcon, a Polgári Jogot Oktatók V. Országos Találkozóján (A konferencia tanulmánykötete megjelent a Novotni Alapítvány kiadásában, 1999. novemberében). Ugyanitt ismertette *V. I. Fazekas* (Ungvári Állami Egyetem) az ukrán Ptk.-tervezet (1996) szerkezeti felépítését, és elveit.
- 9 A kodifikáció dilemmája, hogy az alaptípusoknak kivétel nélküli szerepelése kívánatos-e a kódexben, ha egyébként *kogens* speciális forrásokat tartalmaz. Álláspontunk szerint az ilyen szabályozás külön törvényben megoldható, amelynek tartalmában igazodnia kell a Ptk., mint kódex által nyújtott mozgásterhez, attól éppen a kódex-jelleg miatt nem térhet el (jó példa erre a 2000. évi CXVII. tv. az önálló kereskedelmi ügynökökről).
- 10 *Szladits szerk. Magyar Magánjog* (Grill Kiadó, 1941. Budapest) III. kötet; *Szladits: A kötelmi jog általános része*.
- 11 *Szladits szerk. Magyar Magánjog* (Grill Kiadó, 1941. Budapest) IV. kö-

- 12 A kötelmi jog különös része 27. o., *Nizsalovszky* Kötelmi jog I. rész (1948/49 év előadásai MEFESZ., Budapest) 222. o.
- 13 Pl. a kötelezett lejárt tartozása kiegyenlítéséért – fizetésül – hitelezőjére ruház át egy öt megillető követelést.
- 14 Pl. Villányi a *Szladits* szerk. Magyar Magánjogban (III. kötet 134. o. és 145. o.). Érdekes, hogy a biztosítéki engedményezést a fiduciárius átruházás egyéb eseteivel ellentétben a bírói gyakorlat inkább elfogadni látszik.
- 15 Így pl. különösen élesen jelentkezik ez a probléma a biztosítéki tulajdonátruházás esetében, ahol a jogi cél – a kauza – félreértése és a fiduciárius ügylet adásvételként való „értelmezése” látszólag feloldhatatlan ellentmondáshoz vezet.
- 16 Korábbi magánjogunkban ezen elmélet híve volt pl. *Meszlény*, erősen támadta ellenben *Grosschmid* és *Szászy-Schwarz*.
- 17 *Lenkovics: A dologi jog vázlat*a (Eötvös Kiadó, Budapest 1998.) 53. o.
- 18 A részvényről ehelyett nem kívánunk szót ejteni, hiszen a részvény a tagsági és ezzel összefüggő vagyoni jogosultságokat megtestesítő értékpapírként külön megítélés alá esik, míg az üzletrészről tilos értékpapírt kiállítani.
- 19 Vö. Gt. 133. § (1) bek.
- 20 Pl. Gt. 134. § (1) bek., 137. § (1)–(2) bek., 138. § (1) bek., a dolgozói üzletrészre nézve 146. § (1) bek. stb.
- 21 Természetesen nem minden társasági részesedés kívánja meg a dologkénti elismerést. Így pl. a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokban a tag vagyoni betétjének forgalomképességét hatályos társasági törvényünk nem ismeri el, amely szabály meglátásunk szerint fenntartható, módosítást nem igényel.
- 22 Az más kérdés, hogy a törvény e jogok öröklését nem tiltja, ahogyan az e jogokról halál esetére szóló rendelkezést sem.
- 23 *Vö. Szladits: A magyar magánjog vázlat*a. Második rész 187. o., ill. *Szladits szerk. Magyar Magánjog* IV. kötet 233. o. (Antalfy)
- 24 Az 1875. évi XXXVII. tv., (Kt.) 12. §, valamint az 1908. évi LVII. tc.
- 25 Pl. a praxisjog nem örökölhető, de az elhalt jogosult után maradó özvegy a jog folytatását átruházhatja anélkül, hogy ő tulajdonos lett volna. [2. § (4)–(6) bekezdések].

- 25 Vö. 2000. évi II. tv.
- 26 Pl. Szladits: *A magyar magánjog vázlatja*. Második rész 122. o., Kolosváry: *A magyar magánjog tankönyve* (Politzer, Budapest 1907.) II. kötet 80. o., Nizsalovszky im. 346. o., Villányi im. 131. o. stb.
- 27 A jugoszláv Kötelmi törvény (1978) ismeri és szabályozza a szerződés átruházásának jogintézményét, vö. Szalma: *A vagyoni jog alapjai* ( Fórum, Újvidék 1985.) 291. o., miként az új holland Ptk. is.
- 28 Eörsi ellenben feltehetően a szűkített dologfogalom okából határozottan úgy foglalt állást, hogy a követelések legfeljebb engedményezhetők, adásvétel tárgyát nem képezhetik. Eörsi–Kemenes–Sárándi–Világby: *Kötelmi jog Különös Rész* (Tankönyvkiadó, Budapest 1983.) 14. o.
- 29 Legf. Bír. 1981/412. BH.
- 30 Megjegyezzük, hogy az engedmény fent említett – jelenleg a Ptk. 328–331. §§ által magában foglalt – szabályai valószínűleg egyébként is idegenül hatnának mind az átruházás, mind pedig az adásvétel stb. szabályai között.
- 31 A probléma összetett voltát jól jelzi az a tény, hogy a forgatható értékpapírok – pl. váltó, névre szóló részvény – tulajdonjogának átruházása egyrészt felmutatja az átruházás általános (mondhatni közös) jellemzőit, p. o. az átruházáshoz érvényes jogcímre van szükség, elengedhetetlen a papír átadása stb., ám az értékpapír tulajdonában bekövetkező változást mégis a papírra vezetett speciális átruházó nyilatkozat, a forgatmány teremti meg (mely az átruházó ügyletre, mint kauzájára természetesen támaszkodik).
- 32 A bírói gyakorlatban ugyanis előfordul a forgatmány „túlértékelése”, érteve ezalatt, hogy a forgatás célját, indító okát adó szerződést – mondhatni a forgatás alapügyletét – figyelmen kívül hagyják.
- 33 A rekta papírok tehát – enyhe pontatlansággal – valahol a dologiasított jog és az egyszerű polgári jogi követelés között helyezkednek el.
- 34 Természetesen a pénzmegosztás elleni állami erőfeszítések az értékpapírok jogszabályi hátterével kapcsolatosan is éreztették hatásukat, hiszen a tőkepiacról szóló törvény szerint, sorozatban csak névre szóló értékpapírt lehet a jövőben kibocsátani (2001. évi CXX. tv. 6. §.)
- 35 Kolosváry: *A magyar magánjog tankönyve* II. kötet 299. o. (Grill Kiadó, Bp. 1911.)
- 36 Kt. 337. §
- 37 Az eladó csak akkor és annyiban kockáztat, ha az adott évben a termék általában felüli: ilyenkor előfordulhat, hogy áron alul adott el.
- 38 Ugyanígy Kolosváry: *A magyar magánjog tankönyve* II. 301. o. Némiképpen eltérő álláspontot képvisel Antalffy, aki szerint a sorsjegy vásárlása egyszerű dologvétel, azzal a különbséggel, hogy erre az ügyletre – természeténél fogva – a szavatosság rendes szabályai nem nyernek alkalmazást. Vö. Szladits szerk. Magyar Magánjog IV. kötet 211. o.
- 39 Vö.: Kisfaludi: *Az adásvételi szerződés*. KJK, Bp. 1997. 242. old.
- 40 Szerződési alaptípusok szerk. és a vonatkozó részt írta: Bíró György, Novotni Kiadó, Miskolc 1998. 36–37. old.
- 41 Részletesen lásd: Szerződési alaptípusok szerk. és a vonatkozó részt írta Bíró György 42–44. old. (Miskolc, 1998., Novotni Kiadó)
- 42 Kisfaludi im. 237–238. old.
- 43 Ugyanakkor vö. a Code Civil 1588. és 1959. cikkét, amely az „adásvétel ígérteit adásvételnek tekinti”.
- 44 Álláspontunkat osztja a vonatkozó irodalom is (Kisfaludi: im. 155–156. old.)
- 45 Ukrán Ptk.-tervezet (1996) 5. könyv. III. rész I. alrész 53. fejezet 1. cím 705. §
- 46 Ukrán Ptk. tervezet 702. § 6. pont, 704. §. A korábban már többször hivatkozott ukrán Ptk tervezet szövege a hatályos szabályozásunkhoz hasonlóan nem kapcsolja össze a tulajdonjogfenn tartást, mint automatizmust a „hitelbe vásárlással”, azaz a részletvétellel. Azonban előírja az eladó törvényi zálogjogát valamint szerződési lehetőségként a tulajdonjogfenn tartás mellett vaglyagosan az áru teljes értékére vonatkozóan a vevő biztosítási szerződés-kötési kötelezettségét
- 47 Érdekeségként említjük meg, hogy Szász pl. a biztosítéki tulajdon (bizalmi ügylet) egyetlen meghonosodott intézményeként (a biztosítéki engedményezésen túl) az eladott áru vételárát biztosító tulajdonjogfenn tartást – pactum reservati dominii – ismerteti. Szász István: *A magyar magánjog általános része* (Egyetemi Nyomda Budapest, 1948.) II. kötet 300. o.
- 48 A távolban kötött szerződések tekintetében a fogyasztók védelméről szóló 97/7/EK irányelv.
- 49 Vö. Ukrán Ptk.-tervezet 710. szakasz 1–2–3. pontja.
- 50 Az elektronikus aláírásról a 2001. évi XXXV. tv. rendelkezik.
- 51 A brüsszeli International Data Corporation piackutató cég szerint az internetes, a számítógépes világhálón zajló kereskedelem 1998-ban 50 milliárd USD volt, ami 2003-ra 1,3 ezer milliárd dollárra nőhet, ezen belül ez idő alatt az EU (1998-as) 5,6 milliárd USD forgalma *meghívten-szereződhet* (HVG 1999. okt. 9. 98–100. old.)
- 52 Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatásokról (e-kereskedelmi törvény) az irányelv alapján született 2001. évi CVIII. tv. szól.
- 53 Vö.: BH 1994/207.
- 54 Vö. Ukrán Ptk.-tervezet 711. szakasz 1–4. pont
- 55 Vö. 1993. évi XCII. tv.
- 56 Vö. részletesebben: Bíró György: *A megrendelői elállás, mint alakító jog* (Miskolc, 1985. Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio juridica et politica Tomus 1. 1985. 111–138. o. NME)
- 57 Ezt a megoldást alkalmazza az Ukrán Ptk.-tervezet is (721–735. §). Megjegyzendő, hogy az UPtk.-tervezet sem ismeri a megrendelői objektív elállás jogszabály által adott lehetőségét.
- 58 Ptk. 421. § (2) bek. „A termelő jogosult a szerződésben kikötött mennyiségnél tíz százalékkal kevesebbet teljesíteni.”
- 59 Ezt a megoldást alkalmazza pl. az Ukrán Ptk.-tervezet is (736. § 2. pont).

## Külföldi kitekintés

### Az új holland öröklési jog

I. – 2003. január 1-jén hatályba lépett a holland polgári törvénykönyv (a továbbiakban: NBW) új negyedik könyve,<sup>1</sup> az öröklési jogi könyv. 2003. január 1-jéig az 1838. évi, régi holland ptk. (a továbbiakban: OBW) öröklési jogi rendelkezései (877–1176. cikkelyek) voltak hatályban.<sup>2</sup> E tanulmány célja az új holland öröklési jog (és egyes kérdések kapcsán más európai jogrendszerek megoldásainak) bemutatása, különös tekintettel az új magyar polgári törvénykönyv koncepciójában foglalt javaslatokra.<sup>3</sup> A holland öröklési jog természetesen csak korlátozott mértékben lehet példaértékű a magyar jog számára, hiszen az öröklési jog körében különösen nagy jelentősége van a nemzeti hagyományoknak, „a megszokotthoz és a megszokottként igazságosnak is ítélthez való ragaszkodásnak.”<sup>4</sup>

Az NBW negyedik könyve hat címre tagolódik: I. Általános rendelkezések, II. Törvényes öröklés, III. A túlélő házastárs és a gyermekek törvényes öröklése és egyéb törvényes jogaik, IV. Végintézkedésen alapuló öröklés, V. Végintézkedések különböző fajtái, VI. Az öröklés joghatásai. Az NBW is követi tehát az európai magánjogi kódexek hagyományos felépítését, amelyben a törvényes öröklés szabályai megelőzik a végintézkedésen alapuló öröklés szabályait.

2. – Az általános rendelkezések között, az I. címbe találjuk

a közös veszélyben elhaltakra, az öröklésre való érdemtelenégre, illetve a hagyatéki tartozásokra vonatkozó szabályozást. A **közös veszélyben elhaltak** (*commorientes*) kapcsán a 2. cikkely azt a vélelmet állítja fel, miszerint ha két vagy több személy elhalálozásának sorrendje nem állapítható meg, úgy kell tekinteni őket, mint akik egyszerre haltak meg, azaz egyikük hagyatékából semmilyen előny nem származik a másikra nézve. A vélelem azonban megdönthető, ugyanezen cikkely (2) bekezdése szerint ugyanis a bíróság akár többszöri haladékat is adhat annak az érdekeltnek, aki neki nem felróható nehézségek miatt akadályozott a közös veszélyben elhaltak közötti halálozási sorrend bizonyításában, feltéve, hogy ésszerűen feltehető, hogy a bizonyítás a haladék leteltéig lehetségessé válik. E szabályok lényegében változatlanok az eddig hatályos OBW, 878. cikkelyben foglaltakhoz képest. Hasonló megdönthető vélelem az új magyar Ptk.-ban is felállítható volna, ahogy ezt a Koncepció is kívánatosnak tartja.<sup>5</sup>

A 3. cikkely szerint **érdemtelen az öröklésre** a törvénynél fogva az,

- a) akit jogerősen elítéltek azért, mert az örökagyót megölte, azt megkísérelte, illetve azt előkészítette vagy annak előkészítésében részt vett;

- b) akit jogerősen elítéltek olyan, az örökgyóval szembeni bñncselekmény miatt, amely a holland törvények szerint legalább négy, legfeljebb tíz év szabadságvesztéssel büntethető, illetve ilyen bñncselekményt megkísérelt, azt előkészítette vagy abban részt vett;
- c) akiról jogerős ítélet állapította meg, hogy az örökgyót hamisan vádolta olyan bñncselekmény elkövetésével, amely a holland törvények szerint legalább négy, legfeljebb tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető;
- d) aki az örökgyót bñncselekménnyel vagy bñncselekménnyel való fenyegetéssel arra kényszerítette, hogy végintézkedést tegyen vagy ilyen módon megakadályozta abban;
- e) aki az örökgyó végintézkedését elsikkasztotta, megsemmisítette vagy meghamisította.

A 4. cikkely szerint semmis az örökség megnyíltá előtt kötött az a jogügylet, amely arra irányult, hogy valakit a törvény szerint az örökléssel kapcsolatosan őt megillető jogok szabad gyakorlásában korlátozzon. Szintén semmis az a szerződés, amely a még nem megnyílt hagyatékra való rendelkezésre irányul, akár a hagyaték egészére, akár annak arányos részére nézve. (Ehhez képest a Ptk. 660. §-a lehetővé teszi a várt örökségről való rendelkezést a leszármazóknak, s csak más személyek tekintetében mondja ki ezt a tilalmat.)

Az 5. cikkely szerint a bíróság a kötelezett kérelmére hozzájárulhat ahhoz, hogy a negyedik könyv valamely rendelkezése értelmében teljesítendő pénzüsszeg megfizetésére csak egy meghatározott időtartam után kerüljön sor, engedélyezheti a pénzüsszeg részletekben való megfizetését is, a haladék vagy a részletfizetés kedvezményének feltételül szabhatja azonban, hogy a kötelezett valamilyen személyi vagy dologi biztosítékot adjon.

A 6. cikkely szerint a hagyatékba tartozó vagyontárgyak értékének azoknak az örökgyó halálakor értékét kell tekinteni és az érték megállapításakor figyelmen kívül kell hagyni a törvényes öröklés szabályai alapján esetleg fennálló haszonélvezetet.

A 7. cikkely határozza meg a **hagyatéki tartozásokat**. Eszerint ide tartoznak: a) az örökgyó tartozásai, amennyiben azok nem szűnnek meg az örökgyó halálával; b) az örökgyó temetésének költségei, amennyiben azok arányosak az örökgyó körülményeivel; c) a hagyaték felszámolásának költségei, ideértve a felszámoló díját; d) a végrendelet végrehajtásának költségei, ideértve a végrehajtó díját; e) az öröklés megnyíltával kapcsolatos tartozások, amennyiben azok az örökösöket terhelik; f) a III. cím második részében foglaltak teljesítésével kapcsolatban felmerült kötelezettségek; g) a kötelesrészben alapuló kötelezettségek; h) a hagyományon alapuló, egy vagy több örökös terhelő kötelezettségek; i) a 126. cikkely alapján hagyománynak tekintendő ajándékozásokkal és egyéb jogügyletekkel kapcsolatos kötelezettségek. A hagyatéki tartozások kielégítésekor az a)–e) pontba tartozó költségek, illetve tartozások egy csoportot alkotnak, ezt követik az f) csoportba, majd a g) csoportba sorolt tartozások.

A 8. cikkely úgy rendelkezik, hogy az öröklési jog szabályainak alkalmazásakor a regisztrált partnert is házastársnak kell tekinteni, így például mostohagyermeknek kell tekinteni az örökgyó házastársának vagy regisztrált partnerének azt gyermekét, aki az örökgyónak nem gyermeke. Jelentősebb következménye e rendelkezésnek, hogy a túlélő házastárs mellett a túlélő regisztrált partner is törvényes örökösnek minősül, méghozzá első számú törvényes örökösnek.<sup>6</sup>

3. – A II. és a III. cím a **törvényes öröklés** szabályait tartalmazza. Itt mondja ki a holland ptk., hogy az öröklés feltétele, hogy az örökös túlélje az örökgyót. A törvény alapján saját jogán (*in capita, uit eigen hoofde*) örököl elsősorban az örökgyóval életközösségben élő házastárs<sup>7</sup> és az örökgyó gyermekei, ilyenek hiányában az örökgyó szülei és testvérei, ezt követően jogosultak öröklésre az örökgyó nagyszülei, nagyszülők hiányában pedig az örökgyó dédszülei. Akik saját jogukon egy csoportba tartozóként örökölnek, erre fejenként egyenlő rész-

ben jogosultak. A féltestvér azonban csak a testvér örökrészenek felére jogosult. Azonban amennyiben a szülő törvényes örökrésze nem érné el az örökség negyedét, azt ki kell egészíteni az örökség negyedéig, és ennek megfelelően arányosan csökken a többi örökös örökrésze.

Az új holland szabályozás lényegesen eltér az OBW-ben foglaltaktól: a törvényes öröklés régi rendje nem a parentéla-rendszer követte, hanem a iustinianusi kodifikáció alapján kialakult osztályok rendszerét, amelyet a *Code civil* és a francia mintát követő államok többsége (például Québec, Louisiana) is alkalmaz.<sup>8</sup>

Az első csoportba tartozó túlélő házastárs és gyermekek igénye azonban eltérő természetű: a 13. cikkely szerint a házastárs törvényenél fogva megszerzi a hagyaték tárgyait, abból kielégíti a hagyaték tartozásait, ideértve a meghagyásokat is; a gyermekek azonban csak örökrészüik értékének megfelelő pénzkövetelésre jogosultak, amely igényüket csak a túlélő házastárs halálakor, illetve fizetéseképtelensége miatt az ellene indított eljárás esetén érvényesíthetik.<sup>9</sup> A gyermekek pénzkövetelése azonban évente kamatozik, az öröklés megnyíltán napjától számítva. A kamat a törvényes kamatnak felel meg, feltéve, hogy az magasabb, mint 6%, és a kamat minden évben csak az eredeti tőke, és nem annak kamattal növelt összege után jár. Az örökgyó azonban ettől eltérően is rendelkezhet. A szabályozás lényege, hogy túlélő házastárs esetén csak a házastárs rendelkezik valódi öröklési igénnyel, a gyermekek csak kötelmi jogi jellegű igénnyel rendelkeznek.<sup>10</sup> (Olyan túlélő házastárs hiányában, aki az örökgyóval az öröklés megnyíltakor életközösségben élt, a gyermekek valóságos örökrésze és nem pénzkövetelésre jogosultak.) Ha ez a kötelmi jogi jellegű, pénzkövetelésre irányuló igény vitatott, kérelemre a bíróság állapítja meg annak nagyságát. A túlélő házastárs bármikor kielégítheti a gyermekek kötelmi jellegű, kamatokkal növelt pénzkövetelését, akár egészben, akár részben. A fizetett összeg elsősorban a tőketartozást csökkenti, másodsorban a kamattartozásokat, kivéve, ha az örökgyó vagy a túlélő házastárs és a gyermek együttesen eltérően rendelkeztek.

Amennyiben a túlélő házastárs újabb házasságot kíván kötni, köteles a gyermek kívánságára a gyermeket megillető pénzkövetelés értékében vagyontárgyakat átadni, amelyekben azonban fennmarad a túlélő házastárs (szülő) haszonélvezete, kivéve, ha erről lemond.<sup>11</sup> Ha erre az újabb házasságkötéskor nem került sor, a túlélő házastárs halálakor a pénzkövetelés kamatokkal növelt összegének megfelelő értékben a mostohaszülő köteles a gyermekre vagyontárgyakat átruházni. Ekkor a mostohaszülő mind meghalt házastársa, mind annak korábban meghalt első házastársa után a gyermeket megillető pénzkövetelésnek megfelelő vagyónátruházásra köteles. A mostohaszülő tehát nem jogosult meghalt házastársa korábbi házasságából származó gyermekének pénzkövetelését, pontosabban az annak megfelelő vagyontömeget visszatartani, a gyermeknek nem kell a mostohaszülő haláláig, illetve fizetéseképtelenségéig várni, rögtön követelheti a követelés értékének megfelelő vagyontömeg átadását.<sup>12</sup> Azonban ekkor is haszonélvezeti jog illeti meg a mostohaszülőt az átadott vagyonon, kivéve, ha erről lemondott. Ha a mostohaszülő is meghalt, annak örökösei kötelesek a vagyontömeg kiadására.

Mind a túlélő házastárs, mind a gyermekek kérhetik a hagyaték leltárba vételét, azaz a hagyatékba tartozó javak és a hagyatéki tartozások értékelését. Ha a szülő vagy a gyermekek nem rendelkezhetnek szabadon vagyonuk felett, helyettük törvényes képviselőjük adja át a hagyatéki leltárt az illetékes bíróságnak, ellátva azt aláírásával, bizonyítandó a hagyatéki leltár hitelességét. A bíróság elrendelheti a hagyatéki leltár közjegyzői okiratba foglalását is.

A magyar jog szerinti törvényes örökléshez képest tehát több vonatkozásban is eltérő a holland szabályozás: a túlélő házastárs a leszármazók mellett az első számú törvényes örökösnek számít,<sup>13</sup> a nagyszülői és dédszülöi parentéla pedig csonka: a nagyszülők, illetve dédszülöi leszármazói, azaz az oldalági rokonok

nem tartoznak bele, ők csak a képviseleti elv alapján válhatnak törvényes örökösök.

Nem ismert a holland öröklési jogban az ági öröklés sem, e törvényes öröklési konstrukció csak kevés jogrendszerben elfogadott, a magyaron kívül alkalmazza a belga és a spanyol jog,<sup>14</sup> a *Code civil* 1972-es módosításakor a francia jogalkotó lényegében eltörölte a régi szokásjogból a napóleoni kodifikációba emelt ági öröklést (*droit de retour*).<sup>15</sup> A Konceptió szerint bizonyos, az ági vagyon redintegrációja és szurrogációja körében szükséges módosításokkal fenntartandó az ági öröklés intézménye.<sup>16</sup>

A túlélő házastárs öröklési jogi helyzetének erősítése nemzetközi tendencia, a legtöbb jogrendszer a túlélő házastársnak nem haszonélvezetet, hanem állagjogot juttat:<sup>17</sup> a BGB 1931. §-a szerint a túlélő házastárs az első rendbe tartozó örökösök (az örökhagyó leszármazói) mellett a hagyaték egy negyedét örökl, a második rendbe tartozó örökösök (az örökhagyó szülei és azok leszármazói), illetve a nagyszülők mellett a hagyaték felének törvényes örököse. Azaz: minél távolabbi rokonokkal kell osztoznia a túlélő házastársnak, annál nagyobb törvényes örökrészre jogosult. Az osztrák jog hasonló szabályt tartalmaz: az ABGB 757. §-a szerint a túlélő házastárs a gyermekek és azok leszármazói mellett a hagyaték egy harmadára, a szülők és leszármazottai, illetve a nagyszülők mellett a hagyaték két harmadára tarthat igényt mint törvényes örökös. Hasonlóan rendelkezik az olasz és a québec-i ptk.<sup>18</sup> Az olasz ptk. annyiban kedvezőbb a túlélő házastársra nézve, hogy egy gyermek esetében a túlélő házastárs a hagyaték felének állagörököse lesz. A svájci ptk. (ZGB) 1988-ban történt módosítása óta a házastárs a leszármazók mellett a hagyaték felét örökl.<sup>19</sup> A módosítás előtt a házastárs választhatott az állagöröklés és a haszonélvezeti jog között. Az ír polgári törvénykönyv három negyed részt juttat a hagyatékból a házastársnak törvényes örökrész címén.<sup>20</sup> Más jogrendszerek egy gyerekrészt (egy gyerek törvényes örökrészének megfelelő részt) juttatnak a túlélő házastársnak törvényes öröklés címén,<sup>21</sup> meghatározva azonban azt, hogy amennyiben a gyerekrész nem ér el egy meghatározott nagyságot (a portugál vagy a lengyel jogban a hagyaték egy negyedét), a túlélő házastárs örökrészét a meghatározott mértékig ki kell egészíteni a gyerekek rovására. Ilyen szabályt tartalmazott a régi holland ptk is.<sup>22</sup> A magyar joghoz hasonlóan csak haszonélvezetet juttat a házastársnak a belga, a francia, a spanyol és az angol jog. A magyar és a belga jog szerint a túlélő házastárs mindazon vagyon haszonélvezetére jogosult, amit örökségként nem szerez meg, az angol jog csak a hagyaték felén, a spanyol jog a hagyaték egy harmadán létesít a túlélő házastárs javára haszonélvezetet.<sup>23</sup>

A francia jog a *Code civil* 2001. évi módosítását megelőzően a hagyaték egy negyedén vagy felén juttatott a túlélő házastársnak haszonélvezetet, attól függően, hogy leszármazók vagy felmenők és oldalági rokonok mellett örökölt.<sup>24</sup> Az új szabályok<sup>25</sup> javítottak a túlélő házastárs helyzetén: leszármazók melletti öröklés esetén választhat, hogy a hagyaték negyedrészenek állagörököse, vagy a teljes hagyaték haszonélvezője kíván lenni. A hagyaték felosztásáig dönthet, azonban bármelyik örökös felszólíthatja írásban a választásra, ekkor három hónapon belül döntenie kell. Mód van arra is, hogy a haszonélvezetet állagjoggá vagy életjáradékká alakítsák. Az állagjoggá alakítás mellett csak valamennyi örökös és a túlélő házastárs közösen dönthetnek, bármelyikük tiltakozása esetén nincs mód a haszonélvezet megváltására, azt a bíróságtól sem lehet kérni. Ha azonban az örökhagyónak legalább egy olyan gyermeke van az örökösök között, aki nem a túlélő házastársal való házasságból származik, a házastárs nem választhatja a teljes vagyon haszonélvezetét: a hagyaték negyedrészenek tulajdona illeti. Amennyiben a túlélő házastárs az örökhagyó szülei mellett örököl, a hagyaték felének állagörököse lesz, a szülők egy-egy negyedet örökölnek. Amennyiben a túlélő házastárs az örökhagyó egyik szülője mellett örököl, a hagyaték három negyedének állagörököse lesz, a túlélő szülő egy negyedet örököl. Ha a túlélő há-

zastárs az örökhagyó testvéreivel, illetve azok leszármazóival örököl, az ági (az örökhagyóra szüleitől öröklés vagy ingyenes juttatás útján hárult) vagyon felének és minden egyéb vagyonnak az állagörököse a túlélő házastárs. Az örökhagyó szülein kívüli egyéb felmenők, illetve az örökhagyó testvérein és azok leszármazóin kívüli egyéb oldalági rokonok mellett a túlélő házastárs a teljes hagyaték állagörököse lesz.<sup>26</sup>

A holland jog is ismeri a **képviselet** (*plaatsvervulling*) **elvét**: az öröklésből kiesett gyermek, testvér, nagyszülő, illetve déd-nagyszülő helyén ezek utódai törzsenként (*in stirpes, staaksgewijze*) örökölnek, azaz együttesen annyit, amennyit kieső elődjük egymaga örökölt volna. Ezen elv alkalmazására az NBW 4: 12. cikkelye szerint olyan személyek vonatkozásában kerülhet sor, akik az öröklés megnyíltakor már nem élnek, az öröklésre érdemtelenek, akiket az örökhagyó az öröklésből kizárt, akik az örökséget visszautasították.<sup>27</sup> Az örökhagyótól hatodik foknál távolabbi rokonok nem örökölhetnek a képviseleti elv alapján.

Amennyiben az örökhagyó házastársa által lakott lakás az örökhagyó halálakor a hagyatékba vagy a megszüntetett házastársi vagyontöredékbe tartozik, vagy annak használatára bérlettelől különböző jogcímen az örökhagyó volt jogosult, a túlélő házastárs az örökösökkel szemben hat hónapig ugyanolyan feltételek mellett jogosult a **lakáshasználat** folytatására, mint az örökhagyó halálát megelőzően. Ugyanez vonatkozik a lakás berendezésére is. Ha az örökhagyó halálakor más személy az örökhagyóval tartósan közös háztartást vezetett (életközösségben élt), e személy mind az örökösökkel, mind a túlélő házastársal szemben jogosult a hagyatékba vagy a megszüntetett házastársi vagyontöredékbe tartozó lakás, illetve berendezésének további használatára.<sup>28</sup>

Amennyiben az örökhagyó végrendelete alapján a túlélő házastárs nem vagy nem egyedül jogosult az örökhagyó hagyatékába tartozó lakásra, amelyben az örökhagyó halálakor az örökhagyó és házastársa közösen vagy a házastárs egyedül lakott, az örökösök kötelesek együttműködni a lakáson a **túlélő házastárs javára szóló haszonélvezet** alapításában. Ugyanez vonatkozik a lakás berendezésére is. (Azaz az örökösök kötelesek biztosítani a túlélő házastárs életszínvonalának fenntartását.) Az örökösök a túlélő házastárs haszonélvezetének tartama alatt nem jogosultak a lakás, illetve a berendezés feletti rendelkezésre: sem annak elidegenítésére, sem annak bérbeadására. E vagyontárgyak csak a hagyatéki tartozások kielégítésére használhatók fel szükség esetén, azonban ekkor sem használhatók a kötelesrész, a hagyományok vagy meghagyások teljesítésére.<sup>29</sup> Az örökösök arra is kötelesek, hogy egyéb, a hagyatékba tartozó vagyontárgyakon a túlélő házastárs javára szóló haszonélvezet alapításában közreműködjenek, amennyiben az a házastárs megélhetéséhez szükséges és arra a házastárs igényt tart. Nem tarthat igényt a túlélő házastárs a haszonélvezetre, ha az örökhagyó halálát megelőző egy évnél korábban eljárás indult a házasság felbontása iránt és a házasság felbontására csak az örökhagyó halála miatt nem került sor.

Az azonban arra is mód van, hogy az öröklésre személyesen jogosult kérésére a bíróság egy haszonélvezettel terhelt vagyontárgyat – a haszonélvezet fenntartása vagy megszüntetése mellett – a személyesen öröklésre jogosult rendelkezésébe adjon, egy vagy több vagyontárgyon fennálló haszonélvezetet megszüntessen, a túlélő házastárs haszonélvezeti joga alapján fennálló egyes jogosultságokat korlátozza vagy megszüntesse, amennyiben ez a túlélő házastárs és az öröklésre személyesen jogosult személy érdekeinek mérlegelése alapján méltányos. Ha a túlélő házastárs lét-fenntartásához nincs szükség az adott vagyontárgy haszonélvezetére, a bíróság felmentheti a haszonélvezet alapításában való közreműködés kötelezettsége alól az arra egyébként kötelezettet. A haszonélvezetről való rendelkezéskor a bíróság a kérelmezőn túl a többi jogosult érdekére is köteles tekintettel lenni.

4. – A IV., illetve az V. cím szabályozza a **végintézkedéseket**.

A IV. cím első része a végintézkedések általános szabályait tartalmazza. A végintézkedés egyoldalú, az örökhagyó halálával



hatályba lépő jogügylet, amelynek visszavonására is sor kerülhet egyoldalú nyilatkozattal. Végintézkedést csak az örökgyő teshet személyesen végrendelet formájában<sup>30</sup> és a végrendelet visszavonására is csak személyesen az örökgyő által kerülhet sor.

A 43. cikkely szerint a végrendelet nem támadható meg a körülmények kihasználására, azaz arra hivatkozva, hogy valaki az örökgyőt szükséghelyzetének, függő helyzetének, tapasztalatlanságának vagy rendellenes elmeállapotának kihasználásával készítette végrendeletre. A 44. cikkely a végrendeletekre nézve is kimondja (a szerződésekhez hasonlóan), hogy a jó erkölcsbe vagy közrendbe ütköző végrendelet semmis. A 45. cikkely szerint az olyan feltétel vagy meghagyás, ami lehetetlen vagy a jó erkölcsbe, a közrendbe, illetve valamely kógens törvényi előírásba ütközik, érvénytelen, a végintézkedés azonban ekkor csak részlegesen, az ilyen feltétel vagy meghagyás körében érvénytelen. Azonban maga a feltételhez vagy meghagyáshoz kötött végintézkedés is érvénytelen, ha annak meghatározó eleme (indítéka) volt az adott feltétel vagy meghagyás. Szintén érvénytelen az a feltétel vagy meghagyás, amely arra irányul, hogy korlátozza vagy kizárja egyes vagyontárgyak felett a rendelkezés jogát.

A 46. cikkely értelmezési szabályokat mond ki a végrendeletek körében. Eszerint a végintézkedések értelmezésekor tekintettel kell lenni egyrészt azokra a viszonyokra, amelyeket a végintézkedés nyilvánvalóan szabályozni kívánt, másrészt azokra a körülményekre, amelyek között a végintézkedésre sor került. Az örökgyőnek a végintézkedésen kívüli egyéb tetteire és nyilatkozataira csak akkor lehet tekintettel lenni, amennyiben e tettek, illetve nyilatkozatok nélkül a végintézkedés egyértelműen nem értelmezhető. Amennyiben az örökgyő nyilvánvalóan tévedett egy személy vagy vagyontárgy megjelölésében, az adott rendelkezést az örökgyő szándéka szerint kell értelmezni, ha az minden kétséget kizáróan megállapítható a végrendelet és más adatok segítségével.

Az 54. cikkely (1) bekezdése szerint a végintézkedések megtámadásához való jog elévül attól az időponttól számított egy éven belül, hogy a megtámadásra jogosult vagy jogelődje tudomást szerzett az örökgyő haláláról, a végrendelettről és a megtámadás okáról. Ezen, elévülési határidő mellett az 54. cikkely (2) bekezdése egy jogvesztő határidőt is megállapít: eszerint a megtámadás joga legkésőbb attól az időponttól számított három éven belül elenyészik, hogy a megtámadásra jogosult tudomást szerzett az örökgyő haláláról és a végrendelettről. A megtámadásra jogosult azonban kifogás formájában továbbra is hivatkozhat a megtámadási okra.

A IV. cím második része szabályozza a végrendeletkezési, illetve a végrendeleti örököségi képességet, vagyis meghatározza, hogy kik tehetnek végintézkedést és kik lehetnek végintézkedések kedvezményezettjei. E körben is kimondja az NBW, hogy az örökösnek az öröklés megnyíltakor élnie kell, azaz túl kell élnie az örökgyőre ahhoz, hogy örökölhessen. Szabályozza azt a kérdést is, hogy a jogi személy javára tett végintézkedés alapján hogyan alakul az öröklés a jogi személy más jogi személlyel való egyesülése vagy szétválása esetén.

A IV. cím harmadik része szabályozza a kötelesrész intézményét. A magyar joghoz képest az alapvető eltérés abban van, hogy kötelesrészre a holland jog szerint csak a leszármazók jogosultak, míg a magyar jog szerint a házastárs, illetve a szülő is lehet kötelesrészre jogosult. A korábbi holland joghoz képest az eltérés nem e tekintetben jelentkezik, hiszen már az OBW 960. cikkelye is csak az egyenesági leszármazók kötelesrészi igényét ismerte el. A különbség abban áll, hogy a korábbi holland ptk. a *Code civil* mintájára valóságos örökrészsként határozta meg a kötelesrészt, amelyre nézve korlátozta az örökgyő rendelkezési jogát, hiszen kimondta, hogy az örökgyő vagyonának a kötelesrész kielégítéséhez szükséges részéről sem élők közötti ajándékozás, sem végintézkedés formájában nem rendelkezhet. Az NBW 4: 63., illetve 4: 80. cikkelye viszont kötelmi igényként (pénzkövetelésként) határozza meg a kötelesrészt.<sup>31</sup> A 63. cik-

kely szerint a kötelesrész az örökség értékének az a része, amelyre a kötelesrészre jogosult személy ajándékozás, illetve végintézkedés ellenére is jogosult. Kötelesrészre jogosultak az örökgyő leszármazói, akik a törvény szerint öröklésre jogosultak, akár saját jogukon, akár a képviselő elve alapján olyan személyekre tekintettel, akik az öröklés megnyíltakor már nem éltek, illetve az öröklésre érdemtelenné váltak. Az a kötelesrészre jogosult, aki az örökséget visszautasítja, elveszti az őt megillető kötelesrészt is, kivéve, ha nyilatkozatában kötelesrészi igényét fenntartja. E szabály megegyezik a Ptk. 605. § (1) bekezdésében foglaltakkal. A gyermek kötelesrésze a fele annak, amit a hagyaték tiszta értékét a törvényes örökösök első csoportjába tartozó örökösök (túlélő házastárs és gyermekek) számával elosztva kapunk. E szabály egyezik a Ptk. 665. § (1) bekezdésében foglaltakkal, miszerint a kötelesrész címén a leszármazót a fele illeti annak, ami neki a kötelesrész alapja szerint számítva törvényes örökrészsként jár. A kötelesrész számításának alapja a hagyaték értéke, amelyet meg kell növelni a tekintetbe veendő ajándékokkal és csökkenteni kell egyes hagyatéki terhekkel (az örökgyő tartozásaival, az illő eltemetés költségeivel, a hagyaték felszámolásának költségeivel). A 4: 67. cikkely határozza meg, hogy mely ajándékozásokat kell a kötelesrész alapjához számítani. Eszerint tekintetbe kell venni a) a felismerhetően a kötelesrészre jogosultak megkárosítására irányuló szándékkal tett és elfogadott ajándékokat, b) azokat az ajándékokat, amelyeket az örökgyő élete folyamán bármikor visszavonhatott volna, c) azokat az ajándékokat, amelyek teljes mértékben csak az örökgyő halála után válnak hozzáférhetővé, d) az örökgyő leszármazójának juttatott ajándékokat, feltéve, hogy e leszármazó vagy e leszármazó leszármazója az örökgyő után kötelesrészre jogosult, illetve e) az örökgyő halálát megelőző öt évben történt egyéb ajándékokat. E rendelkezések mintául szolgálhatnak az új Ptk. kötelesrészi szabályainak megalkotásakor, hiszen a Koncepció szerint „az örökgyő részéről történő ajándékok juttatásának 15 évre visszamenően a kötelesrész alapjához számítása tekintetében a magyar jog is visszafogottabb lehetne. [...] A 15 éves határidő lerövidítése esetén viszont azt indokolt mérlegelni, hogy holland és osztrák mintára más elbírálás alá essék-e a más kötelesrészre jogosult számára történő ilyen juttatás.”<sup>32</sup>

Nem számít viszont a kötelesrész alapjához: a) az olyan személynek juttatott ajándék, akinek tartásáról az örökgyő erkölcsileg köteles gondoskodni életében vagy halála után, ha az ajándékozás e kötelezettség alapján történt és az örökgyő vagyonához, illetve jövedelméhez képest nem volt aránytalan, illetve b) a szokásos mértéket meg nem haladó ajándék. Szintén figyelmen kívül kell hagyni a kötelesrész alapjának számításakor a házastársnak juttatott ajándékokat, amennyiben azok a házastársak között fennállott vagyontársaságra vagy rész-vagyonközösségre tekintettel nem okoztak gazdagodást az ajándékozó vagyonának terhére.

A 4: 70–77. cikkelyek azt szabályozzák, hogy a kötelesrész milyen élők közötti, illetve halál esetére tett juttatások értékével csökkentendő, a magyar Ptk. terminológiája szerint: mely juttatások szolgálnak a kötelesrész kielégítésére. A 70. cikkely szerint a kötelesrész mindenekelőtt az örökgyőtől kapott adományokkal csökkentendő, amennyiben pedig a kötelesrészre jogosult az öröklésből kiesett, leszármazójának kötelesrészébe kell betudni a felmenőnek juttatott adományokat. [E szabály egyezik a Ptk. 668. § (2) bekezdésével.]. A 71. cikkely szerint mindannak az értéke, amit a kötelesrészre jogosult a hagyatékból szerez, csökkenti a kötelesrészt. Az is csökkenti a kötelesrészt, amit a kötelesrészre jogosult örökösként szerezhetett volna, ha nem utasította vissza az örökséget, kivéve, ha az örökséget feltétel nélkül, meghagyással vagy csak bizalmi vagyonkezelés formájában szerezhetett volna meg, illetve ha a kötelesrészre jogosult az örökséget csak hagyományokkal terhelten szerezhetett volna meg és az örökséget az örökgyő halálától számított három hónapon belül visszautasította. A 73. cikkely szerint a kötelesrészbe a

meghatározott pénzüsszegrre vagy követeléstől különböző vagyontárgyakra vonatkozó, de visszautasított hagyományt is be kell tudni, kivéve, ha a hagyományt csak feltételhez, meghagyás-hoz kötötten, bizalmi vagyongkezelés formájában vagy alhagyománnyal terheltlen szerezhetne meg a kötelesrészre jogosult.

A 4: 79. cikkely szerint a kötelesrészi igény kielégítését első sorban az örökösársaktól együttesen (az örökösársak közösségétől), illetve a hagyatéknak a III. cím első részében foglaltak szerinti felosztása esetén a túlélő házastársától, másodsorban a megadományozottaktól lehet követelni, feltéve, hogy az adományok a kötelesrész alapjához számítanak. Ez lényegében meg egyezik a Ptk. 669. §-ában foglaltakkal. Eltérő a holland szabályozás a tekintetben, hogy az adományok időbeli sorrendjére tekintettel kell lenni: a korábbi adományokat csak akkor lehet igénybe venni, ha a későbbi adományokból nem elégíthető ki a kötelesrészi igény. Az örökösársak, illetve a túlélő házastárs nem kötelesek a kötelesrészi igények kielégítésére, ha azok együttesen meghaladják a hagyatéék értékét. Az igényeket ilyenkor arányosan csökkenteni kell.

A 4: 81. cikkely szerint a kötelesrész csak hat hónappal az örökös halálát követően követelhető, illetve ettől eltérően a hagyatéék 4: 13. cikkely szerinti felosztásakor a túlélő házastárs fizetéseképtelensége vagy halála esetén. Nem követelhető a kötelesrész addig sem, ameddig a 4: 29., illetve 4: 30. cikkelyek alapján a hagyatéék tárgyain a túlélő házastárs haszonélvezetre tarthat igényt vagy ilyen haszonélvezet valóban fennáll. A túlélő házastárs javára fennálló haszonélvezet természetesen nem érinti a többi kötelezettel szembeni kötelesrészi igényt, akik azonban a haszonélvezet fennállta alatt csak a kötelesrészi igény arányos részének kielégítésére kötelesek, arra tekintettel, hogy a haszonélvezettel nem terhelt vagyontárgyakból milyen arányban részesedtek.

A 4: 85. cikkely szerint a kötelesrészi igényt az arra jogosult elveszíti, ha ésszerű időn belül, de legkésőbb az örökös halálától számított öt éven belül nem nyilatkozik arról, hogy kötelesrészére igényt tart.

A 4: 87. cikkely szerint a kötelesrészi igényeket első sorban a hagyatéék azon részéből kell kielégíteni, amelyről az örökös halála után örökösnevezés, sem hagyomány formájában nem rendelkezett. Ha az örökségnek ilyen része nincs vagy nem kielégítő, az örökséget és a hagyományokat értékük szerinti arányban kell igénybe venni a kötelesrészi igények kielégítésekor.

Nem tartalmaz külön szabályokat a holland ptk. a kitagadásra, a holland jog nem tesz különbséget az örökségből való kizárás, illetve a kötelesrészből való kitagadás között.

A IV. cím negyedik része a végintézkedésekkel szembeni alak szerűségi követelményeket szabályozza. A 93. cikkely szerint semmis az a végrendelet, amelyben két vagy több személy közösen nyilvánította ki végakarát. Bizonyos, ún. kiváltságos végrendeletektől eltekintve a végintézkedést közokiratba kell foglalni, vagy a saját kezűleg készített végintézkedést közjegyzőnél letétbe kell helyezni. (Ez a tulajdonképpeni végrendelet: *testament*.) Nincs szükség azonban ilyen formásokra akkor sem, ha az örökös által teljes egészében sajátkezűleg írott, dátumozott és aláírással ellátott végintézkedés (fiókvégrendelet, ún. *codicil*) kisebb értékű ingóságok (lakberendezési tárgyak, ruhanemű, ékszer-ek, meghatározott könyvek stb.) hagyományozásáról rendelkezik; megállapítja ilyen kisebb értékű vagyontárgyakról, hogy azok nem részei a házastársi közös vagyonnak; illetve szerzői vagy szomszédos jogokban való jogutódlásról rendelkezik. A tulajdonképpeni végrendeleteket központi nyilvántartásba veszik, míg a fiókvégrendeletek nem kerülnek be ezen nyilvántartásba, hiszen esetükben nincs szükség közjegyzői közreműködésre.

A saját kezűleg írt végrendeletet az örökösnek alá kell írnia. Ha a végrendeletet nem az örökös írta, vagy azt nem saját kezűleg, hanem „valamilyen mechanikus eszközzel” írta, és a végrendelet több, mint egy lapból áll, akkor minden egyes lapot

meg kell számozni és az örökösnek kézjeggyével kell ellátnia. A saját kezűleg írt végrendeletet az örökös át kell, hogy adja a közjegyzőnek. Az örökösnek ekkor nyilatkoznia kell, hogy az okirat a végintézkedését tartalmazza és az eleget tesz az előbb említett követelményeknek. Nyilatkozatot tehet továbbá arra nézve is, hogy egy lezárt végrendeletet milyen feltételek be-következte esetén lehet felnyitni halála esetén.

**Kiváltságos végrendeletként** a katonai végrendeletet, illetve a tengeri hajón vagy légi járművön utazók végrendeletét szabályozza a holland ptk. Katonai végrendelet tehető a) háború vagy polgárháború, továbbá b) egyéb katonai vállalkozásban való részvétel, c) ellenséges hatalommal szembeni ellenállás, d) az állam semlegességének megőrzése, e) a kollektív vagy egyéni önvédelem, illetve a nemzetközi rend és biztonság megőrzése vagy helyreállítása érdekében történt fellépés esetén, illetve f) lázadás esetén az illetékes hatóság parancsának teljesítése közben katonának vagy a haderőhöz tartozó más személyek által a haderő valamely tisztjének jelenlétében. Ha a végrendelet készítésére hadifogságban kerül sor, a tiszt helyett megfelelő egy altiszt jelenléte is. A 103. cikkely szerint kiváltságos végrendeletek esetében is szükséges azonban az írásba foglalás, két tanú jelenléte, illetve a végrendelet aláírása az örökös, a tanúk és azok által, akik a végintézkedéskor jelen voltak. A 107. cikkely szerint a kiváltságos végrendelet megtámadható, ha az örökös több, mint hat hónappal azt követően halt meg, hogy megszűntek azok a feltételek, amelyek között kiváltságos végrendeletet tehetett. Egy hónappal meghosszabbítható ez az időtartam, amennyiben az örökös az utolsó hónapban nem volt abban a helyzetben, hogy végrendeletet tegyen. Amennyiben nem álltak fenn a kiváltságos végrendelet tételének feltételei, az örökös mégis ilyen módon végrendeletkezett és hat hónapon belül meghalt, a végrendelet nem semmis, de megtámadható.

Semmis a végrendelet, ha az örökös a végrendeletet vagy a letétbe helyezéssel szülő okiratot nem írta alá.

A IV. cím ötödik része a **végrendelet visszavonásáról** rendelkezik. Főszabályként ugyanazok az alak szerűségi követelmények vonatkoznak a végrendelet visszavonására, mint annak tételére. Ha a végrendelet nem kifejezetten rendelkezik egy korábbi végrendelet visszavonásáról, a korábbi végrendelet annyiban hatálytalan, amennyiben a későbbi végrendeletben foglaltak miatt lehetetlen annak végrehajtása. A 113. cikkely szerint a közjegyzőnél letétbe helyezett végrendelet bármikor visszavehető, de a végrendeletkezőnek erről is okiratban kell nyilatkoznia. A 114. cikkely szerint a saját kezűleg írt, közjegyzői letétbe nem helyezett végrendelet a pusztá megsemmisítéssel visszavonható.

5. – Az V. cím a végintézkedések egyes fajtáiról rendelkezik. Az V. cím első része meghatározza az örökösnevezés (*erfstelling*) fogalmát, eszerint örökösnevezés az a végintézkedés, amelynél fogva az örökös egy vagy több személyre hagyja hagyatékának egészét vagy egy részét. Ezt követően az V. cím rendre tárgyalja a hagyományra, a meghagyásra, a végintézkedéssel létesített alapítványra, az időhatározás vagy feltétel melletti örökösnevezésre, a végrendeleti végrehajtóra, illetve a hagyatéék bizalmi (fiduciárius) vagyongkezelésére vonatkozó szabályokat.

A **hagyomány** kötelmi jogosultságot alapít a hagyományos javára. Annak teljesítésére az örökösök együttesen kötelesek, amennyiben az örökös nem jelölte ki azt az egy vagy több örökös, aki annak teljesítésére köteles. Ha a hagyomány tárgyát képező szolgáltatás osztható, akkor az örökösök örökrészüknél megfelelő arányban kötelesek annak teljesítésére. Ha a hagyomány teljesítésére örökösként kijelölt személy nem lett örökös, azok kötelesek a hagyomány teljesítésére, akik örökrészüket megszerezték. Azzal is eleget tesznek a hagyományrendelésnek, ha kifizetik a hagyományosnak azt, amihez a hagyománnyal eredetileg terhelt személy helyén a hagyatékból hozzájutott volna. Hasonló a helyzet alhagyomány esetében: ha az alhagyománnyal terhelt személy nem lett hagyományos, az alhagyománnyal az köteles eleget tenni, aki e személlyel szem-

ben a hagyomány kiadására kötelezett volt. A hagyománnyal terheltek kötelesek gondoskodni arról, hogy a hagyományost a lehető leggyorsabban értesítsék; amennyiben a hagyományos címe nem ismert, a bíróságot kell értesíteni, amely gondoskodik a közzétételről.

Az V. cím harmadik része rendelkezik a **meghagyásról** (*testamentaire last*). A meghagyás olyan kötelezettség, amely az örökgyógyó végintézkedése alapján az örökösöket együttesen, egy vagy több meghatározott örökös, hagyományost vagy a végrendelet végrehajtóját terheli. A meghagyással terhelt örökös, illetve hagyományos az örökséget, illetve a hagyományt azzal a bontó feltétellel szerzi meg, hogy a meghagyás nemteljesítése esetén a bíróság határozata alapján nem szerzi meg az örökséget, illetve a hagyományt.

Az V. cím negyedik része a **végintézkedéssel létesített alapítványról** rendelkezik. A 135. cikkely szerint a közjegyzői okiratba foglalt végintézkedéssel létesített alapítvány örökösként, illetve hagyományosként megszerzi azt a vagyont, amit az alapító végintézkedésében az alapítványra hagyott. Amennyiben nem közjegyzői okiratba foglalt végintézkedésben történt az alapítás, az alapítványt az örökösöket terhelő meghagyásnak kell tekinteni. Amennyiben az örökösök nem tesznek eleget az örökgyógyó akaratának, azaz nem hozzák létre az alapítványt, az ügyészség indítványa alapján a bíróság kötelezheti őket az alapítvány létrehozására. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy határozata a meghagyással terhelt örökösök nyilatkozatát pótolja, azaz az alapítvány a határozat alapján létrejön, továbbá kinevezhet képviselőt, aki az alapítvány létesítéséről gondoskodni köteles. A végintézkedésben létesített alapítványról a holland ptk. második, jogi személyeket szabályozó könyve eddig is rendelkezett, a 2: 288. cikkelyben, a 4: 135. cikkelyben foglaltakkal szó szerint egyező módon.

Az V. cím ötödik része az **időhatározás, illetve feltétel melletti végintézkedésről** rendelkezik. Ha a végrendeletben az örökgyógyó időhatározás mellett nevezett örökös, e rendelkezést úgy kell tekinteni, mint a végrendelet alapján az adott örökrészre utolsó sorban jogosult azonnali öröklését, amelyet azonban az örökrészre elsősorban jogosult javára hasznélvezetet alapító hagyomány terhel. Ha az örökösnevezés bontó határidővel történik, anélkül, hogy az örökgyógyó megnevezte volna felfüggesztő határidővel az utóörökös, a bontó határidővel nevezett örökös hasznélvezet illeti elidegenítési és elhasználási joggal, kivéve ha ezt az örökgyógyó kizárta.

Amennyiben a végintézkedésben rendelt juttatás felfüggesztő feltételhez kötött, a juttatás megszerzésének feltétele, hogy annak kedvezményezettje a feltétel bekövetkeztekor életben legyen, kivéve, ha a végintézkedésből vagy a juttatás természetéből más következik.

A feltételhez kötött örökösnevezés esetén az a személy, aki a feltétel teljesültéig a juttatásra jogosult, kifelé, harmadik személyek irányában kizárólagos joggal jár el, egyébként pedig a hasznélvezet szabályait kell megfelelően alkalmazni. Ennek megfelelően a feltétel teljesültéig e személy hasznélvezetre jogosult, köteles az adott vagyontárgyakat megőrizni, illetve állagukat fenntartani, kivéve, ha az örökgyógyó feljogosította a vagyontárgyak elhasználására, illetve feltételtől független elidegenítésére. Ha az örökösnevezés bontó feltétellel történik, anélkül, hogy az örökgyógyó megnevezte volna felfüggesztő határidővel az utóörökös, a bontó feltétellel nevezett örökös hasznélvezet illeti elidegenítési és elhasználási joggal, kivéve, ha az örökgyógyó eltérően rendelkezik.

Amennyiben az örökösnevezéshez vagy hagyományrendeléshez kapcsolódó felfüggesztő feltétel az örökgyógyó halálától számított harminc éven belül nem teljesül, az örökgyógyó rendelkezése már nem léphet hatályba, mintegy „elenyészik”: az örökös, illetve a hagyományos nem szerzi meg a neki szánt juttatást. Amennyiben az örökösnevezést bontó feltételhez kötötték, harminc év eltelté után a feltétel elveszi jelentőségét: az örökös, illetve a hagyományos már nem veszítheti el jogát az örökséghez, illetve a hagyományhoz.<sup>33</sup>

Az V. cím hatodik része a **végrendelet végrehajtójáról** rendelkezik. A végrehajtót az örökgyógyó a végintézkedésében jelöli ki, a kijelölés csak akkor válik hatályossá, ha a kijelölt személyt azt elfogadja. A bíróság bármely érdekelt kérelme alapján határidőt tűzhet a kijelölt személynek, amelynek lejárta után már nem lehetséges a kijelölés elfogadása. Az örökgyógyó több személyt is kijelölhet, illetve megadhatja a végrehajtónak kijelölt személynek azt a jogot, hogy egy vagy több további végrehajtót vegyen maga mellé vagy állítson maga helyett. Az örökgyógyó azonban úgy is rendelkezhet, hogy amennyiben a kijelölt személy nem fogadja el vagy nem tudja elfogadni a végrehajtóvá történt kinevezést, a bíróság jogosult az érdekelt kérelmére helyettes végrehajtó kinevezésére. Két vagy több végrehajtó közül mindegyik egyedül is jogosult végrehajtóként eljárni. Véleménykülönbség esetén a bíróság egyikük kérelme alapján jogosult a végrehajtói jogokat, illetve az azzal járó díjazást megosztani. A végrehajtó köteles a hagyatéki vagyont kezelni, illetve a végrehajtói működése alatt esedékessé váló hagyatéki tartozásokat kifizetni, az örökgyógyó által a végrehajtó kötelezettségévé tett meghagyásoknak eleget tenni. Az örökgyógyó eltérő rendelkezése hiányában a végrehajtót vagy több végrehajtót esetén a végrehajtókat együtt a hagyatéki értékének tíz százaléka illeti meg. A végrehajtó köteles az örökösöknek az általuk kívánt valamennyi felvilágosítást megadni feladatának ellátásáról. Amennyiben a végrehajtó feladatai közé tartozik a hagyatéki tárgyainak kezelése is, az örökösök a végrendeleti végrehajtó általi vagytonkezelés tartama alatt nem jogosultak a hagyatékbba tartozó tárgyakról, illetve az őket megillető részről a végrehajtó közreműködése, vagy a bíróság felhatalmazása nélkül rendelkezni. A vagytonkezelés tartama alatt a végrendelet végrehajtója képviseli az örökösöket a jognyilatkozatok megtételkor. A hagyatéki kezeléssel megbízott végrehajtó jogosult a hagyatéki leltározásával közjegyzőt megbízni, aki e megbízás elfogadásáról köteles értesíteni az örökösöket. Mindenképpen köteles azonban ésszerű időn belül leltározni a hagyatéki vagyont, beleértve a hagyatéki tartozásokat is, továbbá felhívni a hitelezőket követeléseiknek a végrehajtóval vagy amennyiben közjegyző kinevezésére sor került, a közjegyzővel való közlésére. A végrendeleti végrehajtó a hagyatékbba tartozó vagyontárgyak értékesítésére is jogosult, amennyiben ez a hagyatéki tartozások kielégítéséhez szükséges. Ha a végrehajtó eleget tett feladatának, megszüntetheti a vagytonkezelést és a hagyatéki vagyont az örökösök rendelkezésébe adhatja. Az örökösök is jogosultak a végrehajtó vagytonkezelési jogát megszüntetni, a) a hagyatéki tartozások kielégítése és a meghagyások teljesítése után, illetve b) ha másfél év eltelt azóta, hogy egy vagy több végrehajtó a hagyatékot kezelésébe vehette volna, ezen időtartamot azonban a bíróság akár többszöri alkalommal is meghosszabbíthatja a végrehajtó kérésére. A végrendeleti végrehajtó feladatának végeztével számadásra köteles azok felé, akik utána a kezelés jogát megszerzik. A végrehajtóval kapcsolatos rendelkezések alkalmazásakor a hasznélvezeti joggal rendelkező házastársat is örökösnek kell tekinteni. A végrehajtó feladata megszűnik: a) amennyiben feladatának eleget tett, b) amennyiben a feladatának ellátására meghatározott idő eltelt, c) a végrehajtó halálával, d) amennyiben a hagyatéki végelszámolására kerül sor, e) a végintézkedésben meghatározott esetekben, illetve f) a bíróság általi felmentésével.

A Ptk. nem ismeri a végrendeleti végrehajtó intézményét, az Mtj. azonban szabályozta azt (1984–2003. §§), ahogy az európai jogok is szinte kivétel nélkül rendelkeznek a végrehajtó jogállásáról.<sup>34</sup> Indokolt lenne a hagyatéki eljárásról szóló 6/1958. (VII. 4.) IM rendelet (He.) 77–80. §-aiban foglalt szabályokat, amelyek a végrendeleti végrehajtó jogállásáról rendelkeznek, további szabályokkal kiegészítve az új Ptk.-ban elhelyezni, ahogy a Koncepció szerint általában megfontolandó, hogy „a He. szabályai közül akár érdemben változtatlanul, akár, ahol szükséges, kiegészítve, melyeknek volna a Ptk.-ban a helyük”.<sup>35</sup>

Az V. cím hetedik része a **fiduciárius tulajdonba adott hagyatékról** (*testamentair bewind*) rendelkezik. Az örökgyógyó jo-

gosult végintézkedésében a hagyaték egészét, vagy egyes részeit bizalmi vagyonkezelésbe (*bewind*) adni.<sup>36</sup> A *bewind* ellenkező kikötés hiányában az örökhagyó halálával lép hatályba. Ellenkező kikötés hiányában a *bewind* kiterjed a bizalmi vagyonkezelés alatt álló dolgok helyébe lépő más dolgokra (szurrogátum), továbbá a dolgok gyümölcsseire és egyéb hasznaira is, amíg e gyümölcsöket nem fizetik ki az arra jogosultaknak. A vagyonkezelőt (*bewindvoerder*) az örökhagyó végintézkedésében jelöli ki, ha ezt elmulasztja, a kedvezményes, az örökös, a hagyományos vagy más érdekelt, illetve a végrendelet végrehajtója kérésére a bíróság jelöl ki egy vagy több vagyonkezelőt.

6. – A VI. cím az öröklés joghatásait szabályozza. E cím négy részre tagolt: az első rész az általános rendelkezéseket tartalmazza, a második az örökség elfogadásáról és visszautasításáról, a harmadik a hagyaték felszámolásáról, a negyedik pedig a hagyaték felosztásáról (a hagyatéki osztályról) rendelkezik.

Az örökség megszerzése a holland jog szerint – a magyar joghoz hasonlóan<sup>37</sup> – *ipso iure* történik,<sup>38</sup> azaz az örökösök az örökhagyó halálával a törvény erejénél fogva megszerzik az örökhagyó jogait, a hagyaték tárgyait birtokba, illetve bírlatba veszik.<sup>39</sup> Ha az örökhagyóval életközösségben élt túlélő házastárs az örökös (4: 13. cikkely), a túlélő házastárs veszi birtokba, illetve bírlatba a hagyaték tárgyait.<sup>40</sup> Az örökös egyben a törvény erejénél fogva az örökhagyó tartozásainak kötelezettje lesz, kivéve azokat a tartozásokat, amelyek az örökhagyó halálával megszűnnek. Osztható szolgáltatás esetén az örökösök a tartozásnak az örökrészükkel arányos részét kötelesek teljesíteni.

Az örökös a hagyatékba tartozó dolgok kiadását követelheti azoktól a harmadik személyektől, akik azokat jogalap nélkül maguknál tartják, ideértve azokat a dolgokat is, amelyeket az örökhagyó más személy részére tartott magánál. A hagyatéki hitelezők a hagyatékba tartozó vagyontárgyakból kielégíthetik követeléseiket. Az örökös saját vagyonával (*ultra vires hereditatis*) csak akkor felel a hagyatéki tartozásokért, ha

- a) a leltárkészítés kedvezménye nélkül fogadta el az örökséget, kivéve, ha a hagyatéki tartozás nem az ő terhére áll fenn,
- b) neki felróható módon megakadályozta a hitelezők követelésének kielégítését;
- c) a hagyatékba tartozó vagyontárgyakat elveszítette, elrejtette vagy egyéb módon elvonta a hagyatéki hitelezők követelésének kielégítése alól;
- d) a hagyaték felszámolójaként jelentős, neki felróható kötelezettségességet követett el.<sup>41</sup>

Amennyiben olyan örökös javára, aki az örökséget a leltározás kedvezménye mellett fogadta el, kifizetés történt a hagyaték terhére, a hagyatéki hitelezők a kifizetés értékéig az örökös vagyonából jogosultak követeléseik kielégítését követelni.

Az örökhagyó halálát követő három hónap alatt a hitelezők csak akkor vezethetnek végrehajtást a hagyatékra, ha az örökséget valamennyi örökös a leltárkészítés kedvezménye nélkül fogadta el. Kivételesen a szabály alól, ha a hitelező erre az örökhagyó fizetésképtelensége esetén is jogosult lett volna. E határidőt a bíróság annak lejártá előtt meghatározott hitelezőkkel szemben különleges körülményekre tekintettel meghosszabbíthatja.

Az NBW ismeri az örökös minőségéről és egyéb, örökléssel kapcsolatos tényekről kiadott közjegyzői tanúsítványt (*verklaring van erfrecht*) is, amelynek közhitelességgel bír: az abban bízó és annak alapján eljáró személyekkel szemben nem lehet hivatkozni az abban foglaltak valótlanúságára. Annak, aki ilyen tanúsítvány alapján kifizetést teljesít egy arra valójában jogosulatlan személynek, nem kell számolnia a kétszeres teljesítés veszélyével, a valódi jogosulttal szemben hivatkozhat a közjegyzői tanúsítványban foglaltakra.<sup>42</sup>

A 189. cikkely mondja ki, hogy örökösök hiányában az állam szükségképpen törvényes örökös: az örökhagyó halálának pillanatában megszerzi a teljes hagyatékot.

Az örökséget az örökös elfogadhatja vagy visszautasíthatja, az elfogadás történhet egyszerűen vagy a leltárkészítés kedvezménye

(*beneficium inventarii, voorrecht van boedelbeschrijving*) mellett. Az örökhagyó e választás tekintetében nem korlátozhatja az örökös. Ugyanígy az örökös sem tehet elfogadó vagy visszautasító nyilatkozatot az öröklés megnyíltá előtt. Az elfogadás vagy visszautasítás csak feltétel és időtűzés nélkül történhet, nem vonatkozhat az örökségnek csak egy részére. Az egyszerű megített elfogadás vagy visszautasítás nem vonható vissza, az az öröklés megnyíltára visszamenőleg hatályos. Az elfogadás vagy visszautasítás nem érvényteleníthető (nem támadható meg) tévedésre, illetve egy vagy több hitelező megkárosítására hivatkozva.

A leltárkészítés kedvezményével történő elfogadás lehetősége nem ismert a hatályos magyar jogban. A Ptk. 679. §-a szerint az örökös a hagyatéki tartozásokért a hagyaték tárgyaival és annak hasznaival (*cum viribus hereditatis*) felel a hitelezők felé, illetve amennyiben a követelés érvényesítésekor a hagyaték tárgyai vagy hasznai nincsenek az örökös birtokában, annyiban öröksége erejéig (*pro viribus hereditatis*) egyéb vagyonával is felel. A Ptk. szerint tehát az örökös csak korlátozott (*intra vires hereditatis*) felelősséggel tartozik a hitelezők felé. Megfontolandó (a Koncepció szerint is), hogy e kedvezmény csak azokra az örökösökre vonatkozzék, akik a leltározás kedvezményével vették át a hagyatékot.<sup>43</sup> A leltározás kedvezménye általi felelősséghatárolás intézményét nemcsak a holland, hanem a svájci, illetve a francia jog is ismeri. A ZGB szerint az örökös az örökség elfogadása előtt kérheti a hagyaték illetékes hatóság általi leltározását. A leltározás keretében felhívják a hitelezőket követeléseik bejelentésére. Ha az örökös hatósági leltározás alapján fogadja el az örökséget, minden leltárba vett követelésért teljes mértékben (*ultra vires hereditatis*) felel, hiszen megtehetette volna, hogy visszautasítsa a hagyatékot, ha az túlterheltnak látszott (*damnosa hereditas*). Azonban az olyan követelésekért, amelyeket nem jelentettek be, mind a hagyaték, mind az örökös csak a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint felel.<sup>44</sup>

Az örökös másik lehetősége a túlterhelt hagyatékból eredő *ultra vires* felelősség elkerülésére, ha a hagyaték felszámolását kezdeményezi.<sup>45</sup> Ekkor a felszámoló előbb kielégíti a hagyatéki tartozásokat, s csak azt adja át az örökösnek, ami a hagyatékból ezt követően esetlegesen fennmarad. A hagyatéki felszámoló funkciója hasonló az angolszász jogokban ismert *personal representative*, illetve *administrator* feladatához.

A *Code civil* szerint az örökös nyilatkozatot tehet az illetékes bíróság hivatalában, miszerint az örökséget csak a leltározás kedvezménye mellett (*sous bénéfice d'inventaire*) fogadja el. Az örökösnek ekkor valóságghú és pontos leltárt kell készítenie az öröklés megnyíltától számított három hónapon belül. A leltározás befejezésétől számítva további negyven nap gondolkodási idő áll rendelkezésre, hogy eldöntse: elfogadja-e az örökséget vagy sem. (A Szenátus előtti javaslat e kettős határidő helyett egységes, öt hónapos határidőt vezetne be: az örökösnek öt hónapon belül nyilatkoznia kellene, hogy elfogadja vagy visszautasítja az örökséget és elfogadás esetén igénybe veszi-e a leltározás kedvezményét.)<sup>46</sup> A német BGB éppen a magyar Ptk.-val ellentétes főszabályt mond ki a hagyatéki tartozásokért való felelősség tekintetében. Eszerint az örökös teljes vagyonával felel a hagyatéki tartozásokért, felelősségét azonban korlátozhatja, ha kérelmezi a bíróságtól a hagyaték elkülönült kezelését, vagy a hagyaték felszámolását.

Az NBW szerint a bíróság kérelemre elrendelheti a hagyaték felszámolását a hagyatéki hitelezők kielégítése érdekében. A hagyaték felszámolását a VI. cím harmadik része szabályozza.

Ha egy vagy több örökös a hagyatékot a leltározás kedvezménye mellett fogadta el, a bíróság felszámolót (a régi magyar jog terminológiáját alkalmazva: gondnokot) nevez ki:

- a) az örökös kérésére,
- b) bármely érdekelt vagy az ügyész kérelme alapján, ha a hagyaték kezelésére kötelezett személy jelentős kötelezettségességet követ el, a vagyonkezelésre alkalmatlan vagy nem

tett eleget a vagyon biztosítására vonatkozó kötelezettségének; ha a hagyatéki tartozások kielégítésére a hagyaték várhatóan nem elegendő; ha megkezdték a hagyaték felszámolását a hagyaték felszámolása előtt.

Nem rendelhető el a felszámolás, ha az örökgyógó végrendeleti végrehajtót nevezett ki, aki igazolni tudja, hogy a hagyaték bőségesen elegendő valamennyi hagyatéki tartozás kielégítésére; amennyiben ez vitás, a bíróság dönt e kérdésben.

Ha az örökség elfogadására a leltározás kedvezménye nélkül került sor, a bíróság felszámolót nevezhet ki:

- a) bármely érdekelt vagy az ügyészség kérelme alapján, ha nincs örökös, vagy ha nem ismert, hogy van-e örökös vagy ha nincs végrendeleti végrehajtó és az ismert örökösök a hagyaték egészét vagy egy részét nem vették kezelésbe;
- b) bármely hagyatéki hitelező kérésére, ha az esedékes tartozások kielégítése előtt megkezdték a hagyaték felosztását, illetve ha fennáll annak a veszélye, hogy a tartozásnak teljes egészében vagy ésszerű időn belül nem tesznek eleget akár azért, mert a hagyaték nem elegendő vagy nem megfelelően kezelik, akár azért, mert a hitelezők egyike végrehajtást vezet a hagyaték tárgyaira;
- c) az örökös egy vagy több egyéb hitelező kérésére, ha az örökösök vagy a végrendeleti végrehajtó magatartása követelésének kielégítését jelentős mértékben veszélyezteti.

Ha egy, az örökséget visszautasító örökös hitelezőjét a visszautasítás nyilvánvalóan hátrányosan érinti, a bíróság a hitelező ké-

resére elrendelheti, hogy hagyatékot az örökséget visszautasító örökös hitelezőinek az érdekében számolják fel, erre a célra a bíróság felszámolót is kinevezhet, amennyiben szükséges.

A hagyaték felszámolásáról a hatályos magyar Ptk. nem rendelkezik, az Mtj. azonban ismerte a hagyaték gondnoki felszámolásának lehetőségét.<sup>47</sup> Ezt az Mtj. 2107. §-a szerint az örökös, illetve több örökös esetén bármelyik örökös a saját részére vagy az osztály megtételéig az örökösök együttesen az egész hagyatékra kérhették, továbbá az örökség elfogadásától számított egy év alatt bármelyik hagyatéki hitelező, akinek alapos oka volt feltételezni, hogy kielégítését az örökös magatartása vagy az örökös vagyoni helyzete veszélyezteti.

A hagyaték felosztását (a hagyatéki osztályt) a VI. cím utolsó, negyedik része szabályozza.

A 229. cikkely előírja az osztályrabcsojtás kötelezettségét, amikor kimondja, hogy az örökösök kötelesek a hagyaték értékéhez hozzászámítani az örökgyógótól kapott ajándék értékét, amennyiben az örökgyógó akár az ajándékoztató, akár végintézkedésben ezt előírta. Az örökgyógó végintézkedésében mentesítheti az osztályrabcsojtás kötelezettsége alól a megajándékozottat, akkor is, ha az ajándékozás még az osztályrabcsojtás kötelezettségével történt. Az osztályrabcsojtás kötelezettsége tekintetében is érvényesül a képviselő elve, ez lényegében egyezik a hatályos Ptk. 621. §-ában foglaltakkal.

Csizmázia Norbert

## JEGYZETEK

- 1 Ld. *Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden*, 2002/430 (22 augustus 2002): *Beschikking van de Minister van Justitie van 16 augustus 2002, houdende plaatsing in het Staatsblad van de tekst van Boek 4 en Titel 3 van Boek 7 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, zoals deze luidt met ingang van 1 januari 2003*. Az új örököségi jogi könyv hatályba lépését már többször elhalasztották, mielőtt azt mai formájában elfogadták. Eredetileg 2001. július 1-jére tervezték hatályba lépését, majd elhalasztották 2002. január 1-jére, majd ismét elhalasztották 2003. január 1-jére.
- 2 Az új holland ptk. ugyanis nem *uno actu* lépett hatályba, hanem folyamatosan léptették (léptetik) hatályba az elkészült és elfogadott könyveket, illetve címeiket. E. M. Meijers professzor 1947. április 25-én kapta meg a megbízást Wilhelmina királynőtől az új polgári törvénykönyv tervezetének elkészítésére. Legkorábban a személyi és családjogot szabályozó I. könyv lépett hatályba, 1970-ben. Ezt követte 1976-ban a jogi személyekről szóló II. könyv hatályba lépése. 1991. április 1-jén a fuvarjogot szabályozó VIII. könyv nagy része lépett hatályba. Ezt követte az általános vagyonszegről szóló III. könyv, az egyes dologi jogokról szóló V. könyv, a kötelmi jog általános részét szabályozó VI. könyv, illetve az egyes szerződésekről szóló VII. könyv egyes címeinek hatályba lépése 1992. január 1-jén. A VII. és a VIII. könyvet azóta is folyamatosan „töltik fel”, hiszen ezeket csak részben léptették hatályba. Az örököségi joggal egyidejűleg léptek például hatályba az ajándékozásra vonatkozó új rendelkezések. A holland ptk. hivatalos elnevezése *Burgerlijk Wetboek*, az ennek megfelelő hivatalos rövidítés: BW, jelen tanulmányban csak a régi és az új ptk. közötti egyértelmű különbségtétel miatt használjuk az OBW (*oud BW*), illetve NBW (*nieuw BW*) rövidítéseket.
- 3 Ld. Magyar Közlöny különszáma: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája, 2003 (a továbbiakban: Koncepció és tematika).
- 4 Ennek megfelelően az örököségi jog körében a nemzetközi jogegységesítés is csekély mértékben van jelen. A nemzetközi végrendelettel szembeni alakszerűségi követelményekről szóló 1973-as washingtoni egyezmény nem vezetett a végrendeletekkel kapcsolatos jog harmonizálására, az egyezményhez csatlakozó államok jellemzően csak egy újabb végrendeletkezési formát iktattak be nemzeti jogukba. A regionális jogegységesítésre példa az 1972-ben a BENELUX-államok által elfogadott közös szabályozás a közös veszélyben elhaltakkal kapcsolatban. További példa az Egyesült Államokban megalkotott és számos tagállam által elfogadott *Uniform Probate Code* (1969).
- 5 Koncepció és tematika, 130. A probléma elemzésére ld. Hamza G.–Sajó A.: *Az együtt elhalás néhány jogi kérdése*, Magyar jog 23 (1976), 191 skk. A holland ptk.-hoz hasonló vélelmet állít fel például a *Codice civile* 4. cikkelye.
- 6 Vö. az élettárs örököségi jogával kapcsolatosan írottakkal a Koncepció és tematika 129. oldalán.
- 7 A 4: 10. cikkely úgy fogalmaz, hogy törvényes örökös az ágytól-asztaltól el nem vált házastárs, ez lényegében megfelel a magyar Ptk. fogalmi sze-

rint annak a házastársnak, aki életközösségben élt az örökgyógóval. A holland ptk. ismeri az ágytól és asztaltól elválás (*separatio a mensa et thoro, scheiding van tafel en bed*) intézményét, ami a házastársak együttélésének megszüntetéséhez vezet magának a házassági köteléknek a megszűnése nélkül. Ld. NBW, 1: 168.sk. cikkelyek.

8 A törvényes öröklés tekintetében ugyanis három alapvető rendszer érvényesül az egyes jogrendszerekben: a parentéla-rendszer alapján áll a törvényes öröklés rendje Németországban, Ausztriában, Svájcban és Magyarországon is; a iustinianusi osztályok rendszerét fogadta el a *Code civil*, illetve annak mintájára a belga vagy a régi holland ptk.; az ún. háromág rendszert (*Dreifamilien-system*) alkalmazza a spanyol és a portugál jog, illetve ezek mintájára számos közép- és dél-amerikai jog. Mindhárom rendszer elsősorban a leszármazókat tekintti törvényes örökösöknek. A parentéla-rendszer ezt követően a szülőket és ezek leszármazóit, majd a nagyszülőket és ezeknek az első két parentéla-hoz nem tartozó leszármazóit tekintti törvényes örökösöknek, illetve ugyanígy további parentéla-k is képezhetők. A iustinianusi rendszer szerinti második osztályba a felmenők (szülők, nagyszülők), illetve a teljes testvérek és ezek leszármazói tartoznak, a harmadik osztályt pedig az örökgyógó féltestvérei és ezek leszármazói alkotják. Az összes többi oldalági rokon a negyedik osztályba tartozik. A háromág rendszer szerint másodsorban a felmenők, harmadsorban az oldalági rokonok örökölnék. E rendszerek részletes bemutatására ld. K. H. Neumayer: *Intestate succession*, in: *International Encyclopedia of Comparative Law*, Vol. V: *Succession*, Ch. 3., Tübingen–Dordrecht–Boston–Lancaster 2002.

9 Megjegyzendő, hogy házassági vagyonszegrő esetén a házastárs a vagyonszegrő megszűnése miatt saját jogán a közös vagyon fele részét is megszerzi.

10 Ez a túlélő házastárs szempontjából jelentős javulás a régi holland joghoz (OBW) képest, amely a túlélő házastársnak csak egy gyerekrészt juttatott.

11 NBW, 4: 19. cikkely. A gyermekek e joga az ún. *wilsrecht*.

12 NBW, 4: 21. cikkely.

13 A túlélő házastárs helyzetének javítása általános tendencia az európai jogrendszerekben. Vö. W. Pintens: *Die Europäisierung des Erbrechts*, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 2001/3, 629 skk. 1923-ig a holland jogban a túlélő házastárs egyáltalán nem volt örökös.

14 *Code civil* blg., 747. cikkely, *Código civil* sp., 812. cikkely. A spanyol ptk. szerint amennyiben az ági vagyon tárgyát elidegenítették, az ági örökösök adásvétel esetén a befolyt vételárat, cseré esetén azt a dolgot követelhetik, ami az ági vagyontárgy helyébe lépett.

15 *Loi n. 72-3 du 3 janvier 1972*, 14. cikkely (3) bek.

16 Koncepció és tematika, 134.

17 Vö. K. H. Neumayer: *Intestate succession*, 32 skk.

18 *Code civil du Québec*, 666. cikkely (2) bek., *Codice civile*, 581. cikkely.

19 ZGB, 462. cikkely (1) bek.

- 20 *Succession Act* (1965), 67. szakasz (2) bek. a) pont.
- 21 Példa erre a lengyel vagy a portugál ptk.: *Kodex cywilny* 931. cikkely (1) bek., *Código civil* port. 2139. cikkely (1) bek.
- 22 OBW, 899. cikkely.
- 23 *Código civil* esp., 834. cikkely, *Code civil* blg., 745 bis cikkely (1) bek., *Administration of Estates Act* (1925), 46. szakasz.
- 24 *Code civil* fr., régi 767. cikkely (1) bek.
- 25 A közelmúltban lépett hatályba a francia öröklési jogot módosító 2001-1135. sz. törvény (*loi n. 2001-1135 du 3 décembre 2001*) is, amely a túlélő házastárs és a házasságon kívüli gyermekek öröklési jogi helyzetének javítására irányult. A Szenátus ugyanakkor támogatja, hogy a J. Car-bonnier és P. Catala vezette munkacsoport javaslata alapján a *Code civil* harmadik könyvének első címében foglalt öröklési jogi szabályozás egészének átfogó felülvizsgálatára sor kerüljön. A javaslatra ld. <http://www.senat.fr/leg/pp101-309.html>.
- 26 *Loi n. 2001-1135 du 3 décembre 2001* (= *Code civil*, új 757., 757-1., 757-2. cikkelyek)
- 27 NBW, 4: 12. cikkely.
- 28 NBW, 4: 28. cikkely.
- 29 NBW, 4: 29. cikkely.
- 30 Öröklési szerződés a holland jog szerint nem köthető.
- 31 Ez megfelel az általános európai tendenciának, a francia jogalkotó is többször (előbb 1938-ban, majd 1971-ben) módosította a kötelelő részre (*réserve*) vonatkozó szabályozást (*Code civil*, 913. ssk cikkelyek), s a hatályos szabályok szerint az örökhagyó rendelkezési joga a kötelelő rész védelmében csak a harmadik személyeknek történő ajándékozások körében korlátozott, míg abban az esetben, ha a kötelelő részt sértő ajándékozás valamely örökös részére történt, az érvényes a kötelelő részt sértő részében is. A holland kodifikáció során többen a kötelelő rész intézményének *en bloc* megszüntetését javasolták. Vö. W. Pintens: *Die Europäisierung des Erb-rechts*, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2001/3, 642. Az angol felfogás gyökeresen eltér a kontinentálistól, amennyiben hosszú ideig semmilyen formában nem ismerte el a végrendekezési szabadság rovására a kötelelő rész igényt, s tulajdonképpen csak az 1938. évi *Inheritance (Family Provisions) Act* adta meg a tartáshoz (életjáradékhoz) való jogot azoknak, akikkel szemben az örökhagyót életében tartási kötelezettség terhelte.
- 32 Konceptió és tematika, 142 sk.
- 33 NBW, 4: 140. cikkely.
- 34 BGB, 2197. ssk §§ (*Testamentsvollstrecker*), *Code civil*, 1025. ssk cikkelyek (*Des exécuteurs testamentaires*), *Codice civile*, 700. ssk cikkelyek (*Degli esecutori testamentari*), *Código civil*, 892. ssk cikkelyek (*De los albaceas o testamentarios*), *Kodex cywilny* (lengyel ptk.), 986. cikkelyek. A végrendelet végrehajtásával kapcsolatos új jelenség, hogy hitelintézetek is érdeklődnek e tevékenység iránt, ld. K. W. Lange: *Testamentsvollstreckung durch Kredit-institute und Dienstleistungsfreiheit*, Zeitschrift für Europäisches Pri-vatrecht 2003/1, 51 ssk.
- 35 Konceptió és tematika, 144.
- 36 A bizalmi vagyonkezelés holland formája a *bewind*, amelyet a holland ptk. nem általános jelleggel, hanem csak bizonyos körben, bizonyos célokra, bizonyos funkciókkal ismer el. Szabályozza a személyi jog körében, ahol a távollévők, illetve a testi vagy szellemi állapotuk miatt vagyonuk kezelésére képtelen nagykortúak vagyonának megóvását szolgálja (BW, 1: 409. ssk, illetve 1: 431. ssk cikkelyek); a jogi személyekről szóló könyvben, ahol annak a jogi személynek a vagyona vonható bizalmi vagyonkezelés alá, amelynek megszüntetését kezdeményezték (BW, 2: 22. cikkely); illetve az öröklési jogban (BW, 4: 153. ssk cikkelyek). A kodifikáció során terveztek egy általános bizalmi vagyonkezelési konstrukció megalkotását az általános vagyoni jogi (III.) könyvben, ennek máig fenntartották a III. könyv 6. címét, végül azonban nem fogadták el a vonatkozó javaslatokat. Vö. M. Grimaldi-F. Barrière: *Trust and fiducie*, in: A. Hartkamp et al. (ed.): *Towards a European Civil Code*, Nijmegen–The Hague–London–Boston 1998<sup>2</sup>, 573.
- 37 Ezzel kapcsolatban kritikusan jegyzi meg Földi A.–Hamza G.: *A római jog története és intézményei*, Budapest 1994, 664: „A hatályos jogunkban bizonyos ellentmondásokat okoz, hogy míg polgári anyagi jogunk az *ipso iure* rendszer alapján áll, addig – végső soron a neoabszolutizmus idejére visszavezethető, osztrák eredetű – hagyatéki eljárási szabályaink inkább az adiciális rendszernek felelnek meg.”
- 38 Szintén *ipso iure* szerzik meg az örökösök a hagyatékot a német, a svájci, a francia és a belga jog szerint, erre utal a *le mort saisit le vif* elv: az örökhagyó halála által az örökösök automatikusan birtokon belül kerülnek. Adiciális rendszer érvényesül viszont Olaszországban és Spanyolországban, ahol az örökösök elfogadó nyilatkozata (*aditio hereditatis*) szükséges a hagyaték megszerzéséhez, bár az elfogadás hallgatólagosan is történhet. Hasonló rendszer érvényesül Ausztriában is, ahol azonban nem az örökösök elfogadó nyilatkozata, hanem a bíróság határozata (ún. *Einantwortung*) szükséges az örökléshez. Az angol jog lényegesen eltér a kontinentális jogrendszerektől, a hagyatékot ugyanis előbb a bíróság által kinevezett ún. *personal representative* szerzi meg, aki kifizeti a hagyatéki tartozásokat, s az örökösök csak ezután jutnak a fennmaradó hagyatékhoz (*residuary estate*). A *personal representative* lehet a végrendelet örökhagyó által kijelölt végrehajtója is, ilyen hiányában a bíróság a családtagok közül nevezi ki a vagyon kezelésére jogosult és a tartozások kifizetésére köteles *administratort*. A *personal representative* lényegében egy vagyonkezelő (*trustee*), ahogy erre a törvényes öröklést szabályozó angol törvény, az *Administration of Estates Act* (1925) 33. szakasza is utal: „*On the death of a person intestate as to any real or personal estate, that estate shall be held in trust by his personal representatives with the power to sell it.*” Az örökség megszerzésének rendszereire ld. Y.-H. Leleu: *Nécessité et moyens d'une harmonisation des règles de transmission successorale en Europe*, *European Review of Private Law*, 1998, 159 ssk, ill. A. Verbeke – Y.-H. Leleu: *Harmonization of the law of succession in Europe*, in: A. Hartkamp et al. (ed.): *Towards a European Civil Code*, Nijmegen–The Hague–London–Boston 1998<sup>2</sup>, 176 ssk.
- 39 A holland ptk. ismeri a birtok (*possessio*) és a bírlalat (*detentio*) közti különbséget, amely szerint a birtokos saját maga számára, míg a bírláló más számára tartja magánál a dolgot. Ld. NBW, 3: 107. ssk cikkelyek.
- 40 NBW, 4: 182. cikkely.
- 41 NBW, 4: 184. cikkely.
- 42 NBW, 4: 187–188. cikkelyek.
- 43 Konceptió és tematika, 144.
- 44 ZGB, 580. ssk cikkelyek.
- 45 ZGB, 593. cikkely.
- 46 A Szenátus előtti javaslat szintén lerövidítené (30 évről 10 évre) a választási jog elévülésére vonatkozó határidőt.
- 47 Mtj., 2106. ssk §§.

Új kiadvány!

## A közigazgatási szervek, a nyomozó hatóságok és a bíróságok kárfelelőssége 1996–2002

Szerzők: **Dr. Gellérthegyi István, Dr. Uttó György**

Az elmúlt években jelentősen megnövekedett a közigazgatási szervek kárfelelősségével kapcsolatos, a Pp. 23. § b) pontja alapján indított perek száma. E témában a joggyakorlat jelentős átalakuláson, fejlődésen megy keresztül.

A döntvénytár felöleli a feldolgozott időszak kiemelkedő jelentőségű határozatainak, illetve az iránymutatást tartalmazó hatályos kollégiumi állásfoglalásoknak, a Legfelsőbb Bíróság határozatainak hivatalos gyűjteményében közzétett elvi jelentőségű határozatoknak, valamint az iránymutató jellegű, joggyakorlatot alakító egyedi jogerős, illetve felülvizsgálati eljárásban hozott bírósági döntéseknek az ismertetését.

A kiadvány olyan témát dolgoz fel, amely az összes minisztériumot, országos hatáskörű szervet, a nyomozó hatóságokat, a bíróságokat, az önálló bírósági végrehajtókat és közjegyzőket, illetve az önkormányzatokat is érinti. Emellett a könyv az ügyvédek körében is érdeklődésre tart számot.

**Várható ára: 4500 Ft + áfa**

Új kiadvány!

## Alkotmány a gyakorlatban Kommentár a gyakorlat számára

Szerzők: **Dr. Ficzer Lajos, Dr. Holló András, Dr. Müller György, Dr. Paczolay Péter, Dr. Petrik Ferenc, Sáriné dr. Simkó Ágnes, Dr. Soltész István, Dr. Tamás András, Dr. Varga Zs. András**

Szerkesztő: **Dr. Petrik Ferenc**

A jogállamban az Alkotmány tisztelete és rendelkezéseinek megtartása minden polgár és szerv kötelessége, ehhez azonban ismernünk kell az Alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat. A kötet feldolgozza az Alkotmány teljes anyagát, így tartalmazza az Országgyűlésre, a Köztársasági elnökre, az Alkotmánybíróságra, az országgyűlési biztosokra, az Állami Számvevőszékre, az MNB-re, a Kormányra, a fegyveres erőkre és a rendőrségre, a helyi önkormányzatokra, a bírói szervezetre és ügyészségre, a választások alapelveire vonatkozó rendelkezéseket. Bemutatja az állampolgárok alapvető jogait és kötelezettségeit, az emberi méltóságra, a törvény előtti egyenlőségre, a sajtószabadságra és más alapvető jogokra vonatkozó rendelkezések gyakorlati érvényesülését. Az egyes fejezetek ismertetik az adott intézmény jelentőségét, történeti kialakulását, összefoglalják a vonatkozó jogszabályok rendelkezéseit, valamint a kapcsolódó alkotmánybírósági és bírósági döntéseket, kiemelve a jogirodalomban és a joggyakorlatban felmerült kérdéseket. A könyv tartalmazza az Európai Unióba való belépésünk folytán végrehajtott alkotmánymódosítást és az ehhez kapcsolódó törvényeket.

**Várható ára: 8500 Ft + áfa • Pótlapár: 30 Ft + áfa/oldal**

Új kiadvány!

## EU-jog és jogharmonizáció

Szerző: **Dr. Kecskés László**

A kiadvány előzménye az EK-jog és jogharmonizáció című, 1995-ben egy másik kiadónál megjelent, több kiadást megélt kötete. A tudományos igényű elemzés középpontjában továbbra is az európai integráció jogának, jogi életének vizsgálata és a jogharmonizációs tevékenység elemzése áll, most nagyobb figyelmet kapnak viszont az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységének és a közösségi jog konzisztenciájának kérdései. Az aktualizálás, a jelentős tematikai bővítés és a magyar vonatkozású fejlemények nagyobb hangsúlya miatt azonban lényegében egy új könyvet vehet kezébe az Olvasó.

**Várható ára: 5600 Ft + áfa**

## MEGRENDELŐLAP

Pjk 0304

Megrendelem az ..... című kiadvány(oka)t ..... példányban.

A kiadvány(ok) árát átvételkor átutalással, vagy utánvétellel (postaköltség felszámolásával) fizetem.

Megrendelő neve, telefonszáma: .....

Pontos cím, irányítószámmal: ..... E-mail címe: .....

Ügyintéző neve, telefonszáma: ..... Aláírás: .....

Megrendelésüket a következő címre szíveskedjenek küldeni: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. • 1384 Bp., Pf.: 797  
Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • Könyvesbolt címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 329-2672  
Internet: www.hvgorac.hu • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu